

**Засновник:** Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць. **Головний редактор** В. Горовий, д-р іст. наук, проф., заст. гендиректора НБУВ. **Редакційна колегія:** М. Закіров (заст. голов. ред.), канд. іст. наук, заввідділу політологічного аналізу, Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова. **Адреса редакції:** НБУВ, Голосіївський просп, 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuviar.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

---

# Україна: події, факти, коментарі

## Інформаційно-аналітичний журнал

№ 6 2018

ЗМІСТ

### Коротко про головне

**Заява Президента України щодо видворення з української території 13 російських дипломатів.....3**

### Аналітика

Політичні акценти

Потіха А.

**Візит Президента Австрії в Україну й перспективи українсько-австрійського співробітництва.....3**

Ворошилов О.

**Переизбрание А. Меркель федеральным канцлером Германии в контексте интересов Украины.....10**

Рудь І.

**Перестановки в Держдепі США і вплив нових призначень на зовнішню політику Сполучених Штатів Америки.....17**

Тарасенко Н.

**Вибори президента РФ на території окупованого Криму: реакція світу й думки експертів.....22**

Якименко Ю. Перспективы денонсации Договора о дружбе и сотрудничестве между Украиной и РФ в оценках политиков и экспертов.....	35
Дем'яненко М. Візит Ф. Могеріні до України в оцінках експертів.....	40
Примітки на полях Жангожа Р. Интеграционный проект: Азербайджан – Грузия – Турция – Иран и его перспективы для Украины.....	47
До нових стандартів самоврядування	
Пальчук В. Основні засади адміністративно-територіального устрою України: законодавчі ініціативи.....	49
Економічний ракурс	
Рябоконт А. Цена газа для населения (чем ближе выборы – тем больше политики).....	60
<b><u>Наука – суспільству</u></b>	
<i>До 100-річчя НАН України</i>	
Основні напрями діяльності НАН України.....	64
Сучасні дослідження та розробки академічної науки.....	75
Наукові видання НАН України.....	80
Корпоративне співробітництво.....	85
Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти.....	86
Діяльність науково-дослідних установ.....	93
Нагороди та відзнаки.....	97
<b><u>До 100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського</u></b>	
Гранчак Т. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського як науково- інформаційний центр організації управління знаннями.....	98
<b><u>До уваги держслужбовця</u></b>	
Головащук А. Нові надходження довідково-бібліографічних видань до НБУВ.....	110

## **Коротко про головне**

### **Заява Президента України щодо видворення з української території 13 російських дипломатів**

У відповідь на цинічну хімічну атаку в Солсбері (Велика Британія) Україна в дусі солідарності з британськими партнерами й трансатлантичними союзниками і в координації з країнами ЄС ухвалила рішення про видворення з української території 13 російських дипломатів з тих небагатьох, що залишилися. Бо, як відомо, наші дипломатичні відносини з РФ де-факто заморожені.

Росія вкотре підтвердила своє зневажливе ставлення не лише до суверенітету незалежних держав, а й до цінності людського життя. Україна відчуває це щодня в окупованому українському Криму й на Донбасі.

Тому, як ніколи, важливо не обмежуватися символічними жестами. Наступний крок – збільшення ціни для Москви за вчинені міжнародні злочини, включно через посилення персональних, фінансових і економічних санкцій.

Наша спільна відповідь Кремлю й надалі має бути рішучою та жорсткою для недопущення нових людських трагедій і забезпечення поваги до норм міжнародного права (*Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2018. – 26.03*).

## **Аналітика**

### **Політичні акценти**

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

### **Візит Президента Австрії в Україну й перспективи українсько-австрійського співробітництва**

Відносини України з Австрією розвиваються динамічно, і зустрічі керівництва обох країн стали постійними і відіграють важливу роль для політичного й економічного співробітництва. Зокрема, з 13 по 15 березня 2018 р. Федеральний президент Австрії А. Ван дер Беллен відвідав Україну з робочим візитом і мав ряд зустрічей з керівництвом України. Його супроводжували: його дружина Д. Шмідауер, міністр закордонних справ К. Кнайсль і делегації представників культури й науки. Цей візит також супроводжувала велика австрійська делегація підприємців під керівництвом віце-президента Австрійської торгової палати Р. Шенца, яка складалася з більше ніж 40 представників понад 30 австрійських компаній. Як зазначили експерти, це явна ознака зростаючого інтересу з боку австрійської економіки

до України (URL: <https://www.bmeia.gv.at/uk/posolstvo-avstriji-ukijevi/aktualne>. 2018. 16.03).

Австрійський Президент здійснив прогулянку по Києву й ознайомився з цікавими історичними місцями української столиці. 14 березня програма офіційного візиту включала покладання вінків до могили Невідомого солдата, Меморіалу жертвам голодомору, а також до Хреста героїв Небесної Сотні. Після цього Президент Австрії зустрівся з Президентом України П. Порошенком. Ця зустріч була відмічена конструктивними переговорами, що були започатковані українським і австрійським президентами під час візиту П. Порошенка до Відня в лютому цього року.

Як зазначають оглядачі ЗМІ, Австрія вітає проєвропейську орієнтацію України, а також бажання створення політично стабільної й економічно успішної України. Під час прес-конференції Президент Австрії заявив, що Росія не може провести легальні вибори на незаконно приєднаному Кримському півострові. «Це зрозуміло з точки зору Австрії», – заявив президент Австрії.

За його словами, анексія Криму є протиправною, це є позиція не лише Австрії, а і Європейського Союзу. Тому на території Криму не можуть відбуватися правомочні вибори до російського парламенту і вибори російського президента. «І це не тільки моя точка зору. Це однозначна точка зору всього австрійського уряду», – заявив Федеральний президент Республіки Австрія.

Він також запевнив у готовності Відня зробити свій посильний внесок у розгортання миротворчої місії ООН на Донбасі та втілення рішень Ради Безпеки ООН. «Австрія і ЄС, звичайно, із великою увагою спостерігають за розвитком подій на Сході України і в окупованих районах. Там страждає цивільне населення. І ситуація з безпекою, звичайно, викликає у нас великий неспокій», – наголосив Президент Австрії.

За його словами, з української сторони протягом останнього часу було багато загиблих і поранених. «Необхідно, щоб нарешті на Сході України запанував мир», – зазначив А. Ван дер Беллен.

Як інформують ЗМІ, подібну точку зору має й канцлер Австрії, який запевнив, що вивчає питання введення миротворців на Схід України (URL: <https://novynarnia.com/2018/03/14/pidnyatiy-kashket-ta-vazhlivishi-momenti-vizitu-prezidenta-avstriyi-do-kiyeva-video>. 2018. 14.03).

За словами канцлера Австрії С. Курца, Австрія готова розглянути участь своїх військових у миротворчій місії ООН на Донбасі. «Щойно ця миротворча місія буде створена, вирішуватиметься питання щодо країн-учасників місії. І якщо з української сторони буде прохання або бажання, щоб Австрія теж долучилася чи надала якусь допомогу, то ми зі сторони федерального уряду проведемо обговорення», – заявив С. Курц.

У свою чергу Президент України П. Порошенко подякував австрійським друзям за неоціненний внесок у гуманітарну допомогу, у тому числі й тимчасово переміщеним особам, тим, хто проживає вздовж лінії зіткнення з

окупованою територією. «Я дуже дякую ініціативам, починаючи від гуманітарної допомоги й закінчуючи участю австрійських фахівців у гуманітарному розмінуванні, полегшенню доступу до шкіл, дитячих садків... Ми це надзвичайно цінуємо, як і те, що Австрія надала 5 млн євро гуманітарної допомоги Україні. Тут пройшли реабілітацію наші поранені воїни», – наголосив глава Української держави (URL: <https://novynarnia.com/2018/02/08/prezidenti-ukrayini-ta-avstriyi-obgovorili-situatsiyu-na-donbasi-ta-istorichne-pitannya>. 2018. 8.02).

П. Порошенко також подякував Президенту та уряду Австрії за офіційну позицію, яка була висловлена на сайті МЗС Австрії про те, що вони не спрямовують до Криму спостерігачів, не вітають і не визнають виборів президента РФ у Криму.

За інформацією ЗМІ, представники України й Австрії домовилися створити спільну комісію з вивчення історії. «Підтримую створення спільної комісії зі спільного вивчення історії... Я думаю, що історія, яка є сьогодні між Австрією та Україною, нас об'єднує», – зазначив Президент.

Тим часом міністр закордонних справ Австрії К. Кнайсль разом зі своїм колегою П. Клімкіним у присутності президентів двох країн підписала угоду про співпрацю в галузі освіти, науки й культури, яка сприятиме подальшому поглибленню співробітництва в цих сферах між двома країнами. Також відбулися укладання різних угод про співробітництво між австрійськими й українськими університетами.

Згодом Президент А. Ван дер Беллен і Президент П. Порошенко відкрили великий економічний форум, організований Австрійською торговою палатою та Торгово-промисловою палатою України. Як зазначив Президент України, наша країна збільшила експорт до Австрії на 48 %, що стало результатом початку роботи Угоди про асоціацію між Україною і ЄС.

За словами П. Порошенка, лише за минулий рік торговий обіг між Україною й Австрією зріс на 18,5 % і досягнув 1,2 млрд дол. (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2018/03/14/novyna/ekonomika/poroshenko-roxvalyvsya-zrostannyam-eksportu-avstriyi>. 2018. 14.03).

Президент України наголосив, що 40 австрійських підприємців мають безпосередній інтерес в абсолютно різних галузях промисловості в Україні – від фармацевтики до сільського господарства й переробної промисловості.

Після зустрічі з П. Порошенком австрійський Президент і міністр закордонних справ Австрії провели робочу зустріч з Прем'єр-міністром України В. Гройсманом, під час якої обговорили поточну ситуацію в Україні, майбутні завдання й шляхи підвищення двосторонніх відносин між країнами, особливо в економічному секторі.

Під час переговорів наголошувалося, що Україна та Австрія готові посилити політичний діалог і зацікавлені в зміцненні економічних відносин на фоні зростання спільної торгівлі та проведення реформ в Україні. «Ваш візит, дружній візит, є хорошим кроком на шляху нашого зближення. Ми вдячні за підтримку територіальної цілісності й засудження російської

агресії. Ми постійно відчуваємо підтримку наших європейських прагнень. У нас добре розвиваються економічні відносини. Ми достатньо близькі, і це спонукає нас розвивати наші можливості в різних сферах», – зазначив В. Гройсман (URL: <http://vinrda.gov.ua/news/top-novyny/ukraina-ta-avstriia-hotovi-posylyty-politychnyi-dialoh-i-zatsikavleni-v-zmitsnenni-ekonomichnykh-vidnosyn-zustrich-volodymyra-hroismana-z-prezydentom-avstrii>. 2018. 20.03).

У свою чергу австрійський Президент зазначив, що Україну та Австрію багато поєднує. «Сьогодні ми відзначаємо перебіг реформ і говоримо про поглиблення економічних, культурних і політичних зв'язків між нашими країнами», – наголосив А. Ван дер Беллен.

Глава українського уряду запевнив, що європейська інтеграція – незворотній зовнішньополітичний вибір України. Саме тому Київ розраховує на подальшу активізацію діалогу з широкого спектра питань з огляду на головування Австрії у ЄС у другій половині цього року.

Як відомо, за обсягами двосторонньої торгівлі товарами між Україною та країнами Європи Австрія посіла 14 місце з часткою 2,5 % від загального показника. В Експортній стратегії України («дорожній карті» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017–2021 роки Австрія як член ЄС включена до переліку перспективних ринків для експорту української продукції. Минулого року Австрія інвестувала в економіку України 1344,5 млн дол., що становить 3,4 % від загального обсягу прямих іноземних інвестицій, залучених в економіку нашої країни.

Важливою складовою співробітництва України й Австрії є розвиток двостороннього співробітництва у військовій, військово-політичній і військово-технічній сферах. Ці відносини регламентуються положеннями Рамкової угоди між Міністерством оборони України і Федеральним міністерством оборони Республіки Австрія (ФМОС) про співробітництво у військовій галузі від 25 листопада 1995 р. (<http://austria.mfa.gov.ua/ua/ukraine-at/diplomacy>).

Як зазначають експерти, досвід двосторонніх зв'язків свідчить, що на сьогоднішньому етапі положення Угоди в цілому забезпечують необхідний рівень співпраці. Щорічними планами передбачаються від 8 до 10 двосторонніх заходів (обмін візитами делегацій, участь у військових навчаннях, конференціях, семінарах, навчання військовослужбовців на мовних та інших курсах), які проводяться на паритетній основі в обох країнах.

Крім того, у рамках стратегічного діалогу між оборонними відомствами, спрямованому на підвищення прозорості в питаннях регіональної безпекової політики, австрійська сторона надає методичну й експертну підтримку у сфері наближення української армії до європейських стандартів.

За інформацією ЗМІ, одним з напрямів такої допомоги є підготовка українських військових і представників державного сектору безпеки в процесі тренувальної програми «Спільна політика безпеки й оборони для

країн “Східного партнерства”» під патронатом Європейської служби зовнішньої діяльності та Європейського оборонного коледжу (ESDC).

Перспективними напрямками подальшої співпраці залишаються: обмін досвідом з питань реформування збройних сил і їхньої участі в операціях з кризового реагування; продовження воєнно-політичних консультацій у оборонній сфері; взаємодія Інституту іноземних мов Академії національної оборони Австрії та Військового інституту при Національному університеті ім. Т. Шевченка в лінгвістичній сфері; навчання українських військовослужбовців на спеціалізованих курсах в Австрії.

Під час офіційних зустрічей австрійської делегації з керівниками Української держави наголошувалося на важливості двостороннього співробітництва в різних галузях економіки, політики, культури. Також сторони оцінюють існуючий рівень двосторонньої співпраці у військовій і військово-політичній сферах як такий, що сприяє укріпленню регіональної стабільності й безпеки та проведенню оборонної реформи в Україні.

Після зустрічі австрійського Президента з керівництвом України він у супроводі своєї делегації відвідав Львів. У ратуші Львова А. Ван дер Беллен і міністр закордонних справ К. Кнайсль залишили запис у Книзі почесних гостей Львова. Крім того, Федеральний президент Республіки Австрія зустрівся в історичному палаці Потоцьких з губернатором Львова О. Синюткою та мером Львова А. Садовим.

За інформацією ЗМІ, міністр закордонних справ Республіки Австрія К. Кнайсль відкрила економічний форум у Львові та зустрілася з австрійськими діловими людьми. Західна Україна є традиційно важливою для австрійських інвесторів.

Тим часом А. Ван дер Беллен зустрівся з міським головою Львова А. Садовим. «Мені дуже приємно мати можливість відвідати Львів – місто, з яким Австрія відчуває особливий зв'язок. Я бажаю нам, щоб і в майбутньому економічні, культурні та насамперед людські відносини між Австрією і Львовом й надалі поглиблювалися», – написав австрійський Президент у Книзі почесних гостей.

Під час зустрічі міський голова Львова А. Садовий презентував А. Ван дер Беллену кілька міських проєктів, що мають безпосередній стосунок до Австрії. Зокрема, культурно-мистецький проєкт «Фабрика повидла» і фестиваль класичної музики LvivMozArt, присвячений музичній спадщині молодшого сина Моцарта, який жив та працював у Львові протягом 30 років. Це спільна ініціатива українського диригента О. Линів і Львова. «Будемо мати за честь, якщо Ви, як наш гість, приєднаєтеся до нас на LvivMozArt», – зазначив А. Садовий.

Разом з тим співрозмовники обговорили проблеми економічного співробітництва та проблеми міжнародних відносин. Зокрема, вони висловили занепокоєння щодо проєкту будівництва газопроводу «Північний потік-2». «Польща, Латвія та Литва підписали відкритий лист до парламентів європейських держав, у якому висловлюють занепокоєння щодо

енергетичної безпеки Європи через будівництво “Північного потоку-2” «, – наголосив А. Садовий і запропонував Австрії долучитися до цієї заяви. Та чи буде Австрія активно виступати проти планів Росії, невідомо. Поки що керівництво Австрії обмежується заявами та «занепокоєнням».

На думку деяких експертів і авторів публікацій, зокрема М. Шварца, референта Фонду ім. Ф. Еберта в Брюсселі, візит Президента Австрії до Львова чи України – «то жест доброї волі і його не треба фетишизувати». Австрія впевнено перебуває у фарватері Росії на східноєвропейському напрямі й на користь України таку позицію не змінить.

Австрія не готова навіть підтримати країни, які є членами Євросоюзу, у їхніх намірах вислати російських дипломатів із своїх країн через отруєння подвійного агента С. Скрипаля та його дочки. Як заявив австрійський канцлер С. Курц, Австрія не висилатиме російських дипломатів з країни через отруєння у Великій Британії колишнього працівника ГРУ С. Скрипаля (URL: <https://nv.ua/ukr/world/countries/avstrija-vidmovilasja-visilati-rosijskikh-diplomativ-cherez-otrujennja-skrupalja-2459766.html>. 2018. 23.03).

Він наголосив, що Австрія солідарна з Великою Британією та чітко засудила напад. Проте керівництво країни не готове до вислання російських дипломатів.

Натомість проректор Українського католицького університету О. Турій вбачає позитив у відносинах України й Австрії. Щоправда, також не виключає, що Австрія більш прихильна до покращення відносин з Росією. Щодо візиту австрійської делегації в Україну, то, за його словами, у липні 2018 р. Австрія перейме головування в Раді Європейського Союзу, тому її вплив на європейську політику значно посилився. Тож візит в Україну є складовою частиною цілої програми австрійської зовнішньополітичної активності, яку, зокрема, спостерігаємо цими днями. «Напевно, не випадково у складі делегації була й міністр закордонних справ К. Кнайсль, присутність якої чомусь оминули увагою мас-медіа. Але саме вона від імені Австрії головуватиме в Раді ЄС, а її попередник на цій посаді очолює тепер австрійський уряд», – зазначив О. Турій (URL: <https://zbruc.eu/node/77986>. 2018. 24.03).

Крім того, на його думку, існує багато причин для прямого й безпосереднього зацікавлення Австрії Україною. Насамперед це «великий шмат спільної історії» та закоріненої в ній культури. Відомо також, що австрійський бізнес доволі потужно представлений в Україні. «Або, наприклад, той факт, що нещодавно Президент Австрії запросив Президента П. Порошенка на Віденський бал. Здавалося б, банальна річ. Але цей вибір багато про що говорить. Адже кожного року глава Австрійської держави має можливість запрошувати лише одного керівника іншої країни, розуміючи, що фактично йдеться про офіційний візит і довкола його вибору розгорнуться дискусії в пресі та політичні консультації», – наголосив проректор УКУ.



За його словами, цей жест показав, що Австрія зацікавлена контактами з Україною, а приїзд її Президента й міністра закордонних справ тепер є підтвердженням такої довготривалої стратегії.

Разом з тим О. Турій зазначає, що австрійська зовнішня політика не є такою однозначною, як би нам того хотілося. Не можна приховати той факт, що Австрія прагне також розвивати відносини і з Росією. Вона офіційно засуджує російську агресію й порушення норм міжнародного права, підтримує санкції проти Росії, хоча одночасно намагається провадити діалог, використовуючи свій статус позаблокової країни. «Напевно, і тут економічні інтереси, як їх розуміє політична еліта Австрії, відіграють не останню роль. Але є й інші аспекти... Певним парадоксом є факт, що найбільшими симпатиками теперішньої російської влади є консервативні та праворадикальні кола австрійського політикуму», – вважає О. Турій.

Він нагадав, що буквально напередодні візиту Президента Австрії до України австрійський прем'єр-міністр С. Курц, який є головною політичною фігурою держави, поїхав до Москви та провів там переговори з В. Путіним. «На мою думку, візит Президента в Україну – і не самого, а з величезною делегацією, разом з міністром закордонних справ, яка перед тим була в супроводі прем'єра у Москві – мав продемонструвати намагання австрійської політики розмовляти з різними сторонами, балансувати на грані, шукати компроміс, намагаючись зберегти власні інтереси», – наголосив проректор УКУ.

Тому, на його думку, контекст візиту А. Ван дер Беллена мав ширше геополітичне тло, але його вужчою метою був акцент саме на суспільних, культурних та історичних аспектах.

У свою чергу, директор Київського інституту мирних досліджень А. Мішин вважає, що Австрія хоче грати ключову роль у трикутнику Росія – Україна – ЄС. Перш за все на це розраховує керівництво РФ, їм вигідно проводити свої інтереси через Австрію. «У Німеччині, як і в Австрії, представницьку, міжнародну роль виконує президент. Канцлер – більш важлива фігура. Після Другої світової війни це завжди проамериканська фігура, яка веде діалог. Президенти ж важливіші в діалозі зі Східною Європою», – наголошує експерт (URL: <https://ru.slovoidilo.ua/2018/03/14/mnenie/politika/chem-svidetelstvuet-vizit-prezidenta-avstrii-ukrainu>. 2018. 14.03).

При цьому він зазначив, що це класична модель міждержавного діалогу під час війни. «Наприклад, коли якесь інше посольство бере на себе певну роль після розриву дипломатичних відносин. Знає історія і приклад з кубинським Посольством. Формально розриву дипломатичних відносин з РФ немає. Але ретрансляцію інтересів політико-бізнесових кіл взяла на себе навіть більше Австрія, ніж Німеччина. Візит Президента Австрії це підтверджує», – підкреслив політолог.

З цим твердженням можна погоджуватися чи ні, але діалог між Україною та Австрією триває. І є сподівання, що відносини двох країн покращуватимуться.

О. Ворошилов, ст. науч. сотр. «СІАЗ» НБУВ

### **Переизбрание А. Меркель федеральным канцлером Германии в контексте интересов Украины**

14 марта А. Меркель в четвертый раз избрала на пост федерального канцлера Германии. К концу своего нового срока она будет находиться у власти уже 16 лет.

До этого стать канцлером четыре раза удавалось только двум ее предшественникам – К. Аденауэру и Г. Колю.

Обозреватели отмечают, что голосование в бундестаге было, по сути, техническим – А. Меркель и ранее поддерживало большинство депутатов.

В голосовании о переизбрании А. Меркель принимали участие 692 из 709 депутатов, ее кандидатура получила поддержку 364 из них, в то время как необходимый минимум составлял 355 голосов. Против проголосовало 315 парламентариев, еще девять человек воздержались.

Следует отметить, что путь А. Меркель к этому переизбранию был долгим и непростым – хотя парламентские выборы состоялись еще 24 сентября 2017 г., ни одна из партий не смогла набрать на них необходимое для формирования правительства количество голосов. Победу одержал консервативный блок ХДС/ХСС, набравший 32,9 %, в активе социал-демократов – 20,5 %. При этом обе партии потеряли места в парламенте по сравнению с предыдущими федеральными выборами в 2013 г.

После оглашения итогов консерваторы приступили к поиску вариантов по созданию парламентского большинства. Стартовым выбором стал диалог с либеральной Свободной демократической партией (СвДП) и левой Партией зеленых. Однако почти двухмесячные переговоры о создании так называемой коалиции «Ямайка» не увенчались успехом.

Потерпев неудачу, ХДС/ХСС и А. Меркель вернулись к переговорам с Социал-демократической партией Германии, с которой уже дважды формировали коалицию в 2005–2009 и 2013–2017 гг. Текст коалиционного соглашения был согласован партиями 7 февраля, окончательное подписание которого зависело от голосования членов СДПГ.

Все это время в немецких и европейских СМИ появлялись сообщения о возможном уходе А. Меркель с поста канцлера ФРГ. Своего пика критика в адрес А. Меркель достигла в феврале, когда к негативному мнению общественности присоединились ее однопартийцы, недовольные как коалиционным соглашением с СДПГ, так и отсутствием обновлений в политической жизни Германии.

Но 4 марта члены СДПГ поддержали создание «большой коалиции» с ХДС/ХСС: «за» проголосовало 66 % социал-демократов.

Уже 12 марта лидеры ХДС/ХСС и СДПГ, а также генсеки партий и руководители фракций в бундестаге подписали коалиционный договор, насчитывающий 177 страниц. Данное коалиционное соглашение – это своего рода повестка дня, о которой договорились три партии, формирующие четвертое правительство под руководством канцлера Германии А. Меркель. У каждой из них свои приоритеты относительно того, чем следует заниматься в первую очередь, какие политические сферы требуют повышенного внимания. Цели не всегда совпадают, поэтому коалиционное соглашение представляет из себя плод компромисса, во имя которого некоторыми своими программными установками, а также предвыборными обещаниями пришлось пожертвовать и консерваторам, и социал-демократам.

Если судить по очередности пунктов правительственной повестки дня, то главной темой в ближайшие годы для Германии будет Европа. В первой главе Коалиционного соглашения «Новый подъем для Европы» речь идет об уникальности европейского интеграционного проекта, о вызовах, стоящих перед ЕС, связанных с миграционным кризисом и решением Великобритании выйти из Союза, о необходимости реформ.

Участники немецкой правительственной коалиции поддерживают, в частности, идею реформирования бюджета ЕС с тем, чтобы впредь можно было оперативнее реагировать на финансовые риски, иметь специальные средства для экономической стабилизации и, как сказано в тексте, «социальной конвергенции, а также содействия структурным реформам в еврозоне».

Также был заявлен курс на нормализацию отношений с Москвой. «Задачей нашей политики по отношению к России остается возврат к базирующимся на взаимном доверии и балансе интересов отношениям, которые позволят возобновить тесное партнерство», – гласит текст подписанного партиями Коалиционного соглашения.

Впрочем, далее по тексту речь идет о Минских договоренностях. Германия по-прежнему будет придерживаться своей позиции касательно антироссийских санкций – их снимут, только когда Москва будет выполнять Минские договоренности.

В тексте констатируется, что «российская политика, включая положение с правами человека, представляет собой значительный регресс». Здесь говорится также о том, что «Россия аннексией Крыма и вмешательством на Востоке Украины нарушила международное право и европейский миропорядок».

Германия вместе с Францией намерены и далее «интенсивно» содействовать поиску решения конфликта в Украине и реализации Минских договоренностей; считают особенно важным добиться соблюдения перемирия, отвода тяжелых вооружений и вооруженных формирований из

зоны конфликта. Такие меры предлагается подкрепить миротворческой миссией ООН на Донбассе.

Особенно большие надежды на такую миссию возлагают социал-демократы. На коалиционных переговорах с консерваторами они даже предлагали включить в итоговый документ пункт о частичной отмене санкций ЕС в ответ на реализацию идеи с миротворческой миссией ООН.

Впрочем, в коалиционном соглашении, подписанном партиями – участницами четвертого правительства А. Меркель, позиция по санкциям ЕС, введенным в отношении России за аннексию Крыма и поддержку сепаратистов на Востоке Украины, сформулирована так, что, в принципе, допускает частичную отмену санкций, не дожидаясь всеобъемлющего выполнения Минских договоренностей. «При выполнении Минских договоренностей мы готовы отменять санкции, – записано в Коалиционном соглашении, – и будем вести об этом диалог с нашими европейскими партнерами».

В то же время, по мнению А. Меркель, прежде чем обсуждать вопрос о введенных против России санкциях, следует сделать «хотя бы пару качественно важных шагов» в реализации Минских договоренностей. Об этом, в частности, канцлер заявила на пресс-конференции в Берлине 12 марта. Во время этой пресс-конференции корреспондент DW спросил А. Меркель, согласится ли Берлин на частичную отмену санкций, если будет достигнута договоренность о миссии «голубых касок» ООН для Донбасса и эта миссия приступит к выполнению возложенных на нее задач.

К числу таких «качественно важных шагов» канцлер ФРГ отнесла и миссию «голубых касок», которую, подчеркнула она, в принципе, поддерживают обе стороны – и Украина, и Россия. О мандате для такой миссии, указала А. Меркель, уже несколько месяцев идут переговоры в Совете Безопасности ООН, но желаемого результата пока не достигнуто.

А. Меркель напомнила также о постоянных нарушениях режима прекращения огня в зоне конфликта на Востоке Украины. «С момента заключения Минских договоренностей я жду того дня, – заявила она, – когда будет хотя бы в течение 10 дней прочно соблюдаться перемирие, что является первым пунктом этих Договоренностей».

Также канцлер Германии надеется, что после президентских выборов в России 18 марта ситуацию удастся сдвинуть с мертвой точки и придать импульс качественным сдвигам в минском процессе. «Я делаю ставку на то, что после выборов в России мы сможем по-настоящему запустить процесс и продвинуться в качественном плане», – заявила она.

В своей поздравительной телеграмме канцлер ФРГ «сердечно поздравила с переизбранием В. Путина на должность президента России». «На сегодняшний день очень важно продолжать развитие диалога между нашими странами и народами. На основании этого нам необходимо стремиться к тому, чтобы конструктивно решить проблемы, возникающие

как в отношениях между нашими государствами, так и на мировой арене», – написала А. Меркель в телеграмме.

Если расценивать подобные поздравления с точки зрения сигналов, считают некоторые эксперты, то они могут свидетельствовать либо о дипломатической игре, либо о том, что решительность противодействия российской политике в Европе уменьшается.

Впрочем, по мнению Б. Яременко, дипломата, экс-генконсула Украины в Эдинбурге, «А. Меркель является основным игроком на европейской арене, она ощущает ответственность за разрешение конфликтных ситуаций. Поэтому она хочет сохранить контакты с российским президентом для решения ключевых проблем и не хочет заострять конфликт».

Правоту данной точки зрения подтвердило в том числе и выступление А. Меркель в бундестаге 21 марта, в ходе которого она заявила, что Германия продолжит работу над реализацией «Минска-2» по урегулированию конфликта на Донбассе и обеспечением суверенитета Украины, а также над выводом отношений с Россией на новую ступень. «Работа над реализацией “Минска-2” будет продолжена, чтобы обеспечить суверенитет Украины, а также чтобы вывести отношения с Россией вновь на новый уровень путем реализации “Минска-2”», – сказала канцлер.

«Санкции не являются самоцелью, – уточняет в данной связи спикер канцлера У. Деммер. – Они являются реакцией, с одной стороны, на незаконную аннексию полуострова Крым, который принадлежит Украине. С другой стороны, на дестабилизацию Россией Востока Украины сепаратистскими силами, которые поддерживаются Москвой. Поэтому введенные ЕС санкционные меры будут оставаться до тех пор, пока остаются причины, по которым они были введены».

Следует отметить, что, как заверил посол Германии в Украине Э. Райхель, упоминание об Украине и о поддержке территориальной целостности Украины в новом Коалиционном соглашении правительства – «это не формальность, это обещание, которое дает федеральное правительство как немецким избирателям, так и самой Украине. И такая активная позиция Германии будет иметь место в будущем, хотя это не новость. Потому что данной позиции Германия придерживается с момента аннексии Крыма, начала конфликта на Востоке Украины, и мы будем впредь продолжать действовать в этом направлении. Я хочу напомнить, наверное, нет других таких глав государств, как наш федеральный канцлер А. Меркель и президент Франции Олланд, а сейчас Макрон, которые бы так активно действовали ради решения конфликта на Востоке Украины».

Немецкий политолог А. Рар также считает, что не стоит ожидать изменения курса в политике правительства «большой коалиции». Связано это с тем, что А. Меркель считает проводимый ею курс верным. «От Меркель ждать изменений не стоит, но она будет пытаться удержать СДПГ в коалиции. Партия социал-демократов, конечно, будет находиться под

давлением собственных членов, которые будут призывать избрать более левый курс», – заявил он.

Довольно активно данная тема обсуждается и в Украине.

Так, народный депутат от БПП, глава подкомитета по вопросам евроатлантического сотрудничества и евроинтеграции Комитета Верховной Рады по иностранным делам С. Залищук подчеркивает, что именно А. Меркель была ключевой персоной для того, чтобы «склеить» санкции против России, когда началась агрессия и оккупация Крыма и Донбасса. «Она остается ключевым политиком в Европейском Союзе, которая удерживает эту общеевропейскую коалицию по отношению к поддержке Украины. Поэтому я считаю, что мы можем рассчитывать на продолжение такого курса», – говорит политик.

Что касается вошедшей в коалицию СДПГ, то С. Залищук подчеркивает, что не стоит считать политику данной политсилы в целом пророссийской. «Они проевропейские, они за сильную Европу, они за сильную Германию. И для сильной Германии, сильной Европы пророссийская позиция является антитезой к их целям», – считает С. Залищук. Однако депутат акцентирует, что в СДПГ есть мощное крыло Г. Шредера, который работает в России, и там есть много его кадров. С. Залищук отмечает, что в этой партии более умеренные позиции относительно сближения с Россией, присутствует влияние бизнесового лобби и крыло Г. Шредера пытается влиять на общую политику партии. Но, как отмечает С. Залищук, они не могут продвигать исключительно свою линию. Члены СДПГ, как участники парламентского большинства, связаны обязательствами перед ХДС/ХСС, которые занимают очень жесткую позицию. По мнению политика, отношения между Германией и Украиной будут продолжать ту линию, которая была и прежде. Депутат напоминает, что впервые в коалиционном соглашении упомянули Украину, что является позитивным фактором. «Шла речь (в Коалиционном соглашении. – Прим. авт.), собственно, об осуждении агрессии, поддержке территориальной целостности. То есть Украина заняла определенное место конкретно в политике, в Коалиционном соглашении. Это важный момент», – подчеркнула С. Залищук.

Бывший министр иностранных дел Украины В. Огрызко также считает, что в украинско-немецких отношениях после обновления правительства не произойдет никаких изменений, поскольку министерские портфели снова достанутся представителям двух ключевых партий – блоку ХДС/ХСС и СДПГ. В. Огрызко говорит, что приоритеты в политике Германии по отношению к Украине не должны меняться. «Меркель во главе правительства будет по-настоящему большим адвокатом всех наших европейских стремлений и планов. Она, собственно, является сегодня гарантом того, что против России сохраняются санкции. И я считаю, что это не будет никаким образом меняться», – подчеркнул дипломат.

В то же время В. Огрызко отмечает, что в немецком Коалиционном соглашении упоминается не столько соблюдение Украиной Минских

договоренностей, сколько проведение в Украине реформ. «Этот пассаж из программы является очень важным и его нужно, безусловно, выполнять», – говорит экс-министр иностранных дел.

Эксперт по вопросам сектора обороны и безопасности О. Стариков, прогнозируя дальнейшее развитие событий, отмечает, что «Германия является бенефициаром нормализации отношений с Российской Федерацией для того, чтобы снять с нее экономические санкции, так как у страны есть свои экономические интересы. Но Германия является государством-членом НАТО. Поэтому Германия будет давить на Россию, чтобы та начала выполнять Минские договоренности именно в том трактовании, в котором их видит цивилизованный мир (начиная с п. 1 до п. 13)».

«Три срока пребывания на должности канцлера Германии показали, что А. Меркель умеет убеждать своих партнеров и добиваться поставленных целей, так как за ее спиной четвертая экономика мира, и эта страна является политическим тяжеловесом, с которым считается РФ и лично В. Путин», – добавляет эксперт.

Разделяет данную точку зрения также политолог и публицист Е. Магда: «На мой взгляд, пока А. Меркель – канцлер и самая влиятельная дама в Европе в политическом смысле, санкции будут продолжаться каждые полгода, в Европейском Союзе речь не будет идти ни об усилении, ни об ослаблении. Но как только Меркель уйдет... Россия готовится к этому, причем в разных странах. Например, в Венгрии и в Чехии есть неприятные тенденции, в Польше общеполитический климат становится достаточно сложным для нас», – предостерегает он.

Менее оптимистичен политолог, руководитель Центра «Третий сектор» А. Золотарев, который прогнозирует, что после переизбрания А. Меркель на должность канцлера Германия не будет активно участвовать в урегулировании конфликта на Донбассе. «Переизбрание Меркель на пост канцлера Германии – это компромисс с социал-демократами. Однако политика Меркель претерпит изменения. Она не будет такой же, как предыдущие каденции. Она будет вынуждена считаться со своими политическими партнерами. Если она этого не будет делать, то это приведет к политическому кризису и новым выборам. Судя по результатам последних, мы увидели, что позиции Меркель не столь прочны, – отметил политолог. – Политика Германии в отношении Украины и России станет более сдержанной и компромиссной. В частности, она будет искать компромисс с Российской Федерацией».

Сходную точку зрения озвучил военный эксперт О. Жданов, который обращает внимание на то, что ключевые посты в правительстве займут социал-демократы. Военный эксперт считает, что они будут проводить более пророссийскую политику. «Им нужен российский газ в Германии, им нужно снятие санкций с России для того, чтобы вернуться к своим предприятиям. Поэтому, я думаю, при данном раскладе возможно ухудшение, как для нас, политики в отношении Украины. Они будут лоббировать “Северный поток” в

обход Украины, и они будут лоббировать снятие санкций с Российской Федерации», – говорит О. Жданов.

По мнению же директора Центра политического маркетинга В. Стоякина, переизбрание А. Меркель – довольно нехороший сигнал во многих отношениях и для самой Германии, и для всей Европы. Он считает, что очередной приход к власти А. Меркель свидетельствует об определенном кризисе демократической системы в странах Европы. «Вот когда говорят, что сейчас Путин собирается быть президентом в четвертый раз, это свидетельство того, что в России азиатская диктатура и вообще полный кошмар. А то, что Меркель получает полномочия, сравнимые с президентскими полномочиями в России, это все в порядке, это свидетельство высокой европейской демократии. По-моему, как раз вот этот случай, независимо от личных качеств фрау канцлера, свидетельствует об определенном кризисе демократической системы в странах Европы, – отмечает политолог. – Это довольно нехороший сигнал во многих отношениях и для самой Германии, и для всей Европы, и, естественно, для Украины, которая за всем этим следит, потому что если такое можно вытворять в Германии, значит, нечто подобное можно вытворять и у нас».

Что касается формата отношений между Германией и Украиной в контексте избрания А. Меркель, то В. Стоякин отмечает следующее: «Само по себе это, наверное, хорошо, потому что сохраняется определенная стабильность и не будет резких изменений политического курса. А резкое изменение политического курса для нас в любом случае нежелательно, потому что Меркель является сторонником мирного урегулирования ситуации на Донбассе, причем именно с учетом интересов Украины. То есть Меркель для нас удобный партнер в этом отношении».

Другое дело, продолжает эксперт, на самом деле влияние Германии и персонально А. Меркель на глобальную политику не так велико, как многим хотелось бы. «Германия и Франция, которые являются гарантами соблюдения Минских договоренностей, на самом деле, просто недостаточно самостоятельны в своей собственной внешней политике, чтобы эффективно осуществлять эти функции. Я с самого начала считал, что Минские договоренности без участия США, которые так или иначе пытаются управлять мировыми процессами, будут просто неэффективны», – добавляет В. Стоякин.

Не обошли вниманием тему переизбрания А. Меркель канцлером Германии и в России.

В частности, руководитель Центра германских исследований Института Европы РАН В. Белов акцентирует внимание на том, что А. Меркель – глава правительства. И не она определяет политику страны. «Она – менеджер, она претворяет в жизнь те решения, которые согласованы коалицией. Конечно же, она стремится к тому, чтобы команда работала слаженно, от нее зависит, чтобы в правительстве не было конфликтов. На протяжении последних 13



лет Меркель доказывала свою способность быть достаточно профессиональным менеджером», – отмечает эксперт.

Он также выразил мнение, что с вероятностью 99 % новый срок станет для А. Меркель последним: «За четыре срока накапливается естественная усталость, каким бы человек талантливым ни был. Уже сама политическая арена, общественность, истеблишмент требуют новых лиц», – пояснил В. Белов.

Со своей стороны эксперт Международного института гуманитарно-политических исследований В. Брутер отмечает, что пока неясно, насколько компромисс с социал-демократами изменит политику ФРГ. «Правительство – это коллегиальный орган. И хотя канцлер может принимать ряд решений единолично, без поддержки правительства это невозможно. В какой степени этот компромисс будет влиять на общую политику правительства – это пока непонятно. Но, на мой взгляд, сильно влиять не будет, потому что, в целом, А. Меркель будет больше контролировать это правительство, чем предыдущее», – считает В. Брутер.

В целом же эксперты прогнозируют, что существенных изменений во внешней политике Германии после переизбрания А. Меркель федеральным канцлером в течение ближайших четырех лет не произойдет.

Обращается внимание на то, что А. Меркель не изменит свою политику, потому что она уже сложившийся политик, она будет отталкиваться от своего предыдущего опыта, и изменить ее принципиально очень сложно. А. Меркель по-прежнему остается политическим лидером Германии, и именно она будет во многом определять выполнение положений Коалиционного договора. С другой стороны, сам коалиционный договор – это компромисс, который не предусматривает серьезных изменений.

І. Рудь, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

## **Перестановки в Держдепі США і вплив нових призначень на зовнішню політику Сполучених Штатів Америки**

На початку березня президент США Д. Трамп вирішив призначити державним секретарем директора Центрального розвідуправління М. Помпео замість Р. Тіллерсона.

Попередньо 9 березня Д. Трамп попросив Р. Тіллерсона піти у відставку. Через це останній перервав поїздку до Африки і в понеділок, 12 березня, повернувся до Вашингтона.

Замість М. Помпео, який тепер очолить Державний департамент, головою ЦРУ стане його заступниця Д. Хаспел. Вона буде першою жінкою на чолі Центрального розвідувального агентства.

Д. Хаспел стала заступником директора Центрального розвідувального управління у 2017 р., вона працювала в спецслужбі з 1985 р. М. Помпео став

главою ЦРУ 23 січня 2017 р., а Р. Тіллерсон очолював Держдепартамент США від 1 лютого 2017 р. і провів на посаді, таким чином, трохи більше року.

Треба зазначити, що кандидатура М. Помпео на пост держсекретаря і кандидатура Д. Хаспел, запропоновані Д. Трампом на пост глави ЦРУ, повинні ще будуть пройти затвердження в сенаті США.

Раніше американські ЗМІ вже повідомляли про суперечності між Трампом та Тіллерсоном. У кінці листопада Асошіейтед прес із посиланням на джерело в американській президентській адміністрації інформувало громадськість, що в Білому домі обговорюються плани щодо заміни Р. Тіллерсона саме на М. Помпео. Цю інформацію підтверджували джерела New York Times.

ЗМІ вказували на те, що між Тіллерсоном та Трампом виникали серйозні розбіжності, зокрема, у питаннях ракетних випробувань Північної Кореї та ядерної програми Ірану. А перші розбіжності на публіці між президентом та держсекретарем виникли через Паризькі угоди по клімату, з якої вирішив вийти Д. Трамп.

У грудні представник Держдепартаменту США Х. Нойерт уперше офіційно визнав, що у Тіллерсона та Трампа існують суперечності. Однак всі ці місяці в дипломатичному відомстві спростовували повідомлення про майбутню відставку держсекретаря.

Р. Тіллерсона, тепер уже колишнього державного секретаря США, важко назвати найуспішнішою людиною на цій посаді. Будучи креатурою істеблішменту (подейкують, що на пост очільника зовнішньополітичного відомства найпотужнішої держави планети його запропонували колишній держсекретар К. Райс та экс-очільник ЦРУ і Пентагона Р. Гейтс), Р. Тіллерсону відверто важко давалися пошуки спільних знаменників з «позасистемним» Трампом.

У правлячих елітах США Р. Тіллерсона також зустріли з великою пересторогою: очільника найбільшого нафтового концерну планети ExxonMobil та кавалера російського «Ордену дружби» підозрювали в тому, що він буде занадто поблажливим до путінського режиму. Тим більше, що висловлювання Тіллерсона на адресу Росії і особисто господаря Кремля від початку були ну дуже вже обережні, а ExxonMobil у грудні 2016 р. офіційно лобювала в американському Конгресі проти посилення антиросійських санкцій.

Однак слід зазначити, що побоювання у проросійськості виявилися марними. Навпаки, безцінний досвід спілкування з авторитарними лідерами нафтових держав і знання російського менталітету, здобуті Тіллерсоном під час роботи в нафтовому гіганті, стали у великій нагоді під час непростих перемовин із С. Лавровим та В. Путіним. За кілька місяців роботи в Держдепі Р. Тіллерсон перетворився на переконаного прихильника стримування російського експансіонізму та одного з основних (разом із шефом Пентагона

Д. Меттісом) лобістів надання Україні летального озброєння всередині вашингтонської адміністрації.

Через кілька хвилин після свого твіту про призначення М. Помпео президент Д. Трамп опублікував офіційну заяву, у якій пояснив, чому обрав саме його. Президент США зазначив, що той з відзнакою закінчив військову академію Вест-Пойнт і юридичну школу Гарварда і на посаді директора ЦРУ посилив розвідувальну діяльність, модернізував оборонний і наступальний потенціал розвідки.

Д. Трамп попросив сенат США якнайшвидше затвердити М. Помпео на новій посаді. «Його досвід в збройних силах і на посаді директора ЦРУ добре підготували його до цієї ролі. На посаді держсекретаря він продовжить відновлювати позиції Америки в світі, зміцнювати союзницькі відносини, протистояти нашим ворогам і домагатися денуклеаризації Корейського півострова», – ідеться в заяві Білого дому (URL: <http://www.bbc.com/russian/news-43388782>. 2018. 13.03).

М. Помпео народився в 1963 р. у Каліфорнії. У 1986 р. закінчив військову академію у Вест-Пойнті, ставши найкращим студентом серед 973 випускників. Після цього командував американським танковим взводом, що до краху комуністичної системи і возз'єднання Німеччини патрулював «залізний занавіс» на кордоні між ФРН та НДР. «Першою битвою, до якої готувався М. Помпео, була війна проти росіян», – писало пізніше видання New York Times. Він брав участь у першій війні в Перській затоці, закінчив Гарвард, займався бізнесом. У 2010 р. М. Помпео виграв вибори до Палати представників Конгресу США, після чого три рази поспіль переобирався у своєму окрузі. Входив до парламентського комітету з енергетики і торгівлі, а також до спеціального комітету з розвідки (а саме – до підкомітету по ЦРУ).

23 січня 2017 р. М. Помпео було затверджено на посаді директора Центрального розвідувального управління. 54-річний М. Помпео – республіканець ультраконсервативних поглядів. Виступає проти закриття Гуантанамо, обмеження на носіння зброї та Obamacare. Під час роботи в спеціальному комітеті, що розслідував напад на американське посольство в лівійському Бенгазі 12 вересня 2012 р., різко розкритикував тодішнього держсекретаря Г. Клінтон за недостатні заходи безпеки, а також за приховування правдивої інформації.

У зовнішній політиці М. Помпео – переконаний «яструб» майже зі всіх питань, прихильник жорсткої лінії стосовно Ірану та КНДР. Неодноразово вголос говорив про російську загрозу та закликав офіційний Вашингтон до більш рішучої протидії реваншистським планам Кремля.

У квітні 2014 р. конгресмен М. Помпео відвідав Україну і заявив, що мета В. Путіна взяти всю нашу країну під контроль. «Щоб продемонструвати підтримку уряду України, ми можемо змінити розрахунки Путіна і підвищити ризики для нього і для Росії, щоб зупинити подальший рух у напрямку Києва», – говорив він.

Пізніше, під час затвердження кандидатури М. Помпео на посаду голови ЦРУ в Сенаті, республіканець знову критикував Москву і висловлювався на підтримку Києва. Він називав Росію загрозою для Європи: «Росія поводить себе агресивно, вона вторглася і окупувала частину України, погрожує Європі і нічого не робить для того, щоб допомогти побороти “Ісламську державу”».

М. Помпео також неодноразово висловлювався з приводу російського втручання в американські вибори. Зокрема, 11 березня цього року в ефірі телеканалу Fox News він сказав: «Росіяни намагалися втрутитися у вибори в США в 2016 році. Вони займалися цим і до того, у спроб росіян проводити операції, націлені на надання впливу на Сполучені Штати, довга історія. У це були залучені саме росіяни, а не хтось за межами цієї країни [РФ] або не пов'язана з Росією».

Важливо зазначити, що М. Помпео знайомий із Президентом України П. Порошенком, головою МЗС П. Клімкіним та керівником СБУ В. Грицаком – і має на загал добрі стосунки з очільниками нашої держави. Існує інформація – щоправда, непідтверджена – що 8 березня цього року М. Помпео знову відвідав Україну на запрошення В. Грицака, побувавши недалеко від лінії фронту (зокрема, у Краматорську).

З іншого боку, М. Помпео є людиною, яка, на відміну від Р. Тіллерсона, точно не буде обстоювати власне бачення зовнішньополітичних процесів, а буде на 100% проводити курс президента Д. Трампа, позиція якого щодо Росії загалом і режиму В. Путіна зокрема досі викликає серйозні побоювання – чого лише варті останній кейс із привітанням господаря Кремля з переобранням на свою посаду. Як відомо, Д. Трамп вкотре не лише проігнорував рекомендації своїх радників, а й почав активно шукати джерело витоку інформації в Білому домі.

Крім того, незрозумілою є історія з нещодавнім візитом керівників російських спецслужб до Вашингтона в кінці січня 2018 р. Це непересічна подія – М. Помпео таємно зустрівся з очільниками ФСБ, ГРУ та Служби зовнішньої розвідки РФ, що перебувають під персональними санкціями. Пізніше М. Помпео пояснив, що мова йшла про боротьбу з ІДІЛ, додавши, що розвідувальні спільноти РФ та США продовжують співпрацювати там, де в них є спільний інтерес, що така співпраця – рутинна практика і в ній немає нічого поганого. Тим не менше, залишається незрозумілим, навіщо для обговорення подібних робочих моментів організувати зустріч на найвищому рівні, та ще й – таємно від американського народу (URL: [https://espreso.tv/article/2018/03/23/proschavay\\_tillerson\\_pryvit\\_pompeo\\_do\\_cho\\_go\\_pryzvedut\\_zmina\\_ochilnykiv\\_derzhdepu\\_i\\_cru](https://espreso.tv/article/2018/03/23/proschavay_tillerson_pryvit_pompeo_do_cho_go_pryzvedut_zmina_ochilnykiv_derzhdepu_i_cru). 2018. 23.03)

Призначення директора ЦРУ М. Помпео на пост держсекретаря США спростовує твердження про те, що президент США Д. Трамп звільнив Р. Тіллерсона з цієї посади за критику президента РФ В. Путіна. Таку думку висловив російський політолог А. Піонтковський у коментарі «Радіо Свобода». «Ця відставка зараз здається досить незвичайною, в момент

гострої політичної кризи. Фактично скоєно напад з використанням зброї масового знищення, хімічної зброї, на Великобританію (очевидно мається на увазі замах на бувшого члене ГРУ Скрипалю), найближчого союзника США. Саме так прем'єр-міністр Великобританії Т. Мей охарактеризувала те, що сталося в Солсбері 5 березня. Так ось, Р. Тіллерсон був звільнений через кілька годин після того, як він зробив досить жорстке і тверда заява, що підтримує позицію британського прем'єр-міністра і виражає солідарність з нею. Ось дуже важливе питання: саме ця заява остаточно підштовхнуло Д. Трампа до такого несподіваного за часом, але взагалі-то політично давно очікуваному рішенням або це випадковий збіг?» – сказав А. Піонтковський.

За його словами, Д. Трамп прямо вказав на одну з причин розбіжностей з Р. Тіллерсоном – це питання про ставлення до угоди з Іраном. «Але дійсно, у всіх на вустах сьогодні обговорюють цю тему, звичайно, Росія. Я нагадаю про так званому списку В. Ніконова, депутата, який перший обрадував Державну думу Росії повідомленням про перемогу Трампа на виборах і наголошував на цьому шампанським. У незвичайної ейфорії Ніконов тоді перерахував "чотирьох наших агентів впливу в США", тобто людей, дуже близьких до Кремля, в адміністрації Трампа. Це колишній радник президента США з національної безпеки М. Флінн, колишній головний стратег С. Беннон, колишній глава апарату Білого дому Р. Прібус і Р. Тіллерсон. Ось Тіллерсон – це останній з цієї четвірки, тепер відстороненою від справ», – додав А. Піонтковський.

Він також вважає, що директор ЦРУ М. Помпео, який займе пост держсекретаря США, – це людина, яка «більш підготовлений до цієї посади, до цієї роботи». За словами А. Піонтковського, М. Помпео свого часу різко критикував політичний курс Кремля і президента Росії В. Путіна особисто.

«Все своє колишнє життя М. Помпео займався зовнішньополітичними проблемами, а Р. Тіллерсон був абсолютним новачком. І я б сказав, що якраз призначення Помпео спростовує гіпотезу, що Тіллерсон звільнений за антипутінські настрою і його різку оцінку замаху у Великобританії. Я згадую виступ Помпео влітку минулого року, під час найважливішої традиційної конференції з питань американської зовнішньої політики, де в неформальній обстановці збираються колишні і знаходяться на службі керівники структур безпеки, Державного департаменту і так далі. Виступ Помпео там було найбільш різким по відношенню до курсу Кремля і до Путіна особисто. Так що я думаю, що навряд чи цьому призначенню в Москві зрадіють. І, власне, перші московські коментарі вже пройшли саме в такому дусі», – резюмував політолог (URL: <http://gordonua.com/news/worldnews/piontkovskiy-paznachenie-pompeo-oprovergayet-gipotezu-cto-tillersona-uvolili-za-antiputinskie-nastroeniya-236368.html>. 2018. 26.03).

Отже, на сьогодні важко прогнозувати, які наслідки матимуть нові перестановки в керівництві США. Українському керівництву в цій ситуації слід враховувати, що, незважаючи на те, що новий держсекретар М. Помпео критично висловлювався щодо політики РФ та Кремля зокрема та

підтримував гарні стосунки з українським керівництвом, його позиція на новій посаді не обов'язково корелюватиме з попередніми заявами.

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

## **Вибори президента РФ на території окупованого Криму: реакція світу й думки експертів**

18 березня – у річницю анексії Криму – у Російській Федерації відбулися вибори президента, які також відбулися на території окупованого Кримського півострова. Напередодні голосування офіційний Київ неодноразово підкреслював, що вибори російських органів влади в окупованому Криму не відповідають українському законодавству <https://novynarnia.com/2018/03/01/rada-zaklikala-svit-ne-viznavati-vibori-prezidenta-rf-u-krimu/> й міжнародним нормам і не будуть визнані Україною. Міністерство закордонних справ України надіслало ноту МЗС РФ, у якій було висловлено рішучий протест проти виборів президента РФ на території Криму. Глава МЗС України П. Клімкін заявив, що працюватиме над тим, аби всі залучені до цих «виборів» потрапили під відповідні санкції.

Служба безпеки України попередила громадян України про кримінальну відповідальність за участь в організації та сприянні проведенню незаконних виборів президента Росії на тимчасово анексованій території Автономної Республіки Крим і в Севастополі. Крім того, Прокуратура АР Крим у Києві відкрила кримінальне провадження за самим фактом організації незаконних виборів президента Російської Федерації на території Криму. Відомості до ЄРДР внесено 13.02.18 р. за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 111 (державна зрада), ч. 1 ст. 110 (посягання на територіальну цілісність і недоторканність України), с. 1 ст. 158 (надання неправдивих відомостей до органу ведення Державного реєстру виборців або фальсифікація виборчих документів) Кримінального кодексу України.

Утім, незважаючи на застереження української сторони, 18 березня в анексованому Криму й Севастополі відкрилося 1 тис. 206 виборчих дільниць, серед яких 42 тимчасові. Усього в Криму «zareєстровано» 1 млн 483 тис. 349 «виборців» (URL: [https://24tv.ua/ukrayina\\_tag1119](https://24tv.ua/ukrayina_tag1119)).

У день голосування під час брифінгу в Сімферополі голова «центральної виборчої комісії» на тимчасово окупованій території АР Крим М. Малишев заявив, що станом на 12:00 нібито вже проголосувало 506 тис. 245 виборців (33,81 %). У Сімферополі, за його даними, проголосувала 91 тис. 528 виборців (31,99 %). О 15:00 автоматизована система «Вибори» вже повідомляла про голосування 54,76 % виборців. Голова так званої ЦВК заявив, що на дільницях навіть утворюються черги з бажаючих проголосувати (URL: <https://novynarnia.com/2018/03/18/deystvitelno-prazdnik-no-portal-nedostupen-yak-okupanti-na-viborah-u-krimu-prihovuyut-nizku-yavku>).

Дані про явку на півострові станом на 18:00 свідчили, що тоді вона становила нібито 63,43 % по Криму та 64,52 % по м. Севастополь. Явку на 20:00 не повідомляли до пізнього вечора, хоча на той час уже були навіть повідомлення про попередні результати підрахунків. «Крим і Севастополь так само вірні вже новому президенту – 92 % і 90 % відповідно», – повідомляв «Московский комсомолец» станом на 23:43 (<https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/vibori-putina-jak-tse-bulo-ta-shcho-prinese-ukrajini-2458880.html>).

Російські експерти від самого початку прогнозували, що основним завданням влади на виборах у Криму буде організація високої явки. І на це дійсно були кинуті всі ресурси. Боротьба підконтрольної Кремлю кримської влади за явку виборців почалася в січні. Тоді чиновники почали об'їжджати райони компактного проживання кримських татар і активно цікавитися проблемами їхнього облаштування. Ситуацію з відсутністю нормального дорожнього покриття, каналізації та вуличного освітлення заступник голови підконтрольної Росії адміністрації Сімферополя І. Аблаєв обіцяв виправити впродовж нинішнього року.

Після цього чиновницькі вояжі почали активно їздити всім півостровом. Їх посилили підконтрольними Росії кримськими керівниками, сенаторами й депутатами Держдуми від Криму. Переконаючи кримчан узяти участь у виборах, вони використовували найрізноманітніші аргументи: обіцяли розв'язати багаторічні проблеми, згадували «кримську весну» та Другу світову війну, а також «лякали бандерівцями».

«Важливо, щоб ми всі прийшли на вибори. Голосуйте за того, за кого вважаєте за потрібне. Але нам важливо показати нашу кримську солідарність один з одним, що ми єдиний народ, що ми не розгубили свого кримського духу після 2014 р.», – зазивав селян на дільниці спікер підконтрольного Росії кримського парламенту В. Константинов (URL: <https://ua.krymr.com/a/29111552.html>).

Для того, аби всіляко підвищувати явку, на підприємствах, установах, організаціях, у приміщенні яких було організовано виборчі дільниці, зробили робочий день або збільшили кількість людей у зміні, що припадає на 18 березня. Зокрема, для російських будівельників, задіяних на спорудженні мосту через Керченську протоку й нового терміналу аеропорту Сімферополя, російський «виборчком Криму» відкрив додаткові дільниці, аби заробітчани з різних областей РФ могли проголосувати в окупованому Криму. Дільниці були розташовані в будівельних містечках, де живуть робітники, і навіть були відкриті на годину раніше за всі інші. Деякі кримчани в соціальних мережах скаржилися на те, що керівництво підприємств вимагає іти з родинами на незаконні вибори та як звіт робити селфі на дільниці.

У виборчій кампанії на півострові також задіяли місцевих студентів, які відкрито підтримували В. Путіна. Активно сприяло формуванню путінського студентського руху керівництво Кримського федерального університету ім. Вернадського, а також провладні кримськотатарські молодіжні організації.

Згодом до процесу мобілізації кримчан на виборчі дільниці приєдналося кримське телебачення. У його ефірі почали транслювати відеоролики з провладними кримськотатарськими активістами, які запрошували кримчан на вибори. Пізніше їх доповнили відеороликами з прямим закликком прийти на виборчі дільниці. Як аргументи переконання використовувалися кадри одностатевих шлюбів у Європі, «ленінопадів» в Україні та гей-прайду в Києві, що нібито мали показати перевагу російських реалій на півострові.

Кримські правозахисники говорять також про безпрецедентну мобілізацію адмінресурсу. Як заявила координатор Крим SOS Т. Ташева, особливо тиснули на студентів, а також працівників освіти й держслужбовців, які мали організувати голосування.

Напередодні виборів у деяких кримських школах учнів примушували брати участь у виставці малюнків про вибори й малювати плакати до виборів президента РФ. Зокрема, в одній зі шкіл, де була розміщена «виборча дільниця» для проведення нелегітимних виборів президента РФ, дітей зобов'язали записати в щоденник завдання про участь у конкурсі. Малюнок потрібно було принести до школи до 13 березня. «“Принести до 13.03 плакат на конкурс малюнків “Мама, папа, я – в виборах участвует вся семья” – фотографії таких записів у щоденниках дітей надало Кримській правозахисній групі джерело в одній з кримських шкіл», – ідеться в дописі на Facebook. Кримські захисники також повідомили, що дітей агітували приводити батьків на вибори та фотографуватися на фоні власних малюнків (URL: <https://www.5.ua/regiony/u-krymu-okupanty-vlashtuvaly-prymusovu-aktsiiu-mama-papa-ia-v-viborakh-uchastvuet-vsia-semia-166359.html>).

За інформацією Кримської правозахисної групи, окупаційна влада Криму під загрозою звільнення примушувала взяти участь у голосуванні кримських татар. Факти тиску, зокрема, зафіксовані з боку керівництва кримських шкіл і Жовтневого пансіонату для людей похилого віку та інвалідів. «У Жовтневому геріатричному пансіонаті керівництво провело збори колективу. На збори запросили лише співробітників – кримських татар. Директор просила всіх прийти на вибори, а тих, хто не прийде, того вимушена буде звільнити “за власним бажанням” (вказівка згори). Директор каже, що всі мають обов'язково проголосувати, тому що є побоювання диверсій з боку кримських татар», – повідомив інформатор.

У день голосування кримчан задобрювали різними «пряниками» у вигляді пам'ятних медалей, безкоштовного громадського транспорту й частувань. Так, на незаконних виборчих дільницях в окупованому Севастополі видавали пам'ятні медалі «З Росією назавжди» та презенти тим, хто проголосував на виборах президента Росії. Як передає «Крим. Реалії», медаль видавали на пам'ять про «референдум», що відбувся в Севастополі 16 березня 2014 р.

За повідомленнями місцевих ЗМІ, деякі жителі міста відмовлялися голосувати за браком медалей на виборчих дільницях. За словами экс-голови міського виборчого В. Медведєва, партія медалей застрягла на Керченській



переправі через шторм. У зв'язку з цим окупаційна влада Севастополя вирішила продовжити видавати медалі у всіх ТВК міста з 20 березня за пред'явленням посвідчення.

Член так званої «громадської палати» Севастополя І. Комелов на своїй сторінці у Facebook повідомив, що виборцям також дарують брендований пакет із записником, ручкою та солодощами (URL: <https://www.5.ua/suspilstvo/vybory-putina-shcho-daruvaly-za-holos-v-okupovanomu-sevastopoli-na-vyborchikh-dilnytsiakh-166688.html>).

Кандидат політичних наук, експерт із Центральної та Східної Європи І. Преображенський зазначає, що нинішня виборча кампанія в Криму була заснована на старих технологіях, які практикуються в сусідній Росії багато років. «Технології поширення чуток, наприклад, працюють давно. У Криму це було показово 2014 р., коли кримчанам дуже активно розповідали про потяги з “бандерівцями” з України, про накачаних наркотиками учасників Майдану в Києві тощо. Ця технологія дуже добре відпрацьована в Криму, і вона продовжує давати результати. А щодо передвиборних обіцянок розв'язати проблеми виборців, так це ще радянська політична традиція, її теж продовжують практикувати», – каже політолог.

Кримський політолог Д. Омельчук у свою чергу називає цю виборчу кампанію однією з найбільш нецікавих серед тих, за якими йому доводилося спостерігати. За його словами, інтересу не викликали ні політтехнології, ні прогнози можливих результатів голосування. «Якщо спрацьовують старі технології, навіщо напружуватися і винаходити щось нове? Тим більше що сьогодні в Криму немає запиту на політтехнологів. Або працюють за інерцією, або за командою згори. Якщо говорити про адмінресурс у Криму, то цього року його головним завданням було забезпечення явки. Необхідності примусу до голосування за певного кандидата не було, тому що все й так було зрозуміло. І спостерігати за всім цим було нецікаво», – зазначає він.

Кримський показник явки за результатами минулих виборів увійшов до трійки лідерів серед регіонів сусідньої Росії. Згідно з даними сайту ЦВК Росії, явка виборців у Криму становить майже 71 %. При цьому діючий президент Росії В. Путін, за попередніми повідомленнями, отримав понад 92 % голосів виборців, а в Севастополі говорять про показник у 90 %.

Д. Омельчук вважає, що відсоток підтримки В. Путіна в Криму серед тих, хто прийшов на виборчі дільниці, достовірний. «У цій ситуації не було потреби в коригуванні результатів. Прогнози політологів і соціологів з приводу кількості голосів, які отримає переможець, практично виправдалися, відхилення невеликі. Високий відсоток підтримки, що показав Крим серед тих, хто прийшов голосувати, достовірний. Технології в цьому ніякої немає. Це цифра, що відображає наявні настрої основної маси кримських виборців, тих, підкреслюю, які прийшли на вибори», – каже політолог.

І. Преображенський натомість вважає, що такий високий результат досягнутий не без фальсифікацій. «Чим вища явка, тим у реальності були

нижчими результатами. Тобто владі необхідно було більше використовувати адмінресурсу або прямі фальсифікації, щоб підняти результат В. Путіну. І, таким чином, вони вимушено піднімали і формальну явку».

Не вірять політолог і в таку високу кримську явку. «Якщо явка серйозно перевищує середньоросійську, то з великою часткою ймовірності ми можемо говорити, що це “аномальні території” типу Чечні або Дагестану, де реальних результатів виборів насправді не знає вже ніхто. Тому що там вибори багаторазово фальсифікуються, починаючи з дільничних виборчків і по вертикалі, де кожний начальник намагається максимально вислужитися й докинути голосів головному кандидату», – стверджує він.

Більшість кримських татар не брали участі у «виборах» президента Росії в анексованому Криму. Про це заявив заступник глави меджлісу А. Чийгоз. «Ні про яку перемогу не йдеться. Це насадження бандитської влади і бандитських методів. Що стосується дня так званого голосування у Криму, то ми дуже моніторили ситуацію. Тисячі наших співвітчизників відстежували і давали нам пряму об’єктивну інформацію. І ми можемо констатувати, що переважна більшість кримських татар не брали участі в цьому політичному фарсі. Вони не дали можливості узаконити або представити окупацію як природний процес у Криму. Кримське суспільство в черговий раз продемонструвало неприйнятність окупації Росією», – наголосив він (URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/crime/vibori-v-krimu-v-medzhlisi-sprostovali-peremogu-putina.htm>).

У приклад він навів Бахчисарайський район, де проживає найбільше кримських татар. «У Криму не вдалося зробити співучасниками злочину окупації більшість населення. Я маю на увазі і громадян України не кримськотатарської національності. У Бахчисарайському районі було створено 73 виборчі дільниці. З 650 осіб у виборчих комісіях тільки вісім були кримськими татарами», – зазначив А. Чийгоз.

Голова меджлісу кримськотатарського народу й народний депутат України Р. Чубаров заявив, що кримські татари масово проігнорували вибори президента Росії, які відбувалися на території анексованого півострова. «Захоплений сміливістю кожного з вас – сотень тисяч кримських татар, українців, людей інших національностей, які проживають у Криму. Своім відкрито проголошеним бойкотом незаконних виборів, організованих російською окупаційною владою на території тимчасово окупованого Криму, ви продемонстрували всьому світу наявність власної гідності та вірності своїй державі – Україні. Проявлені вами в умовах російської окупації громадянська мужність і рішучість відзначаються багатьма урядами, надихають політиків на дії, що мають відновити державний суверенітет України над Кримом», – зазначив Р. Чубаров у Facebook.

Він говорить про тотальну неучасть кримських татар у голосуванні. «Меджліс кримськотатарського народу із вдячністю відзначає тотальну неучасть кримськотатарського народу в незаконних виборах 18 березня 2018 р., організованих у Криму російськими окупантами. Від імені меджлісу

кримськотатарського народу висловлюю вдячність сотням тисячам громадян України, які проживають у Криму і не дозволяють російським окупантам втягувати себе в здійснювані ними злочинні дії. Крим буде звільнений від російських окупантів! Криму має і буде надано статус кримськотатарської автономії в складі незалежної України!» – наголосив Р. Чубаров (URL: <https://tsn.ua/politika/chubarov-zayaviv-pro-totalnu-neuchast-krimskih-tatar-u-viborah-prezidenta-rosiyi-1126530.html>).

Варто зауважити, що перевірити оголошені «кримським виборчкомом» результати «виборів» на території окупованого півострова чи дані автоматизованої системи «Вибори» було неможливо, оскільки обіцяна система спостереження за дільницями через веб-камери в Криму не працювала. Як виявилось, сайт російської Державної автоматизованої системи «Вибори» взагалі не передбачає участі окупованого Криму у виборах влади РФ, про що свідчить карта сервісного обслуговування регіональних фрагментів, де АР Крим позначена як українська територія. Будь-які аматорські трансляції з незаконних виборчих дільниць в АР Крим були також припинені через кілька годин від початку голосування.

У кримських групах у соціальних мережах було практично відсутнє обговорення виборів, траплялися лише поодинокі повідомлення про порушення, які швидко видалялися адміністраторами груп. Вони, очевидно, заважали російській владі подавати новини з Криму лише в потрібному їй руслі.

З огляду на неможливість спостерігати за перебігом виборів чи контролювати їх організацію, неможливо точно сказати, чи були порушення на незаконно організованих в АР Крим «виборах» президента Російської Федерації. Відсутні також оцінки незалежних спостерігачів. Спостерігачі від Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ відмовилися від моніторингу «виборів» президента Російської Федерації в Криму, аргументуючи своє рішення тим, що мандат їхніх спостерігачів заснований на консенсусних рішеннях держав – учасниць ОБСЄ. Вони ж ніяк не могли досягти консенсусу, що Крим є частиною Росії.

Жодного моніторингу «виборів» на нелегально анексованих територіях не здійснювали також офіційні представники від країн, які є членами ЄС. Співголови групи Європарламенту з підтримки демократії Д. Макалістер і Л. Макаван заявили, що Європарламент узагалі не направив спостерігачів на президентські вибори в Росії. Вони зауважили, що у Європарламенті не коментуватимуть виборчий процес і його результати. Представники законодавчого органу ЄС наголосили, що пропозиції російських організацій покрити витрати на подорож деяким міжнародним спостерігачам суперечать основоположним етичним принципам спостереження за виборами.

Попри це окупаційна влада заявила, що на виборах у Криму акредитовано понад 40 міжнародних спостерігачів з 20 країн світу, у тому числі із США, Ізраїлю, Іспанії, Італії, Німеччини, Австрії, Швеції, Франції, Кіпру, Норвегії, Фінляндії, Данії, Латвії, Сербії, України, Лівану, Венесуели,

Пакистану, Малайзії. Не чекаючи підрахунку голосів, що нібито були віддані мешканцями окупованого Криму за кандидатів на незаконних виборах президента Російської Федерації, у Республіканському прес-центрі провели прес-конференцію «міжнародних спостерігачів». Присутні іноземці поспішили заявити про демократичність вибору, прозорість процесу й підтвердження результатів референдуму 2014 р. (URL: <https://novynarnia.com/2018/03/19/za-viborami-v-krimu-sposterigali-zaangazhovani-eksperti-ta-rosiyski-propagandisti>).

Утім, як зазначають ЗМІ, роль «міжнародних спостерігачів» на виборах у Криму виконували вже звичні актори російських пропагандистських сюжетів, що мають іноземний акцент і паспорти різних країн. Так, у Республіканському прес-центрі виступив Г. Докторов, який за легендою представляє США, є доктором філософських наук Колумбійського університету й депутатом бундестагу. Хоча на російських сайтах, орієнтованих на англомовного читача, Г. Докторова називають представником Американського університету в Москві. Насправді ж Г. Докторов є черговим російським експертом, який досліджує питання російської пропаганди і вважає, що сама її наявність є вигадками заходу, а роль В. Путіна надто демонізують.

Так, наприклад, він заявляв, нібито «звинувачення російських ЗМІ в тому, що вони є інструментом державної пропаганди для управління російськими громадянами і поширення інакомислення в сусідніх азіатських та європейських державах – предмет віри, оскільки ніяких доказів не наводиться. Усіх, хто сумнівається в цьому “груповому мисленні”, негайно називають “інструментом Путіна”, або й того гірше», – заявляв Г. Докторов у 2016 р. Також він виступав експертом, який доводив абсурдність звинувачень В. Путіна у причетності до вбивства Б. Немцова.

«Я був дуже вдячний, що запросили мене, бо я вважав, що це велика можливість своїми очима побачити, що тут відбувається і яка демократія зараз утворюється в Росії. Я особливо був радий тому, що приїхав у Крим, бо цілий світ цікавиться результатами тут. Ці вибори мають всенародне і міжнародне значення. Багато хто вважає, що це є другий референдум щодо приєднання Криму до Росії. І я думаю, правильно розуміють», – заявив Г. Докторов на прес-конференції в Сімферополі 18 березня 2018 р.

Його слова, на думку оглядачів, треба вважати тією позицією Кремля, яку не сміють озвучувати російські посадовці, але вкладають у вуста таким фейковим міжнародним експертам (URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/vibori-putina-jak-tse-bulo-ta-shcho-prinese-ukrajini-2458880.html>).

Президент України П. Порошенко назвав незаконними вибори президента, які Росія провела в тому числі в окупованому нею Криму. Він закликав міжнародне співтовариство посилити санкції щодо Росії через проведені вибори президента РФ в Криму. «Ми маємо опрацювати перелік осіб, які планували, сприяли, організовували, агітували або брали участь у

зухвалому виборчому процесі в Криму, і представити його для зміцнення санкцій проти окупаційної російської влади. І ми закликаємо міжнародних партнерів посилити санкційний тиск на Кремль», – заявив П. Порошенко (URL: <https://glavcom.ua/country/politics/ukrajinskiy-prezident-zaklikav-posiliti-sankciji-cherez-vibori-putina-u-krimu-482161.html>).

19 березня на зустрічі в Брюсселі міністр закордонних справ України П. Клімкін передав главам МЗС країн ЄС список зі 140 прізвищ, задіяних в організації та проведенні незаконних виборів у Криму.

Крім того, українська делегація в ПАРЕ подала заявку на проведення дебатів з питання невизнання російських виборів у анексованому Криму на квітневій сесії Асамблеї в Страсбурзі. Про це повідомив віце-президент Парламентської асамблеї Ради Європи, депутат Верховної Ради України В. Ар'єв. «Очевидно, Україна має звертатися до міжнародного співтовариства, щоб засудити незаконні вибори на анексованому півострові. Принаймні я, як голова делегації в ПАРЕ, уже подав заявку на проведення поточних дебатів на квітневій сесії в Страсбурзі», – сказав він.

За його словами, можливий ще один варіант проведення дебатів. «Ми можемо віддати перевагу підтримці термінових дебатів щодо розширеної тематики Росії, якщо таке подання на розширену тематику зробить делегація Великої Британії», – підкреслив політик.

Доволі гостро відреагували на проведення нелегітимних «виборів Путіна» у Криму представники депутатського корпусу України. Зокрема, Голова Верховної Ради А. Парубій під час промови на погоджувальній раді парламенту назвав В. Путіна міжнародним злочинцем й окупантом і зауважив, що той зумисне обрав датою проведення виборів 18 березня. «Право не може виникнути з правопорушення. Російський агресор свідомо обрав дату 18 березня. Саме 18 березня 2014 р. був підписаний нікчемний договір про так зване “приєднання Криму до Росії”. І саме в цей день – 18 березня 2014 р. – у Сімферополі під час штурму російською окупаційною армією української військової частини був убитий український прапорщик С. Кукулін. Ми про це пам'ятаємо, не забудемо і не пробачимо», – підкреслив Голова ВР.

Спікер також нагадав, що ще до проведення виборів у РФ український парламент ухвалив постанову, якою звертався до міжнародної спільноти з проханням не визнавати виборів президента Російської Федерації, вважати їх нелегітимними.

19 березня у «Народному фронті» зареєстрували ще одну постанову, у якій чітко прописано, що Україна вважає вибори в Російській Федерації нелегітимними й обраний президент для України також є нелегітимним. «Так звані вибори були очевидною насмішкою над демократією та брутальною наругою над правами людей. Ці так би мовити вибори оголосили нелегітимна дума, яка у 2016 р. обиралася на тимчасово окупованій території України. Цього нібито президента так само обирали в тимчасово окупованому Криму. Відтак, лише на цій підставі Путіна не можна вважати легітимним

президентом Російської Федерації, не кажучи вже про повсюдне і системне порушення прав людини під час організації виборчого процесу на окупованій території. Верховна Рада має ухвалити постанову, у якій ми маємо надати належну політичну й правову оцінку фарсу, який у Росії називають виборами президента», – підкреслив голова фракції «Народний фронт» М. Бурбак (URL: <https://www.5.ua/polityka/nasmishkoiu-nad-demokratiieiu-deputaty-vr-pro-vybory-prezydenta-rf-v-okupovanomu-krymu-166718.html>).

Європейський Союз ще напередодні виборів президента РФ заявив, що не визнає їх проведення на території анексованого Криму. Про це повідомив представник ЄС при ООН Жоао Вале де Алмейда, виступаючи на засіданні Ради Безпеки ООН щодо ситуації в Криму. Він нагадав, що Євросоюз послідовно підтримує державний суверенітет і територіальну цілісність України, а також засуджує мілітаризацію окупованого півострова. За його словами, ЄС засуджує будівництво моста в Керчі без згоди України, оскільки це негативно позначиться на портах в Азовському морі. Він також зазначив, що тривала мілітаризація анексованого Криму продовжує позначатися на безпеці регіону (URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/vibori-prezidenta-rosiji-svit-ne-viznaje-holosuvannja-v-krymu-2458208.html>).

В офіційній заяві Європейської служби зовнішньої діяльності стверджується, що «ЄС не визнає нелегальну анексію Криму і Севастополя Російською Федерацією і тому не визнає проведення виборів на Кримському півострові». «ЄС залишається непорушним у підтримці територіальної цілісності та суверенітету України», – наголосили в службі.

У свою чергу верховний представник Євросоюзу з питань зовнішньої політики і політики безпеки Ф. Могеріні також підкреслила, що ЄС має чітку позицію щодо «виборів» в окупованому Криму. «Ми не визнаємо цю незаконну анексію та продовжуємо впроваджувати нашу політику щодо невизнання цієї незаконної анексії», – сказала Ф. Могеріні на спільній з Президентом П. Порошенком прес-конференції в Києві 12 березня.

Організація Об'єднаних Націй також відреагувала на проведення «виборів» президента РФ в окупованому Криму. Зокрема, в ООН нагадали про резолюції Генасамблеї, які підтримують територіальну цілісність України. Про це заявив речник Генсека ООН С. Дюжаррік, повідомили в представництві України при ООН.

Водночас у представництві України оприлюднили витяг з брифінгу С. Дюжарріка. «Щодо ситуації в Криму Генеральна асамблея неодноразово висловлювалася, зокрема, у Резолюції 68/262 “Про територіальну цілісність України” та Резолюції 71/205 “Положення про права людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі”», – заявив речник Генсека ООН.

Із заявами про невизнання виборів президента РФ в окупованому Криму також виступили чимало країн ЄС: Франція, Німеччина, Норвегія, Естонія, Польща, Австрія, Велика Британія, Італія, Японія, США, Канада та ін. Відповідні заяви були опубліковані на сайтах міністерств закордонних справ цих держав, а також у Twitter відомств.

Зокрема, Париж офіційно повідомив, що визнавати підсумки голосування на «виборах» президента Росії в Криму не має намірів. «Франція не визнає організації голосування на виборах президента Росії в Криму сьогодні. Насильницька зміна кордонів суперечить міжнародному законодавству, зокрема і зобов'язанням, узятим на себе Російською Федерацією», – ідеться в заяві французького МЗС.

Наголошується, що через чотири роки після незаконної анексії Автономної Республіки Крим та Севастополя Франція «залишається твердим прихильником відновлення суверенітету й територіальної цілісності України у рамках міжнародно визнаних кордонів».

Крім того, Париж закликав до захисту історичної й культурної спадщини на території анексованого Росією Криму. «Франція стурбована милітаризацією півострова й погіршенням становища у сфері прав людини, особливо кримських татар. Вона засуджує дискримінацію за ознакою приналежності до етнічної або релігійної громади й закликає звільнити всіх осіб, затриманих з порушенням міжнародного права. Франція також закликає до збереження й захисту історичної та культурної спадщини Криму», – додали в заяві.

Проти проведення «виборів Путіна» в анексованому Криму виступила Німеччина. «Наша позиція чітка, а саме: була незаконна анексія Криму. На наш погляд, Крим не є адміністративною частиною Росії і, відповідно, там не можуть проводитися вибори російського президента», – заявив представник німецького МЗС Р. Бреуль.

Неприйнятними назвав вибори президента РФ в окупованому Криму глава МЗС Німеччини Г. Маас, який вважає їх проведення спробою легітимації анексії. Про це він заявив перед початком засідання міністрів закордонних справ ЄС у Брюсселі. За словами Г. Мааса, «результати виборів у Росії так само мало здивували нас, як і їх обставини. Говорити про справедливу політичну конкуренцію в тому вигляді, у якому ми її знаємо, безумовно, виходить не у всіх випадках», – підкреслив він. Також він наголосив, що проводити голосування на території окупованого Криму є неприпустимим. «Тим не менше Росія необхідна для врегулювання великих міжнародних конфліктів, тому ми хочемо підтримувати діалог», – зазначив Г. Маас.

Австрія заявила, що віддані на «виборах» президента РФ в окупованому Криму голоси не можуть вважатися дійсними. «Федеральний президент А. Ван Дер Беллен вказав, це також позиція австрійського уряду, що голоси, віддані в анексованих усупереч міжнародному праву регіонах, не можуть вважатися дійсними», – зазначив глава МЗС Австрії К. Кнайссль.

Естонія та Латвія висловили спільну позицію щодо проведення «виборів Путіна» в окупованому Криму. Так, голова МЗС Естонії С. Міксер оголосив, що Таллінн не визнає результатів цих «виборів». «Ми засуджуємо здійснену Російською Федерацією чотири роки тому незаконну анексію, під час якої були проігноровані положення Конституції України, воля народу України і

встановлені міжнародні правила. Крим є і залишиться частиною України», – ідеться в заяві.

Також Таллінн наголосив на питанні безпеки Чорноморського регіону й засудив будівництво моста через Керченську протоку без дозволу української сторони. Схожу заяву зробив міністр закордонних справ Латвії Е. Ринкевич.

Литва, коментуючи голосування за президента РФ в окупованому Криму, заявила, що ці «вибори» не були вільними й демократичними. Зокрема, міністр закордонних справ Литви Л. Лінкявічюс зазначив, що факт проведення президентських «виборів» у день анексії Криму є не випадковим. «Ми не вважаємо їх вільними і демократичними, судячи з того, як використовувалися адміністративні ресурси, як все контролювалося. Ми не визнаємо “вибори” у Криму, вони незаконні, порушують територіальну цілісність України. Вибори відбулися в день анексії Криму – це теж не випадковий вибір дати», – підкреслив він.

Японія приєдналася до позиції міжнародної спільноти й не визнала підсумків голосування на «виборах» президента Росії на території окупованого Криму. За словами посла Японії в Україні Ш. Сумі, уряд Японії підтримує територіальну цілісність і суверенітет України. «Японія підтримує територіальну цілісність і суверенітет України і не визнає спроби зміни статус-кво силовими методами. Таким чином, Японія не визнає незаконної анексії Криму Російською Федерацією у березні 2014 р., тому, відповідно, і не вважає дійсним проведення в Криму так званих президентських виборів Російської Федерації 18 березня 2018 р.», – підкреслив японський дипломат.

Варшава офіційно оголосила, що не визнає легітимності «виборів Путіна» у Криму, оскільки півострів є територією України. Польща виступає за територіальну цілісність України і визнає Крим тільки як частину Української держави. «Ми виступаємо за повагу до територіальної цілісності України та визнаємо Крим частиною Української держави; це також означає, що президентські вибори на півострові, проведені владою Російської Федерації, не можуть вважатися законними», – ідеться в повідомленні.

Влада Норвегії не погодилася з проведенням «виборів» президента РФ на території окупованого Криму. Про це у Twitter повідомило Міністерство закордонних справ Норвегії. «Норвегія не визнає російських президентських виборів в Криму. Норвегія і далі дотримуватиметься політики ЄС щодо невизнання анексії Криму», – повідомило Міністерство закордонних справ Норвегії у Twitter.

Позицію США щодо проведення російських «виборів» в окупованому Криму висловив голова Комітету з питань Збройних сил сенату Сполучених Штатів Америки Д. Маккейн. Зокрема, республіканець назвав шахрайством голосування на «виборах» президента Російської Федерації. За його словами, «те, що Путін мав докласти важкі зусилля для стимулювання явки виборців, свідчить про усвідомлення російським народом, що його прагнення до влади є шахрайством. Сполучені Штати Америки стоять поруч з усіма тими



росіянами, які прагнуть свободи», – написав американський сенатор у Twitter.

«Тут краще взагалі не вживати слово “вибори”. Україна сьогодні воює на два фронти – у війні проти Росії та проти старої державної системи», – зазначив представник державного департаменту Сполучених Штатів Америки Ю. Фішель.

«Канада не визнаватиме незаконне розширення російських президентських виборів на анексовані українські території», – таку позицію Канади щодо проведення «виборів» у Криму висловила міністр закордонних справ країни Х. Фріланд. За її словами, Канада засуджує порушення суверенітету України. «У четверту річницю російського незаконного вторгнення та анексії Криму Канада приєднується до міжнародного співтовариства і продовжує засуджувати ці порушення суверенітету й територіальної цілісності України», – заявила Х. Фріланд. Вона також зазначила, що в Криму з 2014 р. порушуються права людини, зокрема кримських татар, і закликала російську владу звільнити всіх політичних ув'язнених на півострові. Водночас вона підкреслила, що Канада має намір продовжувати тісну роботу з кримськотатарськими організаціями, щоб «захистити їхні права».

Х. Фріланд запевнила, що Канада продовжить підтримку України й не має наміру скасовувати санкції проти РФ. «Ми й далі будемо підтримувати тиск, у тому числі за допомогою економічних санкцій, поки Росія не почне виконувати свої зобов'язання відповідно до міжнародного права й поважати суверенітет України», – підкреслила канадський дипломат ([URL: https://www.slovoidilo.ua/2018/03/16/novyna/polityka/kanada-ne-vyznaue-vybory-krymu](https://www.slovoidilo.ua/2018/03/16/novyna/polityka/kanada-ne-vyznaue-vybory-krymu)).

Президент України П. Порошенко подякував міжнародним партнерам за засудження перегонів у Криму, а також кримчанам, які не прийшли на голосування. Голова держави наголосив, що вибори на півострові були незаконними, а оголошена явка – завищеною. «Результати незаконного голосування є нікчемними та не матимуть жодних правових наслідків. Легітимними президентськими виборами в Криму можуть бути лише вибори Президента України. Ані зафіксована “явка”, ані намальований “результат” не відповідають реальній активності мешканців півострова. Оприлюднені офіційні “дані” є нічим іншим, як фальсифікацією. І, говорячи відомим російським фразеологізмом, це є фількіна грамота», – підкреслив П. Порошенко ([URL: https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/vibori-putina-jak-tse-bulo-ta-shcho-prineso-ukrajini-2458880.html](https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/vibori-putina-jak-tse-bulo-ta-shcho-prineso-ukrajini-2458880.html)).

Водночас експерти наголошують, що невизнання виборів у Криму з боку України, ЄС, США та інших країн не матиме істотних юридичних наслідків для Росії та не призведе до бойкоту новообраного президента. За словами політолога Т. Чорновола, така реакція лише підкреслить неповноцінність легітимності російського президента. Він додав, що проведення виборів на окупованих територіях суперечить Віденським конвенціям і згідно з

міжнародним правом це навіть більш грубе порушення, ніж сама анексія (URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/vibori-prezidenta-rosiji-svit-ne-viznaje-holosuvannja-v-krimu-2458208.html>).

Разом з тим політологи вважають, що повне невизнання Україною результатів виборів президента РФ, які, зокрема, відбулися й на території анексованого Криму, загрожує Києву заморожуванням переговорів щодо Донбасу та звільнення українських полонених на окупованому Донбасі і в РФ. «Невизнання Україною голосування за президента РФ в Криму не викличе особливих наслідків, а ось повне невизнання виборів в Росії може заморозити всі мирні переговори», – вважає аналітик Українського інституту майбутнього І. Тишкевич.

На думку політолога А. Бузарова, найімовірніше, українська влада не визнає результати російського волевиявлення, але й офіційно спростовувати їх не буде. «Наша влада хоче зберегти якісь відносини з Путіним для вирішення питань з урегулювання ситуації на Донбасі і взаємодії в інших сферах діяльності. Невизнання виборів в Криму – це момент, який ніяк не позначиться на результатах виборів», – вважає він. Водночас це може призвести до пролонгації санкцій проти Росії, а також запровадження нових санкційних заходів, зазначив А. Бузаров.

Політолог О. Палій упевнений, що, незважаючи на невизнання голосування на території Криму, Україні вигідніше визнати результати виборів у цілому – інакше вийде, що ми незрозуміло з ким ведемо переговори (URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/politics/vibori-putina-v-krimu-eksperti-rozpravili-yak-varto-vidpovisti-ukraini.htm>).

У свою чергу директор Центру досліджень міжнародних відносин М. Капітоненко зауважив, що заяви європейських країн щодо невизнання виборів у Криму треба розглядати як підтримку України і її територіальної цілісності. «Це прояв дипломатичної підтримки, не більше того. Юридично складно не визнати вибори у якомусь одному місці [у Криму]. Тому для легітимності Путіна це не матиме жодних наслідків, звичайно», – заявив М. Капітоненко.

Політолог, директор Українського інституту аналізу й менеджменту політики Р. Бортник зауважив, що заяви про невизнання виборів президента Росії на території окупованого півострова – це більше елемент демонстрації неприйняття подій у Криму, але це не є реальним інструментом впливу на російську ситуацію. Усе одно В. Путіна прийдеться визнавати президентом, констатував політолог (URL: <https://rian.com.ua/interview/20180320/1033429647/ukraine-priznaet-novogo-prezidenjta-rf.html>).

Заяви Заходу про невизнання виборів президента РФ в анексованому Криму – політична декларація й позиція. Не зрозуміло, які це матиме практичні наслідки, говорить голова правління Фонду «Майдан закордонних справ», экс-дипломат Б. Яременко. За його словами, з точки зору ЄС – це продовження політики невизнання окупації Криму. На практиці ж не буде

ніяких дій. Але такого питання не було б, якби Україна свого часу розірвала дипломатичні відносини з РФ. Тепер Україні треба або заявити про невизнання виборів у Криму, але визнати й продовжувати співробітництво з новообраним президентом В. Путіним, або заявити про невизнання виборів у Криму й легітимності В. Путіна. Обидва сценарії, на думку Б. Яременка, не найкращі для України. Перший – розписатися у власній беззубості, відсутності бачення, як діяти щодо окупації Криму. По суті, згода, що В. Путін де-факто керує Кримом. Другий ускладнить проведення переговорів щодо врегулювання конфлікту на Донбасі, наголосив експерт ([URL: https://www.mfa.ua.org/uk/publications/pro-zaiavy-zakhodu-shchodo-vyboriv-u-krimu-na-praktytsi-ne-bude-zhodnykh-dii](https://www.mfa.ua.org/uk/publications/pro-zaiavy-zakhodu-shchodo-vyboriv-u-krimu-na-praktytsi-ne-bude-zhodnykh-dii)).

Міжнародні лідери, не визнаючи результатів виборів у Криму, також не можуть не визнати перемоги В. Путіна, констатує голова правління Центру прикладних політичних досліджень «Пента» В. Фесенко. Водночас він прогнозує, що якихось змін у тактиці В. Путіна можна очікувати лише після завершення президентських і парламентських виборів в Україні та залежно від їхніх результатів. «Це можуть бути лише тактичні зміни, – вважає В. Фесенко. – Але стратегічні зміни, загальне ставлення Путіна до України як до об'єкта сфери впливу Росії і намагання Путіна повернути Україну під свій контроль – це все не зміниться», – переконаний політолог. Інавгурація президента Росії призначена на 7 травня.

Ю. Якименко, мл. науч. сотр. ФПУ НБУВ

### **Перспективы денонсации Договора о дружбе и сотрудничестве между Украиной и РФ в оценках политиков и экспертов**

Заявления представителей украинского Министерства иностранных дел о подготовке выхода страны из структур СНГ и денонсации Договора о дружбе и сотрудничестве между Украиной и Российской Федерацией вновь оживили общественную дискуссию о политической целесообразности и перспективах таких мер.

Как сообщила недавно пресс-секретарь МИД Украины М. Беца, министерство подготовило несколько предложений о частичной или полной приостановке действия договора. «МИД подготовил ряд предложений и анализ относительно возможного приостановления самого Договора либо частично, либо полностью. Это разрешается международным правом и самим Договором. То есть можно приостановить полностью или частично или его денонсировать. Есть несколько вариантов», – заявила она.

В украинском внешнеполитическом ведомстве подчеркивают, что окончательное решение по этому вопросу должно быть принято Президентом Украины П. Порошенко.

Кроме того, М. Беца напомнила, что Украина не является членом СНГ, потому что не ратифицировала устав этой международной организации. «Украина не принимает участие сейчас, после агрессии, в заседаниях высших органов СНГ. И мы всегда исходили из того, что наша цель – это выход из СНГ. Это постсоветская модель, которая исчерпала себя», – считает она (URL: <https://www.newsru.com/world/15mar2018/dogovor.html>).

Как считает министр иностранных дел Украины П. Климкин, Договор о дружбе и сотрудничестве в его нынешнем виде не работает. «Договор нарушался Россией еще до 2014 г. ...Россия последовательно этот Договор нарушала», – заявил он недавно, подчеркнув, что торгово-экономические отношения с Россией должны быть минимизированы (URL: [https://censor.net.ua/news/3056016/rossiya\\_posledovatelno\\_narushala\\_dogovor\\_o\\_drujbe\\_i\\_sotrudnichestve\\_on\\_prosto\\_yavlyatsya\\_nasmeshkoyi](https://censor.net.ua/news/3056016/rossiya_posledovatelno_narushala_dogovor_o_drujbe_i_sotrudnichestve_on_prosto_yavlyatsya_nasmeshkoyi)).

Ранее о том, что МИД Украины подготовил предложения о выходе страны из органов СНГ и денонсации Договора о дружбе с РФ, сообщала народный депутат Украины С. Залищук. «Министр П. Климкин на нашем комитете по иностранным делам анонсировал, что МИД подготовил предложения для Президента относительно выхода из органов СНГ и денонсации Договора о дружбе, сотрудничестве и партнерстве между Украиной и Россией», – сообщила депутат (URL: [https://censor.net.ua/news/3055582/mid\\_podgotovil\\_predlozeniya\\_o\\_denonsatsii\\_dogovora\\_o\\_drujbe\\_s\\_rossieyi\\_zalischuk](https://censor.net.ua/news/3055582/mid_podgotovil_predlozeniya_o_denonsatsii_dogovora_o_drujbe_s_rossieyi_zalischuk)).

В свою очередь, по сообщению председателя парламентского Комитета по иностранным делам А. Гопко, в комитете ожидают от правительства предоставления народным депутатам перечня договоров, заключенных между Украиной и Россией и подлежащих денонсации, а также внесения в парламент соответствующего законопроекта.

Напомним, Договор о дружбе, сотрудничестве и партнерстве между Украиной и Российской Федерацией был подписан в 1997 г. сроком на 10 лет и предусматривал автоматическую пролонгацию в следующие десятилетние периоды, если стороны договора не выступят против этого.

В начале 1998 г. документ был ратифицирован украинским парламентом, а к концу года – Государственной думой РФ. Весной следующего года после обмена ратификационными грамотами договор вступил в силу.

Соглашение предусматривало стратегическое партнерство между двумя странами, признание нерушимости существующих государственных границ, уважение территориальной целостности и взаимные обязательства не использовать свою территорию в ущерб безопасности друг друга.

Главным препятствием для подписания Договора на тот момент был неурегулированный вопрос о статусе Черноморского флота. Но подписание соглашения о разделе флота в конце мая 1998 г. открыло возможность для заключения Договора.

Обозреватели напоминают, что и в российской Госдуме, и в правительстве РФ документ вызвал неоднозначные оценки. Против заключения соглашения выступили тогда вице-спикер Госдумы С. Бабурин, глава Комитета по делам СНГ Г. Тихонов, министр по делам СНГ А. Тулеев, а также мэр Москвы Ю. Лужков. Противники подписания Договора заявляли, что РФ признает таким образом Крым и Севастополь (чей статус на тот момент, по их мнению, был спорным) украинскими территориями.

Как заявляет директор Центра евразийских исследований В. Корнилов, изначально этот Договор был более выгоден Украине, чем России. «Именно этим Договором Россия признала Крым и Севастополь составной частью Украины», – подчеркивает он (URL: <https://russian.rt.com/ussr/article/470032-dogovor-druzhba-rossiya-ukraina>).

О том, что Договор «односторонне выгоден» Украине, заявлял и первый заместитель председателя Комитета Госдумы по делам СНГ, евразийской интеграции и связям с соотечественниками К. Затулин, который в январе текущего года выступил с инициативой о частичной денонсации соглашения между Украиной и РФ в части признания границ между двумя государствами.

«Не оговаривая механизмов партнерства, сотрудничества и дружбы, в ст. 2 Договора мы признаем территориальные границы Украины, а они, соответственно, наши – на момент подписания и ратификации этого документа. То есть речь идет о том, что, подписав этот договор, Россия в 1997 г., а затем при ратификации в 1999 г. подтвердила, что она считает, скажем, Крым и Севастополь частью территории Украины», – объяснял свою позицию К. Затулин (URL: <https://www.newsru.com/world/15mar2018/dogovor.html>).

«Наша трактовка Договора состоит в том, что, конечно, наше признание, сделанное в этом Договоре, границ взаимосвязано с темой Договора – дружба, сотрудничество и партнерство. То есть если нет дружбы, сотрудничества и партнерства, ...то возникает повод к тому, чтобы сказать: значит, надо все вопросы решать заново, в том числе и вопросы по границам. Поэтому лично я буду предлагать и предлагаю уже, что нам нужно, по крайней мере в части этого Договора его денонсировать – в части, касающейся ст. 2, а именно признания границ», – отметил российский депутат (URL: <http://glavred.info/politika/v-rossii-predlozhili-chastichno-rastorgnut-dogovor-o-druzhbe-s-ukrainoy-482092.html>).

«Что с одной, что с другой стороны при всем возможном потенциальном желании убрать данный Договор с повестки дня не выйдет, – считает директор украинского филиала Института стран СНГ Д. Денисов. – Если мы вчитаемся в его текст, то там есть целый ряд позиций, которые как в интересах Украины, так и Российской Федерации». Для украинской стороны, по словам эксперта, важно то, что в документе подчеркивается украинский статус Крыма и Севастополя. «Если соглашения нет, то и возможности

предъявлять права на Крым у Киева все меньше и меньше», – подчеркивает он (URL: <https://russian.rt.com/ussr/article/470032-dogovor-druzhba-rossiya-ukraina>).

«При сохранении нынешней власти, при сохранении нынешней конъюнктуры пропустить продление Договора без каких-то кардинальных потрясений будет очень сложно, если вообще возможно, – отмечает российский эксперт, доцент кафедры политической теории МГИМО К. Коктыш, комментируя отношение к Договору в украинском политикуме. – Существует достаточно сильное лобби, которое требует объявления войны России. Правительственная риторика такова, что все украинские проблемы вытекают из того, что агрессию против Украины совершила Россия. Понятно, что на фоне этой риторики продлить просто так Договор, наверное, вряд ли будет возможно, а желающих его сорвать будет огромное количество» (URL: <https://russian.rt.com/ussr/article/470032-dogovor-druzhba-rossiya-ukraina>).

При этом Россия, как полагает директор Центра евразийских исследований В. Корнилов, «не получит никаких зримых выгод от денонсации»: «С политической точки зрения было бы неправильно разрывать формально дружеские отношения с Украиной. Зачем России это делать, если Россия не признавала эту войну и не считает Украину официальным врагом?» (URL: <https://russian.rt.com/ussr/article/470032-dogovor-druzhba-rossiya-ukraina>).

В то же время часть российского политикума выступает за расторжение Договора. В частности, об этом недавно заявили представители фракции ЛДПР в российской Госдуме. «Мы будем добиваться отмены закона о дружбе с Украиной от 1997 г. Этот документ вообще должен был быть аннулирован моментально сразу после принятия Верховной Радой [закона] о реинтеграции Донбасса, в котором Россия названа страной-агрессором. Пока мы будем “дружить” с Украиной, они войну с нами будут готовить – это же просто оксюморон», – заявил лидер ЛДПР В. Жириновский (URL: <https://vesti-ukr.com/mir/279347-zhirinovskij-zakhotel-otmenit-dohovor-o-druzhbe-s-ukrainoj>).

По мнению первого вице-спикера Верховной Рады Украины И. Геращенко, Договор о дружбе, сотрудничестве и партнерстве между РФ и Украиной не нужно денонсировать. Напротив, необходимо требовать от российского руководства его исполнения. «Мы должны от России требовать его выполнять, а не разрывать, потому что в этом законе зафиксировано уважение к территориальной целостности и суверенитету Украины, – считает она. – Мы должны требовать от Российской Федерации вернуться в нормы международного права и выполнять закон, в том числе и Договор о дружбе, который признает территориальную целостность, суверенитет Украины, уважение к нашим границам в международно-определенных границах. А это Донбасс и Крым».

И. Геращенко также заявляет, что «шокирована» позицией политиков, которые выступают за то, чтобы Украина первой вышла из этого Договора.

По мнению юриста Комитета Верховной Рады по иностранным делам О. Василенко, российская сторона нарушила Договор о дружбе, сотрудничестве и партнерстве между Украиной и РФ, оккупировав Крым и часть Донбасса, а его денонсацией попытается снять с себя ответственность за эти действия. «Своими действиями, временной оккупацией части территории Украины – Автономной Республики Крым и Севастополя, продолжая осуществление вооруженной агрессии и финансирование террористических организаций в отдельных районах Донецкой и Луганской областей Украины, продолжая вмешательства во внутренние дела Украины, РФ грубо нарушает условия Договора», – отмечает он.

Как подчеркивает О. Василенко, в соответствии с нормами международного права и Венской конвенцией прекращение действия Договора не влияет на права, обязанности и юридическое положение участников, возникшие в результате его выполнения или невыполнения до прекращения действия такого договора.

«Все незаконные действия РФ относительно посягательств на территориальную целостность и суверенитет Украины были начаты во время действия Договора, поэтому шаги РФ о прекращении действия Договора не будут иметь значительного влияния на позицию Украины в международных судебных учреждениях, тем более что большинство исков уже подано и они находятся на разных стадиях рассмотрения», – подчеркивает юрист ([URL: https://ru.espreso.tv/news/2018/01/17/vykhod\\_rossyy\\_uz\\_dogovora\\_o\\_druzhbe\\_s\\_ukraynoy\\_ne\\_osvobozhdaet\\_ee\\_ot\\_otvetstvennosti\\_ekspert](https://ru.espreso.tv/news/2018/01/17/vykhod_rossyy_uz_dogovora_o_druzhbe_s_ukraynoy_ne_osvobozhdaet_ee_ot_otvetstvennosti_ekspert)).

По его словам, если РФ примет решение о прекращении действия Договора, она должна выполнить взятые на себя обязательства процедурного характера и предварительно провести консультации или переговоры, в соответствии с Венской конвенцией и положениями самого Договора.

По мнению украинского политолога А. Дацюка, разрывать договор нужно, «потому что наличие такого документа постоянно вынуждает нас воздерживаться от введения военного положения, от радикальных экономических санкций, от привлечения к ответственности украинских олигархов-предателей и т. д.» ([URL: https://russian.rt.com/ussr/article/470032-dogovor-druzhba-rossiya-ukraina](https://russian.rt.com/ussr/article/470032-dogovor-druzhba-rossiya-ukraina)).

Если Россия разорвет Договор о дружбе, сотрудничестве и партнерстве между Украиной и РФ, денонсировав статью, в которой Российская Федерация признает территориальную целостность Украины в части, касающейся Крыма и Севастополя, это не будет означать, что Крым станет российским, отмечает директор департамента международных многосторонних отношений Фонда «Майдан иностранных дел» А. Хара. «Только 11 стран, включая Российскую Федерацию, признали Крым российским мартовской резолюцией Генеральной Ассамблеи ООН 2017 г. То есть все мировое сообщество, Европейский Союз, США и другие более 100

стран голосовали за территориальную целостность Украины, никто не признал права на Крым за Российской Федерацией и постоянно указывают на незаконную аннексию», – подчеркивает эксперт.

Кроме того, по его мнению, украинская власть ведет себя по отношению к России «несколько неадекватно»: «Она тешит себя иллюзией, что с этим российским режимом можно найти взаимопонимание и, если не стать друзьями, просто уживаться. Но это невозможно. И каждый последующий шаг будет лишь подтверждать тот факт, что режим, который сложился в РФ, совершенно несовместим с украинской независимостью и суверенитетом».

Вместе с тем, отмечает А. Хара, Украина не должна уподобляться России в ее попытках разрушить механизмы, которые не работают – в будущем они еще могут пригодиться: «Нужно пересмотреть отношения Украины и России: чем меньше мы будем от нее зависеть, чем больше будем полагаться на собственные силы или на другие регионы, которые признают нашу территориальную целостность и суверенитет, тем лучше. Но этот процесс требует ресурсов и времени» (URL: <http://glavred.info/politika/ne-upodoblyatsya-rossii-ekspert-obyasnil-pochemu-ukraine-prigoditsya-dogovor-o-druzhbe-s-rf-482500.html>).

Таким образом, можно отметить, что пока большинство экспертов склонны полагать, что в ближайшее время на официальном уровне Договор не будет расторгнут несмотря на то, что сегодня он практически не работает.

М. Дем'яненко, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

## **Візит Ф. Могеріні до України в оцінках експертів**

12 та 13 березня високий представник ЄС із питань зовнішньої політики та безпеки Ф. Могеріні відвідала Україну з офіційним візитом, де провела ряд зустрічей, зокрема з першими українськими особами.

Цей візит Ф. Могеріні до України лише другий за більше ніж три роки перебування на посаді, що, на думку експертів, досить мало, оскільки для українців важливо постійно відчувати підтримку з боку ЄС. При цьому самі ж експерти таку тривалу паузу у візитах дипломата ЄС пояснюють внутрішньою кризою об'єднаної Європи. Безпосередньо ж візит був потрібен для того, щоб зібрати всю потрібну інформацію про ситуацію на Сході України, поспілкуватися з представниками спеціальної моніторингової місії ОБСЄ напередодні засідання Ради ЄС на рівні міністрів закордонних справ у Брюсселі, де, зокрема, обговорювалася співпраця з Україною та доповідачем з цього питання була Ф. Могеріні.

Натомість у Єврокомісії зазначили, що візит відбудеться у важливий момент для імплементації критично важливих реформ, пов'язаних з Угодою про асоціацію ЄС – Україна, і вказали на те, що візит відбуватиметься за



кілька днів до четвертої річниці незаконної анексії Росією Криму та Севастополя, яку «ЄС не визнає».

Експерт Аналітичного центру ЕРС (Брюссель) А. Пол вважає, що Ф. Могеріні має підтвердити Україні підтримку ЄС проти агресії Росії. «Я думаю, вона також дасть сигнал, що Україна повинна продовжувати реформуватися й не дозволяти темпу реформ гальмувати чи повертати у зворотній бік, адже у ЄС зростає занепокоєння, що ситуація почала рухатися до певної міри в хибному напрямі», – додає А. Пол (URL: [https://zik.ua/news/2018/03/11/mogerini\\_ide\\_do\\_kyieva\\_za\\_ukrainskym\\_faylom\\_1282249](https://zik.ua/news/2018/03/11/mogerini_ide_do_kyieva_za_ukrainskym_faylom_1282249)).

Тому основними темами візиту стали: стан реформ і ситуація на Донбасі. При цьому у ЄС хоча й бачать немало досягнень, зазначають, що однією зі сфер, де потрібно більше прогресу, є боротьба з корупцією. Зокрема, у Брюсселі очікують, що законопроект П. Порошенка про Вищий антикорупційний суд буде приведено у відповідність до рекомендацій Венеціанської комісії. «Ми очікуємо ухвалення законопроектів про створення незалежного та ефективного Вищого антикорупційного суду, у результаті чого він повністю відповідатиме рекомендаціям Венеціанської комісії», – сказала вона. За словами Ф. Могеріні, важливо «переконатися, що декларації активів високопоставлених офіційних осіб і громадських діячів дійсно аналізуються». Вона додала, що у ЄС «також очікують реформи системи електронних декларацій, щоб вона дала змогу громадянському суспільству та громадським організаціям виконувати свою роботу» (URL: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=72833>).

Також серед ключових цілей візиту – протидія спробам спотворення і створення фейкової інформації про Євросоюз в очах українців та підвищення обізнаності про переваги й можливості співпраці України і Євросоюзу. Зокрема, під час свого візиту Ф. Могеріні представила нову інформаційну кампанію «Просуваючись разом уперед».

Головна мета цієї кампанії – підвищити обізнаність про переваги й можливості співпраці України і Євросоюзу. Кампанія включає пріоритетні теми для ЄС в Україні: глибоку і всеосяжну зону вільної торгівлі, відновлення Сходу України, децентралізацію влади. «Люди повинні знати, що про наші взаємини поширюють фейкову інформацію, але ми також повинні діяти й діємо на випередження, щоб у людей був доступ у першу чергу до фактів», – заявила Ф. Могеріні в Києві.

Ця кампанія стартувала в Україні 12 березня на Національному телебаченні, після чого детальна інформація про проекти та програми Євросоюзу поширюватиметься в ЗМІ, а також через зовнішню рекламу.

Політолог В. Фесенко висловив свою думку щодо цієї кампанії. «Ідеться не про спробу підняти рейтинг Євросоюзу в Україні, а про практичний процес ознайомлення українців з правилами ЄС. Про те, як потрібно вести бізнес у Європі, як працювати на європейських ринках, у якій галузі які стандарти виконувати, правові й технічні нюанси. Це ж стосується трудової

міграції, умов користування безвізом. І, звичайно, мається на увазі спільна протидія російській інформаційній агресії», – припускає він.

Загалом експерти сходяться на думці, що, крім ситуації на Донбасі, Ф. Могеріні хотіла дізнатися більше про українські реформи, і не лише від представників влади, а й від громадських активістів, з якими вона поспілкувалася в Києві. Виконавчий директор Transparency International Україна Я. Юрчишин, який був запрошений на зустріч із головою європейської дипломатії, вважає, що її цікавить динаміка українських реформ у різних сферах. «Оскільки ми входимо у передвиборний період, у ЄС хочуть знати, сповільнюється, зберігається чи, навпаки, підвищується динаміка реформ в Україні», – розповів Я. Юрчишин. На його думку, Ф. Могеріні особливо зацікавлена результатами боротьби з корупцією: діяльністю електронної системи декларування, питання електронного декларування для антикорупційних активістів, перебіг гучних корупційних справ экс-глави Державної фіскальної служби Р. Насірова, экс-депутатів М. Мартиненка та О. Онищенко, створення Антикорупційного суду.

Головний дипломат ЄС попри те, що на зустрічах позитивно відзначала темпи реформ, усе ж наполягала на тому, що критично необхідно якомога швидше створити Вищий антикорупційний суд. На що отримала запевнення Прем'єр-міністра В. Гройсмана: «Ми очікуємо, що найближчими декількома місяцями він буде створений Верховною Радою України. Ця робота ведеться. Ми, у свою чергу, як уряд зробимо все можливо, щоб організаційно забезпечити його створення».

Також В. Гройсман наголосив на важливості отримання нової макрофінансової допомоги ЄС, оскільки вважає, що на сьогодні говорити про самостійне подолання країною всіх викликів, зокрема обслуговування зовнішніх боргів, передчасно.

Що стосується ситуації на Донбасі, Ф. Могеріні запевнила, що ЄС робить усе можливе, аби протидіяти російській агресії. Пообіцяла, що санкції проти РФ зберігатимуться до повного виконання Мінських домовленостей. Наголосила, що ЄС не визнає результатів виборів президента Росії в анексованому Криму.

Важливим для нас був посил про те, що Європа не втомилася від України, навпаки, інтенсивно підтримує – як відповідь скептикам, які постійно наголошують на протилежному. Хоча в експертному середовищі все ж існує альтернативна думка. Так, політолог К. Бондаренко вважає, що незважаючи на заяву Ф. Могеріні про те, що Брюссель, як і раніше, має намір підтримувати Київ, насправді Україна реально все більше віддаляється від Євросоюзу й наближається до США. Це не одне й те ж (URL: <https://kp.ua/politics/603109-federyka-moheryny-v-kyeve-es-ot-ukrayny-ne-ustal-y-dast-deneh>).

На зустрічі з главою держави вона запевняє, що Європа робить усе можливе, щоб допомогти Україні протидіяти російській агресії. ЄС одностайно продовжив на півроку санкції проти Росії і використовуватиме

цей інструмент політичного й економічного тиску, доки Росія не почне виконувати Мінські домовленості. Ф. Могеріні додала, що ЄС закликає Росію звільнити всіх заручників, яких утримують у російських в'язницях, зокрема на території окупованого півострова.

На спільному брифінгу з Президентом України Ф. Могеріні висловилися й щодо питання миротворців на Донбасі: «Що стосується миротворчої місії, то, безумовно, ми працюємо з ООН через країни, які є членами ЄС, і з нашими міжнародними партнерами, щоб кожен крок був настільки ефективний, наскільки це можливо, і був спрямований на повне впровадження Мінських домовленостей. Наша головна мета – відновити мир й особливо територіальну цілісність України».

У свою чергу Президент України П. Порошенко наголосив, що вже настав час для Європейського Союзу назвати агресора агресором і стороною конфлікту. Настав час і для надання державами-членами ЄС оборонної зброї для України відповідно до національного й міжнародного законодавства.

Крім того, П. Порошенко звернувся до Євросоюзу з проханням направити на Донбас чергову місію послів Комітету з безпеки ЄС. «Переконаний, що тоді ні в однієї з європейських столиць не буде навіть думки про те, щоб послабити секторальні санкції проти РФ у разі неімплементції Мінських домовленостей», – заявив він. На що Ф. Могеріні у своєму виступі ніяк не відреагувала.

На переконання політолога В. Фесенка, питання, що стосується місії послів ЄС на Донбас, розробляється, тому потрібно його озвучити, а потім дотискати Брюссель. «У Ф. Могеріні немає готової відповіді, але Києву потрібно переконувати європейців зробити це. Що стосується поставок зброї від ЄС, то це питання не до Брюсселя, а до кожної конкретної європейської країни. П. Порошенко, швидше за все, озвучив його для внутрішнього вживання», – вважає політолог.

Ще одним важливим елементом співпраці, на якому акцентувала увагу Ф. Могеріні під час візиту, є фінансова підтримка. Зокрема, надання Україні 1 млрд євро допомоги. Щоправда, для отримання цих коштів Київ мусить виконати умови Єврокомісії. Серед них і ті, через які Україна не змогла отримати попередній (третій) транш. Нині обидві сторони узгоджують вимоги. «Наші команди вже працюють над цим. Звичайно, були певні обмеження, які не дали можливості надати попередній транш. Я думаю, що ці умови перейдуть у цей пакет, але я сподіваюся, що допомога буде надана вже до кінця цього року», – зазначила Ф. Могеріні (URL: <https://www.5.ua/polityka/perehovory-na-bankovii-detavno-pro-zustrich-poroshenko-iz-moherini-166381.html>).

Окремо високий представник ЄС зустрівся з міністром з питань окупованих територій і внутрішньо переміщених осіб України В. Чернишем. На зустрічі обговорювалися питання гуманітарного розмінування на Донбасі, специфіки роботи місії ОБСЄ в зоні проведення АТО. Зауважимо, що, коментуючи ситуацію на Сході України, представник ЄС зазначила, що

спеціальна моніторингова місія ОБСЄ повинна мати повний доступ на всій території України, включаючи ділянку уздовж російсько-українського кордону (<https://www.ekhokavkaza.com/a/29094157.html>).

Сторони обговорили екологічну ситуацію на Донбасі та процес переговорів Тресторонньої контактної групи в Мінську. У свою чергу під час зустрічі міністр подякував Євросоюзу за гуманітарну допомогу населенню, яке постраждало в результаті конфлікту на Сході України, а також наголосив на необхідності гуманітарного розмінування на Сході й підготовки навчальних програм для жителів територій уздовж лінії зіткнення щодо безпечної поведінки з вибухонебезпечними предметами. Під час зустрічі було досягнуто домовленостей про необхідність проведення інформаційної кампанії для жителів зони конфлікту щодо зусиль, які докладають уряд України й міжнародні партнери для допомоги громадянам, що постраждали від конфлікту на Сході України (<https://strana.ua/news/129257-federika-moherini-obespekoena-opasnostju-ekolohicheskoy-katastrofy-na-donbasse-.html>).

Ф. Могеріні висловила підтримку просування мирного порядку денного в Україні з метою об'єднання українського суспільства й запобігання появи конфліктних ситуацій між різними групами громадян України в громадах.

Високий представник ЄС окремо висловила стурбованість екологічною ситуацією на Донбасі. На що міністр повідомив про підготовку зусиллями міністерства комплексного звіту про екологічні небезпеки на Сході України, як на підконтрольній, так і на тимчасово окупованій території, який найближчим часом буде представлений громадськості з рекомендаціями щодо запобігання таких небезпек.

У цілому експерти й аналітики констатують, що візит представника ЄС Ф. Могеріні до України був важливим і потенційно може мати позитивні наслідки для економіки й реформ в Україні. Як вважає політолог О. Яхно, цей візит вплине на впровадження в Україні реформ, макрофінансову допомогу, на внутрішньополітичну ситуацію в країні (URL: <https://uatv.ua/olesya-yahno-vizyt-federiky-mogerini-vazhlyvyj-dlya-ekonomiky-ta-reform-v-ukrayini>).

«Для України цей візит важливий з різних поглядів. Це стосується і співпраці в процесі внутрішніх реформ, а з вересня, як відомо, набрала чинності Угода про асоціацію, і, у принципі, цією Угодою передбачається, що ми намагатимемося в різних сферах наближати українське законодавство до європейського. Й узагалі стандарти та підходи будемо зближувати з європейськими, тому це важливо з точки зору продовження співпраці та, зокрема, для надходження четвертого траншу, який може бути надано в рамках допомоги ЄС Україні в розмірі 1 млрд», – зазначила політолог О. Яхно.

За її словами, візит Ф. Могеріні також є важливим, якщо говорити про Україну, Росію і ЄС. «Ми почули чіткі меседжі щодо “Мінська”, що санкції триватимуть. По-друге, прозвучала тема Криму, як нагадування, що теж дуже

важливо. Це означає, що Захід не закриватиме очі на анексію і це не буде предметом торгу», – додала О. Яхно.

Крім того, політолог зазначила, що з точки зору європейської безпеки занепокоєння викликає те, що після виграшу Україною Стокгольмського арбітражу Росія вкотре порушила міжнародне право, не виконуючи рішення суду. «І в цьому сенсі виклики, які стосуються енергетичної безпеки, об'єднують і Україну, і Європу», – пояснила вона.

Загалом політолог підсумувала, що візит представника ЄС вплине на впровадження в Україні економічних реформ, реформи в цілому, на макрофінансову допомогу, безпекову складову, зокрема й енергетично-безпекову складову, на внутрішньополітичну ситуацію.

За її словами, те, що Європейський Союз не втомився від України, як наголосила Ф. Могеріні, є потужним сигналом підтримки ЄС.

Відзначила політолог і досвід України в боротьбі з фейковими новинами та кіберзагрозами, який може допомогти ЄС ефективно протидіяти інформаційним викликам, спровокованим з Москви. «Україна першою зрозуміла і зіткнулася із тим, що в ХХІ ст. ризики ведення війни інші. Це і військове втручання, коли кажуть “ихтамнет”, і ведення інформаційної пропаганди, намагання використати демократичні інституції, які вважалися цінностями у зворотному напрямку», – сказала політолог і додала, що «ця ситуація змусила Європу сприймати ризики, які стосуються не лише України, і зрозуміти, що об'єктом цих спроб є і сама Європа». О. Яхно переконана, що досвід України в протистоянні російській гібридній війні може допомогти Європі.

Політолог В. Фесенко також вважає, що цей візит покликаний підтвердити інтенсивні відносини між Україною і ЄС. «З Порошенком вона обговорювала політичні питання, виконання “Мінська”, з Гройсманом – економічні. Уже підтверджено рішення про виділення Україні 1 млрд євро. І тепер потрібно обговорити, на що будуть витрачатися ці кошти, узгодити конкретні форми і взаємодію», – говорить він.

Сама ж Ф. Могеріні поділилася враженнями від візиту до Києва на спеціальному засіданні Ради ЄС із закордонних справ, присвяченому ситуації в Україні, яке відбулося 19 березня. Участь у засіданні взяв і міністр закордонних справ України. Також на заході були присутні комісар ЄС з питань розширення Й. Ган і понад 20 міністрів. Зустріч була організована за сприяння міністра закордонних справ Литви Л. Лінкявічюса.

«Сьогодні наш порядок денний починається з України. Я була в Києві лише тиждень тому, щоб передати повідомлення про повну підтримку як повного здійснення Мінських домовленостей, так і неприйняття політики анексії Криму, яку ми вважаємо незаконною і не визнаємо. А також нашу повну підтримку порядку денного реформ в Україні – ми обговорили це з міністрами. І я сподіваюся, що ми знову підтвердимо нашу повну підтримку – як політичну, так і фінансову – для країни», – сказала Ф. Могеріні (URL:

<https://uatv.ua/ukrayina-otrymae-povnu-politychnu-finansovu-pidtrymku-vid-yes-federika-mogerini>).

Перед засіданням Ради ЄС із закордонних справ П. Клімкін окремо наголосив на важливості політичної підтримки з боку ЄС щодо розгортання миротворчої місії ООН на Донбасі, яка повинна мати доступ до всіх тимчасово окупованих РФ територій Донецької та Луганської областей України й неконтрольованої ділянки українсько-російського кордону.

Глава зовнішньополітичного відомства України подякував керівництву ЄС за чітку позицію щодо невизнання виборів президента РФ на Кримському півострові, висловлену в Декларації високого представника ЄС Ф. Могеріні від імені держав-членів ЄС з нагоди четвертих роковин незаконної окупації півострова.

Важливою частиною дискусії стало обговорення прогресу України на шляху реформ, зокрема в контексті імплементації Угоди про асоціацію. Під час зустрічі П. Клімкін також детально поінформував про ситуацію, яка склалася в енергетичній сфері у зв'язку з відмовою «Газпрому» від виконання рішення Стокгольмського арбітражу. У цьому контексті міністр підкреслив, що попри порушення стороною РФ своїх договірних зобов'язань Україна доклала всіх зусиль для безперебійного транзиту газу до країн ЄС.

У рамках зустрічі сторони приділили окрему увагу шляхам подальшої підтримки України з боку ЄС як в імплементації реформ, так і в контексті подолання існуючих безпекових загроз (URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/pavlo-klimkin-vzyav-uchast-u-zasidanni-ukrayina-druzi-ukrayini-v-yes>).

У свою чергу високий представник ЄС з питань спільної зовнішньої політики Ф. Могеріні на прес-конференції після завершення засідання Ради ЄС з питань закордонних справ, на якому обговорювалося українське питання, заявила, що у ЄС визнають факт проведення в Україні ряду реформ, але очікують більшої рішучості в продовженні роботи, особливо у сфері боротьби з корупцією. «Ми обговорили нашу підтримку процесу реформ в Україні. Ми визнаємо, що було прийнято кілька реформ, особливо наприкінці минулого року, які були дуже доречні. Це реформа в енергетичному секторі, пенсійна реформа, кілька інших. Але є й інші сфери, де робота була зроблена, але ми хотіли б бачити більше рішучості», – сказала вона (URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/3952659-u-yes-ochikuuiv-velykykh-reform-v-ukraini-moheryni>).

Разом з тим Ф. Могеріні зазначила, що проводити реформи набагато складніше, ніж заохочувати до них. «Це ще складніше, ...особливо в країні, яка має конфлікт на своїй території і вступає у виборчий етап. Нам це дуже добре відомо. Але ми висловили – і я це зробила особисто дуже відкрито – очікування Президенту й Прем'єр-міністру України, що особливо повинна тривати антикорупційна робота з утворення Вищого антикорупційного суду, зі скасування необхідності для антикорупційних активістів заповнювати електронні декларації», – деталізувала вона.

За її словами, є також «інші кроки, які, як ми бачимо, необхідні, щоб консолідувати реформи, які потрібні не ЄС, а українським громадянам... Це також є інвестиціями в українську стійкість на рахунок конфлікту на Сході України», – підкреслила представник ЄС.

Таким чином, констатуємо, що візит до України представника ЄС з питань зовнішньої політики та безпеки Ф. Могеріні є хоча й не визначальною, проте досить важливою подією, з чим погоджується більшість експертів. Можна виокремити позитивні моменти з точки зору підтримки нашої держави в питаннях протидії російській агресії і врегулювання конфлікту на Донбасі, у процесі реалізації реформ в Україні, фінансової підтримки, подальшої євроінтеграції. При цьому не обійшлося без «ложки дьогтю», якою виявився процес боротьби з корупцією – напевне найбільший ворог успішної України.

#### Примітки на полях

Р. Жангожа, гл. науч. сотр. ГУ «Институт всемирной истории НАН Украины»

### **Интеграционный проект: Азербайджан – Грузия – Турция – Иран и его перспективы для Украины**

По сообщению СМИ, 15 марта 2018 г. в Баку состоялась встреча глав МИД Азербайджана, Грузии, Турции и Ирана. В подобном формате это стало первой встречей стран-соседей по региону. О перспективах укрепления партнерства, которые открываются в регионе, и о возможностях присоединения к этому политико-экономическому альянсу, в частности России и Армении, можно говорить по ее повестке.

Ближайшие горизонты четырехстороннего сотрудничества определяют выработанные и согласованные подходы к реализации стратегических направлений взаимодействия на фоне диверсифицирующихся маршрутов углеводородного сырья.

Существенным фактором изменения геостратегии современного мира становится мегапроект Китая «Один пояс, один путь», который уже в самом ближайшем будущем станет потребителем транспортирующейся товарной массы по возрожденным транспортным коридорам Великого шелкового пути прошлого.

При этом следует напомнить, что если маршрут Восток – Запад мультивариантен и если принять во внимание то обстоятельство, что перевалка грузов из региона Юго-Восточной Азии в регион Ближнего Востока и Европу, равно как грузопотоки в реверсном направлении, будут существенно наращиваться в объемах, то становится очевидным перспективность проекта региональной четверки соединить усилия в его оперативной реализации.

Существует практика генерирования энергосистем соседствующих государств, которая широко применяется в мире, давая очевидную выгоду.

В данном случае мы наблюдаем картину, когда страны-соседи кооперируются в части транспортно-коммуникационных систем. После ввода в действие железнодорожного маршрута Баку – Ахалкалаки – Карс появился новый и удобный трансконтинентальный коридор, которым хотят воспользоваться многие страны. Но полноценное функционирование маршрута еще впереди. Как только Турция соединит железнодорожным сообщением свой восток, север и запад, можно будет увидеть настоящий час-пик на путях между Азией и Европой.

Можно с высокой долей уверенности прогнозировать, что новые преимущества кооперативного сотрудничества на этом геостратегическом проекте уже в самой ближайшей перспективе станут необратимыми. Поэтому все, что будет представлять препятствие (в том числе террористические угрозы) для наращивания региональной интеграции, будет совместными усилиями решительно нейтрализовываться. В этом контексте появится потребность приложить силы, чтобы найти надежные разблокирующие схемы. В частности, экономические санкции Запада против Ирана.

Прежде всего формат интеграционных процессов актуализирует и закрепляет региональную реальность, в которой альянс Азербайджан – Грузия выступает в качестве ключевого звена интеграционного мегапроекта. В то же время Иран и Турция, учитывая наличие такой связки, пытаются укрепить свое положение не только на карте региона, но и в формате развития межрегиональных связей. Единственной страной, которая осталась за пределами региональной конфигурации, является Армения, поскольку персонифицирует свой международный политический статус в качестве государства-сателлита России, для которой новые транснациональные коридоры представляются конкурентными.

В свою очередь, обращает на себя внимание, что Москва реализует в этой части Евразии другой макропроект север – юг. В формате этого проекта сформировался трехсторонний проект сотрудничества Азербайджан – Иран – Россия. И его масштабы и возможности несколько шире, поскольку Россия, принимая во внимание дружественные отношения с тремя из четырех участников состоявшейся в Баку встречи, не будет (по крайней мере, открыто) препятствовать в реализации данного формата.

При этом Россия к четверке участников проекта непосредственного отношения не имеет, но вместе с тем опосредованно с ней будет связана. Во-первых, у нее с Азербайджаном, Турцией и Ираном имеются достаточно серьезные и взаимовыгодные отношения. Во-вторых, она непосредственно граничит с Азербайджаном, граничащим с Грузией, Ираном и через Грузию с Турцией. В-третьих, России будет выгодно пользоваться той схемой, которую воссоздадут игроки четверки.

Если исходить из интересов реальной экономики, то система координат, которую в будущем сконструируют государства нового формата,



откроет новые ворота возможностей для нескольких стран, в том числе и для России. К тому же не исключено, что в ближайшей перспективе ее отношения с Грузией тоже восстановятся, поскольку сам прагматизм экономических дивидендов вынуждает страны идти на компромиссы ради взаимовыгодных условий и расчетов.

В возникшей ситуации изгоем выглядит Армения с ее традиционными претензиями и обвинениями соседей в попрании ее прав на территории и геноциде. В возникшей ситуации ее политическому истеблишменту придется думать о том, как интегрироваться в систему прагматических расчетов региона, чтобы не остаться в положении страны-изгоя со всеми вытекающими из этого последствиями.

Вполне возможно, что расширение интеграционных процессов, связанных с нарастанием скорости глобализации, выступающие велением времени для многих регионов мира, которые еще в недавнем прошлом считались невероятным, сегодня обретает реальные очертания. Те страны, которые не могут перебороть свои предрассудки и настроиться на реалистичную волну, обречены остаться за пределами мирового развития.

В этом контексте расширение формата региональной четверки стран за счет присоединения к ней России, стран Центрально-Азиатского региона и далее стран Юго-Восточной Азии и Индии более чем возможно. В рамках мегапроекта север – юг значительная часть транспортно-коммуникационного коридора юг – запад, внутри которого формируется четырехсторонний формат, будет использоваться ближайшими соседями – странами Черноморского бассейна. Что же касается Украины, то многое, если не все, зависит от оперативной и адекватной реакции заинтересованных политических и экономических институтов страны в полномасштабном активном участии в этом проекте как части интеграционных макроэкономических проектов будущего.

До нових стандартів самоврядування

В. Пальчук, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

### **Основні засади адміністративно-територіального устрою України: законодавчі ініціативи**

Уряд схвалив законопроект «Про засади адміністративно-територіального устрою України», розроблений Міністерством регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ України. Цей документ є одним із 17 пріоритетних законопроектів, які становлять законодавчий маршрут реформи з децентралізації. Перелік законопроектів підтримано координаційною радою донорів і спеціальним посланцем уряду Німеччини з питань децентралізації в Україні Г. Мільбрадтом. В Україні до цього часу діє закон про

адміністративно-територіальний устрій, який був прийнятий ще в 1981 р. Указом Президії Верховної Ради УРСР.

У Верховній Раді законопроект «Про засади адміністративно-територіального устрою України» зареєстровано під № 8051. Законопроект у рамках чинної Конституції визначає засади, на яких має ґрунтуватися адміністративно-територіальний устрій України, види населених пунктів, систему адміністративно-територіальних одиниць, повноваження органів державної влади й органів місцевого самоврядування з питань адміністративно-територіального устрою, порядок утворення, ліквідації, встановлення і зміни меж адміністративно-територіальних одиниць та населених пунктів, ведення Державного реєстру адміністративно-територіальних одиниць і населених пунктів України.

Метою цих ініціатив є законодавче визначення основних засад адміністративно-територіального устрою України, порядку утворення, ліквідації, встановлення і зміни меж адміністративно-територіальних одиниць. Законопроектом вводяться поняття адміністративно-територіального устрою України, системи й рівнів адміністративно-територіального устрою, адміністративно-територіальної одиниці, населеного пункту (село, селище, місто). Також встановлюються засади, на яких будується адміністративно-територіальний устрій; органи, до повноважень яких належить розгляд і вирішення питань адміністративно-територіального устрою; порядок утворення й ліквідації адміністративно-територіальних одиниць, встановлення і зміна їхніх меж; віднесення населених пунктів до категорії сіл, селищ, міст; найменування і перейменування населених пунктів, адміністративно-територіальних одиниць; врегульовуються питання щодо Державного реєстру адміністративно-територіальних одиниць, сіл, селищ, міст, що входять до складу цих одиниць.

У пояснювальній записці до законопроекту України «Про засади адміністративно-територіального устрою України» пояснюється, що необхідність прийняття проекту закону зумовлено тим, що відповідно до п. 13 ч. 1 ст. 92 Конституції України до переліку питань, що визначаються виключно законами, віднесено питання територіального устрою України. Національним законодавством у сфері адміністративно-територіального устрою не надано визначення терміна «адміністративно-територіальна одиниця». Пунктом 29 ч. 1 ст. 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради України віднесено утворення й ліквідацію районів, встановлення й зміну меж районів і міст; віднесення населених пунктів до категорії міст, найменування та перейменування населених пунктів і районів. Усі інші питання щодо утворення адміністративно-територіальних одиниць законодавчо не врегульовані.

У законопроекті, зокрема, зазначено, що система адміністративно-територіальних одиниць залишається трирівневою: регіональний рівень (АР Крим і області), субрегіональний рівень (райони) та базовий рівень –

громади. При цьому передбачено, що районний рівень має бути більш упорядкований і відповідати європейським стандартам.

Крім того, у законопроекті більш чітко визначено поняття «громада» як адміністративно-територіальна одиниця базового рівня, яка складається з одного або декількох населених пунктів і земель за їхніми межами. За визначенням громада є територіальною основою для здійснення місцевого самоврядування жителями населених пунктів, що розташовані на території громади, формування й діяльності органів місцевого самоврядування.

Глава уряду В. Гройсман підкреслив, що законопроект «про засади адміністративно-територіального устрою України» не передбачає змін чинного сьогодні адміністративно-територіального устрою, а лише визначає порядок і процедуру проведення таких змін. Також документ дає змогу запровадити реєстр адміністративно-територіальних одиниць, який сьогодні не ведеться в Україні, і визначає суб'єктів процесу вирішення питань адмінтерустрою.

За словами міністра регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ України Г. Зубка, з прийняттям законопроекту про адміністративно-територіальний устрій ліквідовуються дублювання повноважень районної ради і РДА з органами місцевого самоврядування ОТГ, прибираються надмірні витрати на утримання апарату РДА, підвищується якість надання послуг за рахунок збільшення фінансування бюджетів органів місцевого самоврядування в частині створення госпітальних округів, нового освітнього простору тощо.

Головною підставою для проведення реформи з адмінтерустрою називають той факт, що в Україні на цей час діє Порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою Української РСР (неіснуючої держави). Він був затверджений у 1981 р. Указом Президії Верховної Ради Української РСР. Цей порядок давно не відповідає сучасним умовам і потребам Держави Україна, особливо за результатами реформи з децентралізації влади.

Відповідно до Конституції України, до переліку питань, що визначаються виключно законами, віднесено й питання адмінтериторіального устрою України. Саме тому Мінрегіон спільно з провідними українськими експертами з питань територіальної організації влади підготували проект закону України «Про засади адміністративно-територіального устрою України» (реєстр. № 8051).

У відомстві наголошують, що новий порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою є всього лише порядком, тобто він визначає чіткі процедури, як і хто може це вирішувати, і аж ніяк не змінює існуючої системи адмінтерустрою.

У своїх коментарях урядовці звертають увагу, що існуючий адміністративно-територіальний устрій України не є предметом правового регулювання цього законопроекту. Водночас, за словами першого заступника міністра регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ В. Негоди, на сьогодні

виникла необхідність мати чіткі правила вирішення питань адмінтерустрою. І такими правилами не можуть бути ті, які встановила давно неіснуюча держава. Натомість існують сучасні умови, нові потреби і виклики. У країні четвертий рік впроваджується реформа місцевого самоврядування й територіальної організації влади. І визначення чітких процедур для вирішення питань адмінтерустрою є одним з її завдань.

Більше того, прийняття цього законопроекту дасть можливість запровадити державний реєстр адміністративно-територіальних одиниць і населених пунктів. Закон «Про географічні назви» визначає правові основи регулювання відносин і діяльності, пов'язаних із встановленням назв географічних об'єктів, а також унормуванням, обліком, реєстрацією, використанням та збереженням географічних назв. І цим же Законом визначено, що порядок найменування й перейменування географічних об'єктів, що становлять систему адміністративно-територіального устрою України, визначається окремим законом. Отже, таким законом має стати закон України «Про засади адміністративно-територіального устрою України».

У Мінрегіоні пояснюють, що в Україні відсутнє законодавство, що визначає порядок утворення, реєстрації адміністративно-територіальних одиниць і населених пунктів. Звідси виникають проблеми, пов'язані з упорядкуванням назв адміністративно-територіальних одиниць і населених пунктів, їх обліком та своєчасним внесенням змін до первинного реєстру.

Сьогодні облік даних про кількість територіальних громад і органів місцевого самоврядування відповідно до чинного законодавства частково здійснює апарат Верховної Ради України. Облік населених пунктів і адміністративно-територіальних одиниць у областях ведеться обласними радами. При цьому рішення уповноважених органів державної влади й місцевого самоврядування з питань найменування та перейменування назв населених пунктів як сьогодні, так і раніше набувають чинності після опублікування повідомлень про них у «Відомостях Верховної Ради України».

В. Негода навів дані перевірки Комітету Верховної Ради з питань державного будівництва, регіональної політики та місцевого самоврядування, за якими у 12 тис. 110 офіційних бланках місцевих рад встановлено 324 факти помилкових назв сільських, селищних і міських рад, 902 випадки помилок у назвах населених пунктів. Виявлено 566 населених пунктів, визначення категорій яких здійснено з порушенням законодавства, 42 населені пункти взагалі відсутні в офіційному обліку, 54 населені пункти, які офіційно обліковуються, на місцевому рівні не значаться, 81 місцева рада перенесла свій адміністративний центр.

Перевіркою комітету також встановлено, що місцеві ради, у назвах яких допущено помилки, мають свідоцтва про державну реєстрацію юридичної особи з назвою, яка офіційно не обліковується, отримали дозволи від дозвільної системи МВС на виготовлення печаток і в результаті використовують офіційні бланки й печатки з помилками в назвах. Зазначені

помилки також і в документах громадян – паспортах, свідоцтвах про народження, документах про право власності на землю, нерухомість, спадщину, купівлю-продаж, дарування та ін., що породжуються відсутністю їх первинного реєстру.

Щоб таку ситуацію більше не допускати й розроблено законопроект «Про засади адміністративно-територіального устрою України» (реєстр. № 8051).

В уряді переконані, що питання подальшого укрупнення районів у рамках реалізації реформи з адмінтерустрою актуальне. Потрібно, щоб вони виконували тільки ті функції, які за ними закріплять законодавчо. Це потрібно для того, щоб уникнути проблем з дублюванням функцій, особливо в районах, територія яких покрита однією громадою. Вирішення питання подальшого укрупнення всередині областей можливе на рівні законів.

Європейські партнери радять, якщо громади стають більшими й потужнішими, то це впливає і на наступний рівень – на рівень районів. Тому вже зараз потрібно думати, які будемо робити наступні кроки на районному рівні. За словами спеціального посланця уряду Німеччини з питань децентралізації в Україні Г. Мільбрадта, особливістю структури і України, і Росії, і Східної Німеччини був принцип «поділяй і керуй». Виходили з того, що чим менші суб'єкти, тим простіше ними керувати. Та якщо в Україні створять громади більшими, то логічно зробити більшими й райони, оскільки якщо буде 1 тис. громад і 490 районів, це якось не дуже стикується. «А от якщо нинішні області збережуться – це не буде проблемою, у тому числі з політичних причин», – підкреслив він.

В українському уряді пояснюють, чому може змінитися кількість районів, але не потрібно змінювати кількість областей. Так, якщо в громаду передається управління всім (освіта, охорона здоров'я, послуги тощо), то на рівні району залишається тільки те, що стосується співпраці громад. Наприклад, районна лікарня, яка потрібна всім, або дороги між громадами. Той величезний адміністративний ресурс, який на сьогодні є на районному рівні, стає зайвим, він просто дублюватиме роботу громад. Тому має відбуватися також укрупнення районів.

Але до обласного рівня використовуватимуть інший підхід. В уряді вважають, якщо збільшать області, то це може впливати на сепаратистські настрої. Адже сепаратизм з'являється на рівні області, але ніколи не з'являється на рівні громади, навіть потужної. Тому ту структуру областей, яка визначена Конституцією, варто залишити. Це те, що буде фундамент цілісності України.

Натомість потрібно переглянути повноваження областей. Це те, що передбачено змінами до Конституції – має працювати обласна або районна рада, яка має виконком, а практичний нагляд за законністю з боку держави при цьому здійснюватиметься префектом.

На сьогодні районів, територію яких повністю охоплюють об'єднані громади, нараховують сім. Є райони, територія яких покрита кількома ОТГ. І

таким чином функції виконкомів громад і райдержадміністрації дублюються. Аби розв'язати цю проблему, в уряді визначили перелік функцій і посад, які мають залишитися на районному рівні. Це, наприклад, управління соцзахисту, фінансове управління, управління економіки тощо. До таких функцій відноситься співробітництво між громадами, розвиток спільної інфраструктури, доріг, шкіл, опорних шкіл, професійно-технічних училищ, утримання закладів охорони здоров'я, яких потребують декілька громад.

Райдержадміністрація є тим органом, який повинен координувати дії територіальних громад у тому числі й щодо дорожнього господарства. Якщо дорога ремонтується, то ремонт має бути виконаний комплексно, а не шматками: лише до межі тої чи іншої ОТГ. Бо вірогідність шматкового ремонту за існуючих умов є, на жаль, високою. До речі, і районна рада, і районна адміністрація зможуть залучати інвестиції на ремонт місцевих доріг. РДА має повідомляти громади про державні програми, наприклад з підтримки тваринництва й оновлення сільськогосподарської техніки. Зауважте, РДА не розподілятиме кошти, а лише координуватиме напрями роботи громад. Уникнення дублювання функцій забезпечать постановою Кабміну.

Основні функції райдержадміністрацій, які мають перебрати на себе об'єднані громади, щоб не вступати у конфлікт з РДА, стосуються спорту, культури, освіти, первинної медицини, агропромислового розвитку тощо. Адже громади найкраще знають, які підприємства на їхній території потребують тої чи іншої державної допомоги. Координація цього питання з району лише посилює безлад.

У тих районах, територія яких повністю покрита об'єднаними громадами, райради усвідомлюють, що вони втратили повноваження. Тому ВРУ планують запропонувати здійснити укрупнення декількох районів. Це певним чином розв'яже проблему дублювання функцій, заощадить державні гроші й забезпечить чинним районним адміністраціям і радам навантаження.

Скасування районного рівня не передбачено адміністративно-територіальною реформою. Для цього потрібні зміни до Конституції, що є доволі проблематичним питанням. Натомість коригувати кількість районів рішеннями Верховної Ради можливо. На наступну сесію ВРУ в уряді планують запропонувати наблизити межі районів до госпітальних округів. Наприклад, на сьогодні вирішується питання громади, утвореної на Одещині, з населених пунктів одразу трьох районів. У такому випадку постає вирішення питання: які районні управління того чи іншого району повинні мати відношення до цієї громади, а які ні?

Питання районів потрібно вирішити цього року. Адже адміністративні витрати на район, у якому є кілька ОТГ, а також райради и райдержадміністрації, часом перевищують витрати на розвиток інфраструктури в цих районах. Іншими словами, більшість коштів району з'їдається адміністративними витратами. Так не може бути. Тому створено кілька дієвих інструментів, прийнявши закон про добровільне приєднання,

що дав можливість громадам укрупнюватися. Тепер очікуємо прийняття в другому читанні законопроекту № 6466, який дасть можливість містам обласного значення створювати ОТГ.

Прийняття законопроекту «Про засади адміністративно-територіального устрою України» є вимогою часу, особливо в умовах посилення мотивів громад до добровільного об'єднання, законодавчого регулювання об'єднання з існуючими громадами без виборів. На порядку денному законодавче закріплення можливості об'єднуватися з містами обласного значення. Підсилено фінансову базу: наприклад, Державний дорожній фонд працюватиме на розбудову інфраструктури ОТГ.

Водночас в уряді запевняють, що доведеться переходити до адміністративного об'єднання громад. Серед претендентів на це громади Київщини, які, тримаючись за дорогу землю, уникають участі в реформі. Окрема увага до громад нацменшин на Закарпатті, тут є конкретні поради від західних партнерів. Ще одна новина – заморожена через «особливий статус ОРДЛО» конституційна реформа може отримати нове дихання.

Про необхідність прийняття законопроекту «Про засади адміністративно-територіального устрою України» зазначають і в експертному середовищі. Експерти чітко підкреслюють, що 2018 р. може стати останнім роком добровільного об'єднання. Так, експерт Центрального офісу реформ Ю. Ганущак під час семінару «Механізми формування спроможних ОТГ» в Івано-Франківську наголосив, що орієнтир завершення реформи задав Президент – це 2020 р. «Нові вибори до місцевих органів влади відбудуться на новій територіальній основі. Це 2020 р. Відмотуємо час назад. Адже треба ще відпрацювати мінімум рік за новим устроєм. Бо це не тільки громади, це і великі райони», – наголосив Ю. Ганущак.

За його прогнозом, до кінця 2018 р. може бути прийнято новий закон щодо засад адміністративно-територіального устрою, яким буде затверджено й нові межі районів. «Добровільності тут не буде. Формування районів буде здійснюватися виключно з підстав організації державної влади. Особливих переговорів тут не буде. І очевидно, що це буде об'єднання навколо великих міст. Великі – це більше 50 тис.», – додав він.

При цьому необхідно зазначити, що з прийняттям ВРУ законопроекту «Про засади адміністративно-територіального устрою України» ще необхідно прийняти цілий ряд інших законопроектів, які стосуватимуться адміністративно-територіального устрою базового й субрегіонального рівнів. Чергові місцеві вибори, які відповідно до Конституції України відбудуться в 2020 р., мають відбутися на новій територіальній основі базового та субрегіонального рівнів. «В іншому випадку, заморозимо існуючі проблеми ще на п'ять років, що не піде на користь ні місцевому самоврядуванню, ні Україні в цілому», – зазначив перший заступник міністра Мінрегіону В. Негода.

Найближчі плани – схвалення 17 законопроектів, які вже подано до парламенту. Про це заявили віце-прем'єр-міністр, міністр регіонального

розвитку, будівництва та ЖКГ Г. Зубко та спеціальний посланець уряду Німеччини Г. Мільбрадт. На сьогодні вони називають термін законодавчих можливостей у шість-сім місяців. Восени розпочинається президентська виборча кампанія, коли ВРУ не схвалюватиме такої великої кількості рішень. У 2019 р. – парламентські вибори, у 2020 р. – місцеві. Тож якщо зміни не будуть затверджені сьогодні, то доведеться відкласти реформу щонайменше до 2021–2022 рр.

Ці 17 ключових законопроектів німецькі фахівці й українські юристи опрацювали спільно. Тому вони проаналізовані європейськими партнерами з питань децентралізації влади в Україні та мають довіру.

Сімнадцять законопроектів умовно розподілені за ключовими пріоритетами. Перша група – це проекти, які роблять простішою саму процедуру об'єднання громад, прибираючи затримку цього процесу на різних рівнях.

Друга група – законопроекти, які додають нові стимули для об'єднаних громад. «Я бачу три можливі стимули. Перше – це гроші, тобто фінансова привабливість для місцевої громади, і тут в Україні вже багато зроблено. Друге – це планування території. І третє – створення власної адміністрації», – підкреслив спеціальний посланець уряду Німеччини Г. Мільбрадт.

І остання, третя група законопроектів, – перехід реформи на вищий рівень, на рівень районів.

Основною складністю реформи з децентралізації є те, що потрібно змінити дуже велику кількість законів. На відміну від реформи у сфері освіти чи охорони здоров'я, коли всі закони приймалися одним пакетом, потрібно зробити дуже багато дрібних кроків, хоча й пов'язаних один з одним.

Як європейські партнери, так і представники українського уряду розуміють ситуацію, яка склалася з наближенням президентських і парламентських виборів. Та за українською політичною традицією кампанія вже фактично розпочалася. Із цього приводу спеціальний посланець уряду Німеччини Г. Мільбрадт пояснює, що виборча кампанія в Україні не дуже відрізняється від тих, що проводяться в Німеччині чи в інших європейських країнах. Але все одно європейські партнери розраховують, що весь цей список законів буде схвалено.

Вони реалістично оцінюють ситуацію, коли дивляться на карту України, на якій позначено дуже багато білих плям, де громади не об'єднуються. Таких плям там бути не повинно, і саме це є метою спільної роботи. За словами Г. Зубка, уряд має намір прискорити процес об'єднання, і для цього пропонують можливість добровільного приєднання для міст обласного значення без проведення позачергових виборів. Пропонують нові повноваження, інші можливості. Наступні місцеві вибори у 2020 р. відбуватимуться вже в об'єднаних громадах, і боротьба буде за реальні, а не просто віртуальні повноваження, включаючи земельні повноваження й планування території. Це додасть мотивації людям, які проживають у регіонах, але наразі не бачать сенсу брати участь у політичному процесі.



На сьогодні Україна проводить виключно добровільне злиття громад. Європейські країни використовували різні підходи до об'єднань. Польща просто взяла свою карту й одночасно змінила всю структуру, створивши повіти і воєводства. Це не був добровільний процес. Інший приклад колишня НДР. Там уряд Німеччини дав людям певний час для добровільного об'єднання, оскільки було на меті, щоб ця реформа була сприйнята населенням. Там вважали, що неможливо здійснювати реформу, яка викликає спротив людей, тому прагнули створити стимул для об'єднання.

В українському уряді розуміють, що досягти 100 %, закрити всі «білі плями» на карті не вдасться. Але важливо звести до мінімуму кількість таких проблемних місць. Якщо на карті їх залишиться 5 чи 10 %, то не буде великою складністю «одним махом» завершити цю реформу. Але якщо «білих плям» на карті буде 50 %, то виникнуть спротиви населення й реформа не матиме успіху. Не вийде насаджувати її «згори», як у радянські часи.

Спеціальний посланець уряду Німеччини Г. Мільбрадт звертає увагу, що багато європейських країн намагалися провести добровільне об'єднання й жодна не досягла навіть 80 % без переходу на «добровільно-примусову» основу. Так, у деяких країнах потім змінили підхід – і з певного етапу законодавчо примушували громади об'єднуватися. «Це правильно, бо в перспективі у вас не може бути “двох класів” громад, тобто і тих, які існують на основі старого права, і тих, для яких законодавство змінилося. Отже, на перехідному періоді суто добровільний підхід можливий, але колись ви маєте створити нову карту України. Я це кажу з власного досвіду», – висловив власне бачення Г. Мільбрадт.

Він переконаний, що досягти 80–90 % покриття на добровільній основі – це реалістичне завдання. Якщо досягти якоїсь критичної маси об'єднаних громад, то це впливатиме на думку тих громад, які ще не об'єдналися, це буде їх переконувати.

За словами міністра регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ Г. Зубка, українська сторона дуже цінує позицію ЄС про те, що це має бути внутрішнє рішення України. Щоб ніхто не мав підстав заявити, що Україні ззовні нав'язали, що колись прийдемо до адміністративного рішення. Саме тому в Україні третій рік поспіль уряд робить усе, щоб спростити процес добровільного об'єднання й надати додаткові повноваження, які підсилюють громади, що вирішили об'єднатися.

Водночас він зауважив, що коли ситуація покаже, що процес гальмується чи то через вплив політичних груп, чи то через відсутність лідера, який узяв би на себе процес об'єднання, чи то просто через небажання місцевого лідера йти на об'єднання, коли побачимо, що проблема в цьому, то будемо переходити до адміністративного рішення.

На сьогодні в уряді запевняють, що у 2018 р. ще важливий саме добровільний процес. Україна вже мала негативний досвід, коли намагалися прийняти рішення адміністративно, не надавши при цьому повноважень, не

передавши на місця ресурси. «Наша ідея в тому, щоб люди почали питати місцеву владу: “Чому в сусідній громаді ми бачимо зміни, а ми досі нічого не зробили?”. Отже, цей рік дуже важливий, щоб використати всі шанси, давши і “морквинку”, і можливість, і інструменти. Але процес об’єднання не може бути безкінечним», – підкреслив Г. Зубко.

Пріоритет у тому, щоб до місцевих виборів 2020 р. підійти з максимальною кількістю об’єднаних громад. Питання лише в тому, коли доведеться примусово об’єднувати ті громади, що залишилися – чи то після 2020 р., чи перед 2020 р. Бо не може бути такого, щоб одна громада мала ресурси, повноваження і відповідальність, а сусідня з нею залишалася на утриманні райдержадміністрації.

Особливо це питання стосується Київської області. Так само Закарпатська область має свої особливості, Бесарабія також. Враховуючи, яка дорога земля навколо Києва, у Мінрегіоні мають дуже великий сумнів, що існує та «морквина», яка би дажа можливість досягти тут високого відсотка об’єднань. «Не тільки дорога земля, а й інфраструктура, яка приносить додаткові податки. Сільські голови на Київщині мають акцизний збір від пального та підакцизних товарів, який дає їм змогу мати нормальний дохід, але не брати на себе відповідальності за соціальну інфраструктуру – школу, або амбулаторію, або лікарню», – підкреслюють у профільному міністерстві.

Це непростий процес, і так само непрості процеси відбуваються в Київській обласній раді, яка навіть не затвердила перспективний план об’єднання. Проте в уряді зазначають, що ніхто не чекатиме, коли на Київщині залишиться 10 % «білих плям», він переходитиме до адміністративного об’єднання.

Перспективний план Закарпатської області також не затверджено. Між тим на Закарпатті є громади, які хочуть об’єднатися, і уряд приймає рішення щодо їх об’єднання й затвердження цих громад спроможними. Але там є певні особливості через присутність етнічних меншин, які намагаються сформувати громади за національною ознакою. У цьому питанні дотримуються принципу добровільності. Так, Закарпатська обласна адміністрація специфічна. Процес тут, можливо, буде більш затяжний, але ситуацію щодо цього регіону сприймають в уряді більше, ніж Київську область, де і цього не відбувається.

У контексті вирішення питання об’єднання громад, де проживають нацменшини, західні партнери наводять приклади європейських країн, які підходи там використовували для об’єднання. Зокрема, посланець уряду Німеччини Г. Мільбрадт навів досвід парламенту Саксонії, де він був представником такої етнічної меншості, як лужицькі серби (західнослов’янська народність, що компактно живе у двох землях Східної Німеччини). Звичайно, у процесі такої реформи треба зважати на інтереси етнічних груп. Іноді для цього можна навіть закрити очі на загальні правила об’єднання й зробити виняток, щоб залишити в складі громади тільки ті поселення, де ця меншина складає «етнічну більшість». Саме так було в

Саксонії: там зробили виняток для розміру сербських громад. Вони ненабагато менші, ніж німецькі. Не стали змінювати структури їхніх громад, хоча за загальними правилами мали би укрупнити їх, об'єднавши з німецькими громадами. Завдяки тому, що зробили для них виняток, серби залишилися в цих громадах основною етнічною більшістю.

Зі схваленням законопроекту «Про засади адміністративно-територіального устрою України» в медіа-просторі активно порушується питання змін до Конституції України. Як відомо, деякий час це питання було заблоковано. Зміни до Конституції блокувалися виключно через одне питання – особливий статус окупованої частини Донецької й Луганської областей. Нині, коли схвалено закон про деокупацію, ця потреба змінилася. У цьому законі краще викладено шлях, що можна робити для цієї території. Так пояснюють у Мінрегіоні.

Проте у профільному міністерстві не впевнені, чи потрібно порушувати це питання безпосередньо сьогодні, тому що для зміни Конституції потрібно дві сесії, а вже де-факто розпочалася виборча кампанія, і це не допоможе. «Децентралізація – річ практична і експертна. Та коли до неї долучаються політики, ми отримуємо те, що ми бачили під час схвалення змін до Конституції 31 серпня 2015 р.», – зазначають урядовці.

Що стосується збереження військово-цивільних адміністрацій, то це питання повинно вирішуватися Міністерством оборони. На сьогодні в Донецькій і Луганській областях об'єднуються громади – звичайно, на контрольованій Україною території. Це приклад того, як можна справляти непрямий вплив на окуповані території. «Контрольована урядом територія повинна стати зразком, і тоді Україна має шанси вийти з цього конфлікту успішною. До речі, успіх, якого досягне Україна, впливатиме не тільки на окуповані території, але й на Росію», – переконані європейські партнери з питань реформи з децентралізації в Україні.

У ЄС розглядають реформу з децентралізації в Україні як одну зі стратегічно важливих, бо вона змінює менталітет. «Раніше в Україні – і за царя, і за Союзу – країною керували за принципом “зверху вниз”. Зараз вибудовується система “знизу доверху”, коли люди починають брати на себе відповідальність за своє життя. Це викликає відчуття, що саме ви, громадяни, і є країною», – зазначив посланець уряду Німеччини Г. Мільбрадт.

Таким чином, законопроект «Про засади адміністративно-територіального устрою України» пропонує в рамках реформи децентралізації врегулювання питань щодо утворення адміністративно-територіальних одиниць, ліквідування практики дублювання функцій місцевих рад і державних адміністрацій, оновити нормативну базу з питань адміністративно-територіального устрою України. Це є законодавчою підготовкою до завершення процесу добровільного об'єднання громад і проведення нових місцевих виборів на новій територіальній основі. Тому час обмежений, адже в законопроекті пропонується повністю змінити структуру й систему управління на місцевому рівні, яка має попрацювати хоча б

протягом року до проведення місцевих виборів у 2020 р. *(Матеріал підготовлено з використанням інформації таких джерел: Урядовий портал (kmi.gov.ua); Мінрегіон України (http://www.minregion.gov.ua); Європейська правда (http://www.eurointegration.com.ua/interview/2018/02/5/7077057)).*

## Економічний ракурс

А. Рябоконт, мл. науч. сотр. «СІАЗ» НБУВ

### **Цена газа для населения** (чем ближе выборы – тем больше политики)

Правительство Украины в ближайшее время должно дать определенный ответ на вопрос, что будет с ценой газа для предприятий ТКЭ и населения с 1 апреля текущего года. По информации СМИ, в Кабмине пока склоняются к варианту временно не вносить никаких изменений в методику определения цены для этих потребителей и сохранить спецобязательства (PSO) для НАК «Нефтегаз Украины» по обеспечению их газом. Для этого срок действия постановления правительства № 187 от 22 марта 2017 г., который заканчивается 31 марта текущего года, планируют продлить еще на два месяца, а решение о переносе пересмотра цены на неопределенный срок было принято еще в октябре 2017 г.

Таким образом, если в планы правительства не будут внесены коррективы, цена газа для поставок населению и ТКЭ до 1 июня не изменится и останется на уровне 4 тыс. 942 грн за 1 тыс. куб. м, а для конечного потребителя с учетом НДС и других сборов – 6 тыс. 958 грн. Следовательно, не будет оснований и для повышения тарифов на отопление и горячую воду.

Тарифы на коммунальные услуги связаны между собой. Так, если, например, поднять стоимость электроэнергии, то увеличатся цены на холодную и горячую воду. Если же повысить тариф на газ, то пропорционально подорожают отопление и горячая вода.

На данный момент стоимость коммунальных услуг рассчитывают сами предприятия. Свои расчеты они направляют в НКРЭКУ, а чиновники национального регулятора их проверяют и утверждают. Исключением является тариф на газ, стоимость которого в Украине определяет Кабинет Министров.

Для примера в СМИ рассчитали, как могут измениться цены на услуги, если, например, газ подорожает на 14 %. Так, в Киеве стоимость отопления в квартире площадью 40 кв. м может подорожать с 2 тыс. 337 до 2 тыс. 664 грн, горячая вода с 367 до 441 грн, а газ – с 70 до 79 грн (при расчете использовались нормативы потребления для семьи из трех человек).

Расходы на коммунальные услуги заложены в себестоимость большинства товаров и услуг. Повышение тарифов может спровоцировать ускорение инфляции. В то же время в НКРЭКУ ныне уверены, что коммунальные услуги в Украине должны продаваться по своей реальной стоимости. Тем же украинцам, у которых не хватает денег на оплату счетов, рекомендуют оформить субсидию.

По действующей до апреля формуле расчета тарифа на газ его стоимость должна увеличиться на 30 %. Правда, на данный момент правительство разрабатывает новую методику расчета тарифа, поэтому такого резкого скачка цен, скорее всего, не будет.

В конце прошлого года представитель МВФ в Украине Й. Люнган в очередной раз напомнил, что удерживание тарифа на газ на уровне импортного паритета является «обязательством Украины по программе, которую поддерживает МВФ». Чиновники МВФ отмечают, что даже с учетом значительного подорожания в прошлые годы газ в Украине один из самых дешевых. Так, например, в Румынии 1 куб. м обходится в 10,68 грн, в Польше – 14,24 грн, в среднем по ЕС – 19,62 грн, а в Украине – всего 6,9 грн. Или Украина пересмотрит стоимость газа, или придется остаться без планируемого очередного кредитного транша. В условиях, когда на следующие несколько лет приходится большие платежи по старым долгам, справиться без МВФ будет сложно.

За последние полгода Международный валютный фонд не одобрил минимум шесть предложенных украинским правительством вариантов, как избежать существенного повышения цены на газ для населения. Последний, седьмой вариант, предложенный правительством в феврале (по неофициальной информации в СМИ), также не был одобрен МВФ.

Основной кредитор Украины продолжает настаивать на том, чтобы правительство В. Гройсмана следовало согласованным с ним условиям пересмотра цены на газ, которые зафиксированы в действующей редакции постановления правительства № 187. По этим условиям цена газа в октябре прошлого года должна была подняться на 17,6 %, чего правительство не сделало. На сегодняшний же день с апреля цена газа должна подняться уже на 30 % от действующей.

Повышение цены на газ – второй основной вопрос, который определяет, будет ли продолжено финансирование Украины со стороны МВФ или нет. Первым является закон об Высшем антикоррупционном суде. На сегодняшний день соответствующий законопроект об антикоррупционном суде, поданный Президентом, уже принят в первом чтении Верховной Радой. Однако данная редакция документа не получила одобрения МВФ и других международных кредиторов. Пока не согласованными остаются две основные нормы: каким образом будут отбираться судьи и каким образом решения Высшего антикоррупционного суда могут быть обжалованы. В ближайшие недели в законопроект будут вноситься правки народных депутатов, и именно от финальной редакции и будет зависеть ответ МВФ.

В Администрации Президента оптимистично говорят, что вероятность найти компромисс по ключевым вопросам с кредитором все-таки существует, однако не приводят конкретных аргументов в подтверждение. Возможно, в правительстве тоже не видят весомых аргументов и не хотят рисковать. Ведь если правительство повысит цену на газ, а вопрос о высшем антикоррупционном суде не будет согласован, то транша не будет все равно. В итоге программа с МВФ сорвется, а тарифы будут подняты и все претензии населения будут направлены в сторону правительства и конкретно Премьер-министра В. Гройсмана.

Потому правительство и не спешит с окончательным определением по вопросу поднятия цены на газ для ТКЭ и населения. К тому же если до лета текущего года вопрос с Высшим антикоррупционным судом не решится, то можно считать, что программа с МВФ фактически будет свернута. Формально она, конечно, будет действовать до мая 2019 г., но кредитных средств выделяться уже не будет. Главная причина одна: летний сезон – не самое продуктивное время для украинского парламента, а с осени начнется очередной предвыборный сезон, и за полгода до президентских выборов в Украине миссии МВФ нет смысла возобновлять кредитование, давая возможность украинским властям использовать сотрудничество в узкополитических целях.

Тем не менее, если окончательная редакция закона о Высшем антикоррупционном суде все-таки появится до конца мая и устроит МВФ, то в правительстве могут пойти на пересмотр цены на газ, но по своему варианту: «ползущего» поквартального подорожания на 3 % в течение 1,5 лет.

В Кабмине этот вариант считают перспективным и не исключают, что МВФ может согласиться на такое предложение. Во-первых, в МВФ еще в прошлом году давали понять украинской стороне, что если принципиальные вопросы по Высшему антикоррупционному суду будут решены, то согласовать газовую тему будет значительно легче. Однако с тех пор сохранение такой позиции МВФ не подтверждалось даже неофициально.

Второй аргумент украинской стороны: повышение цены на 30 % автоматически увеличит расходы на субсидии (до 80 млрд грн) – почти на 10 млрд грн. Учитывая, что МВФ категорически не согласен с принятием закона о выведенном капитале без определения компенсаторов бюджетных потерь от его действия, аргумент об увеличении расходов на субсидии может, в принципе, сыграть определенную роль. Однако если правительству и миссии МВФ договориться не удастся и в этом варианте, то неизвестно, будет ли смысл В. Гройсману соглашаться на дальнейшее повышение цены на газ.

Если вопрос с Высшим антикоррупционным судом будет провален, то однозначно вся вина за срыв программы финансирования МВФ ляжет конкретно на Президента П. Порошенко, а не на Премьера и правительство. В таком случае правительство сможет пересмотреть решение и по PSO, и по цене на газ. Не исключено, что при некоторых обстоятельствах НАК

«Нефтегаз Украины» может быть вообще исключен из схемы поставок газа населению. Цена газа для населения при этом может снизиться почти на 10 % (ориентировочно, на 500 грн) и фактически Премьер В. Гройсман сможет выполнить не раз данные публично обещания не повышать цену на газ для населения в данных социально-экономических условиях.

По информации источников в СМИ, часть членов правительства не считает, что прекращение программы с МВФ может стать каким-либо серьезным ударом для экономики или для бюджета. Мало того, по словам нескольких источников, и первый вице-премьер С. Кубив, и вице-премьер В. Кистион высказывают недовольство качеством сотрудничества с кредитором. «Они, мягко говоря, не очень позитивно высказываются о целесообразности работы с МВФ по таким условиям. Гройсман это все слушает и, ...наверное, делает выводы», – отметил источник «Українських новин». По его словам, не высказывает особой тревоги по поводу возможного срыва программы с МВФ и министр финансов А. Данилюк. Прекращение кредитования лишит Украину минимум почти 3 млрд долл. (1,9 млрд от МВФ и 1 млрд долл. от ЕС). Но Минфин для выплат по долгам в текущем году и в начале 2019 г. может выходить на внешние рынки заимствований, о чем уже ранее не раз заявлял. Хотя процентные ставки по таким заимствованиям будут существенно выше.

Как видим, с приближением предвыборной кампании украинские власти все больше внимания уделяют тактическим маневрам, нежели стратегически важным комбинациям. Ярким примером данного тезиса является превращение благоприятного для украинской стороны решения Стокгольмского арбитража, которое могло позитивно повлиять в том числе на цену импортируемого газа, в начало очередной газовой войны с «Газпромом».

«Газпром» 22 марта подал в Апелляционный суд шведского округа Свеа ходатайство о частичной отмене решения по арбитражному разбирательству с «Нефтегазом Украины». В «Газпроме» считают, что арбитры превысили полномочия при вынесении решений, допустили серьезные процессуальные ошибки. Окончательное же решение по спору с «Нефтегазом» основано на тех же выводах, что и ранее принятые решения в рамках этого же спора. Поэтому ходатайство в Апелляционный суд подано на тех же основаниях, что и все предыдущие по этому делу. Оно оспаривает решение Стокгольмского арбитражного суда по поставке и его частичной отмене.

Сегодня, когда «послестокгольмские страсти» немного улеглись и можно спокойно констатировать некоторые факты. «Газпрому», вероятно, придется выплатить «Нефтегазу» 2,56 млрд долл. В тексте контракта есть п. 8.3, в котором говорится, что решение Стокгольмского арбитража окончательно и пересмотру не подлежит. Вопрос во времени. Поэтому заявления «Газпрома» стоит воспринимать как обращение с заявлением о расторжении отношений. Вероятно «Газпром» рассчитывает освободиться от

обязанности качать через Украину 110 млрд куб. м газа в год в оставшиеся два года действия контракта и не платить при этом штрафы.

Также выплачивать штраф в размере 6 млрд долл. за монопольное положение на рынке транзита украинской стороной «Газпрому» не придется. В решении Стокгольмского арбитража указано, что к контракту на транзит не может применяться ни европейское (Третий энергопакет), ни украинское законодательство.

Впрочем, процесс разрыва контракта может продлиться полтора-два года, то есть до окончания действия текущих договоров. Это значит, что в Стокгольме фактически на трехсторонней основе (Россия, Украина, ЕС) будет идти диалог об условиях дальнейшего взаимодействия.

РФ вряд ли намерена полностью отказываться от прокачки газа через украинскую ГТС (в 2017 г. прошло 93,5 млрд куб. м). Даже если «Газпром» построит «Северный поток-2» (55 млрд куб. м) и две нитки «Турецкого потока» (31,5 млрд куб. м), то этих объемов (вместе с уже существующими) не хватит, чтобы отказаться от украинской газотранспортной системы. Учитывая, что перспективы реализации второй нитки «Турецкого потока» пока туманны, а потребление российского газа в Европе может увеличиться, то контракт на транзит газа между «Газпромом» и «Нефтегазом» нужен обеим компаниям. Очевидно, что на двухсторонней основе сторонам договориться будет сложно, а при участии европейцев стороны смогут подписать транзитный договор на рыночных условиях. Однако, скорее всего, в ближайший год и в этих вопросах прогресса ожидать не стоит (*При написании материала использовалась информация таких источников: Сайт Министерства топлива и угольной энергетики Украины (<http://mpe.kmu.gov.ua>); Сайт НАК «Нефтегаз Украины» (<http://www.naftogaz.com>); Украинские новости (<https://ukranews.com>); Власть.net (<http://vlasti.net>); НВ-Бизнес (<http://biz.nv.ua>); Лига.net (<http://www.liga.net>); Бизнес-Цензор (<https://biz.censor.net.ua>); РИА Новости-Украина (<http://rian.com.ua>).*

## **Наука – суспільству**

### *До 100-річчя НАН України*

#### **Основні напрями діяльності НАН України**

*21 березня 2018 р. під головуванням президента Національної академії наук України академіка Б. Патона відбулося чергове засідання Президії НАН України.*

Учасники зібрання заслухали й обговорили доповідь заступника директора Інституту металофізики ім. Г. В. Курдюмова НАН України



доктора фізико-математичних наук Г. Фірстова «Функціональні матеріали з пам'яттю форми: сучасний стан і перспективи використання».

Про виконання Цільової комплексної програми наукових досліджень НАН України «Біологічні ресурси і новітні технології біоенергоконверсії» доповів директор Інституту харчової біотехнології та геноміки НАН України академік Я. Блюм.

Було розглянуто також ряд поточних питань, зокрема про організацію відзначення пам'ятних ювілеїв і дат у поточному році, стипендії Президента України для молодих учених, стипендії НАН України для молодих учених, проект звіту про діяльність Національної академії наук України у 2018 р. тощо (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 21.03*).

\*\*\*

*5–7 березня 2018 р. в Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (м. Львів) відбулися VIII Саєвичівські наукові читання на тему: «Львів в історії та культурі України, Центрально-Східної Європи».*

Цей науковий захід проводиться щорічно для вшанування пам'яті видатного українського історика, багаторічного директора Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, голови Міжнародної асоціації українців та Українського національного комітету істориків, академіка НАН України й закордонного члена Польської академії наук, дійсного члена Польської академії знань Я. Ісаєвича (7.03.1936–24.06.2010).

В актовій залі Львівської мерії учасників конференції від імені співорганізаторів привітали заступник міського голови Львова з питань розвитку А. Москаленко, директор Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України доктор історичних наук, професор М. Литвин, заступник голови Наукового товариства ім. Т. Шевченка доктор історичних наук, професор С. Гелей, декан історичного факультету Львівського національного університету ім. І. Франка кандидат історичних наук, професор Р. Шуст.

На пленарному засіданні «Витоки історії Львова: факти і міфи» учасники наукового зібрання мали нагоду заслухати доповіді відомих істориків-львовознавців Л. Войтовича («Старі і нові стереотипи ранньої історії Львова і довгі спроби їх подолання»); В. Александровича («Львівська школа українського пізньосередньовічного релігійного малярства»); Р. Голика («Дуже міфічне місто: образ Львова під масками історії, літератури, культури»).

Під час зібрання працювали чотири тематичні секції: «Львів: музейно-культурний простір», «Історико-археологічний аспект середньовічного Львова: традиційні погляди і новітнє бачення», «Мовно-культурні світи Львова», «Львів і львів'яни: історія – культура – ідентичність», участь у роботі яких узяли провідні й молоді науковці зі Львова, Києва, Івано-Франківська, Ряшева (Республіка Польща), зокрема Н. Булик, Л. Хахула,

Ю. Ясіновський, І. Паславський, Я. Книш, В. Петегірич, Д. Павлів, М. Бандрівський, О. Кровицька, І. Чорновол, Н. Самсін, Ю. Осінчук, О. Гуль, Г. Дидик-Меуш, Т. Ястремська, Н. Багнюк, В. Пашук, Т. Гаврилів, П. Шкраб'юк, І. Черевко, Ю. Зайцев, П. Артимишин, Х. Рутар, П. Олеховський, О. Перелигіна, Н. Мисак, Г. Сікора, Л. Федунішина та ін. (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>)*. – 2018. – 14.03).

\*\*\*

*12–13 березня 2018 р. відбувся черговий XXVIII Київський міжнародний симпозіум з наукознавства та історії науки, який цього разу був поєднаний з традиційними Добровськими читаннями, які щорічно проводить Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки (ІДНТПН) ім. Г. М. Доброва НАН України.* Захід присвячувався 100-річчю Національної академії наук України, що припадає саме на 2018 р. Участь у зібранні взяли понад 80 науковців з України, Білорусі, Азербайджану, Киргизстану, Грузії, Росії.

Перше пленарне засідання відкрив перший віце-президент НАН України академік НАН України А. Наумовець, який оголосив учасникам симпозіуму привітання президента НАН України академіка НАН України Б. Патона. У своєму вступному слові А. Наумовець звернув увагу присутніх, що симпозіум розпочинає свою роботу в день народження засновника й першого президента НАН України (яка в 1918 р. називалася Українською академією наук) академіка В. Вернадського, і підкреслив, що створення академії та її сторічна історія – це значний внесок нашої держави в історію світової науки. За його словами, незважаючи на нинішні труднощі, НАН України й нині зберегла значний науковий потенціал, посідаючи провідні позиції за рядом напрямів сучасної науки. Академік А. Наумовець також привітав гостей, що прибули на симпозіум із-за кордону, і наголосив на важливості міждержавного обміну досвідом організації науки та використання її результатів.

Радник Президента України, віце-президент Національної академії мистецтв (НАМ) України академік НАМ України Ю. Богуцький передав учасникам симпозіуму тепле привітання й побажання плідної роботи від імені глави держави П. Порошенка й нагадав про те, що нещодавно Президент України підписав указ про відзначення сторіччя НАН України, яким передбачено ряд заходів як зі святкування цієї події, так і з підтримки академії. Нова редакція Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність», як наголосив Ю. Богуцький, теж є одним з проявів піклування влади про майбутнє української науки, про формування адекватної відповіді на виклики сучасності. Цьому має сприяти й передбачене цим нормативно-правовим актом створення Національної ради України з питань розвитку науки і технологій, перше засідання якої нещодавно відбулося під головуванням Прем'єр-міністра України В. Гройсмана.

З доповіддю «Національна академія наук України: історична і сучасна роль в розвитку вітчизняної науки» виступив головний учений секретар НАН України академік НАН України В. Богданов. Як він наголосив, створення Української академії наук 100 років тому було знаковою подією і важливим підсумком тривалого процесу формування наукових структур на теренах нашої країни. Важливо, що очолити роботу з організації академії було запропоновано всесвітньовідомому вченому в галузі природознавства В. Вернадському, який на той час уже мав великий досвід академічної роботи, добре знав систему організації науки в провідних європейських країнах і міг реально оцінити переваги й недоліки різних за статусом і принципами організації академії наук. В. Вернадський сформулював основні принципи організації та діяльності академії, пізніше відображені в законі про її заснування та її статуті. За словами В. Богданова, історія підтвердила, що саме такий тип наукових центрів, які мають державний статус, складаються з розгалуженої мережі науково-дослідних установ, є вершиною організаційної структури науково-технічної сфери в розвинутих країнах світу й гарантією успішного соціально-економічного розвитку цих країн. Доповідач також поінформував присутніх про такі важливі напрями роботи НАН України, як здійснення фундаментальних і прикладних наукових досліджень, її вагомий внесок у розв'язання актуальних проблем розвитку національної економіки й інших проблем суспільної та державної ваги, розвиток академією механізмів зв'язку науки з виробництвом, а також роль НАН України у становленні незалежної Української держави. Окрему увагу В. Богданов приділив питанням бюджетного фінансування академії, її реформування (а саме розробленню й імплементації в НАН України сучасних конструктивних форм організації наукової діяльності й управління), надання підтримки талановитій науковій молоді, інтеграції науки та освіти. «Академія разом з країною пережила чимало крутих політичних, економічних і соціальних поворотів. Але питання про доцільність її заснування 100 років тому та закладені принципи її діяльності ніколи не ставилися під сумнів – ішлося виключно про те, якою їй бути, щоб відповідати вимогам часу, напрямам і темпам розвитку світової науки, актуальним потребам економіки, безпеки і соціальної сфери суспільства. Об'єктивний науковий історичний аналіз підтверджує той факт, що наша Академія наук у стислі строки успішно вирішувала складні завдання наукового й технічного забезпечення економіки країни і сфер її суспільного життя, зокрема у передвоєнний період та в роки Другої світової війни, післявоєнної відбудови і розвитку промислового й оборонного потенціалу. Академія домоглася світового авторитету і визнання рівня фундаментальних і прикладних досягнень в окремих напрямках природничих, технічних та соціогуманітарних наук, створила потужний потенціал, який дав змогу перетворити вітчизняну науку на безпосередню продуктивну силу. <...> І сьогодні Національна академія наук залишається найпотужнішою та найпродуктивнішою вітчизняною науковою організацією. Цей висновок є об'єктивним, оскільки ґрунтується на достовірних

статистичних даних (включно з бібліометричними) і експертних оцінках, зокрема зарубіжних», – підкреслив В. Богданов.

Розвиткові академічної форми організації науки у світовій науці присвячувалася доповідь голови консультативної ради з питань охорони інтелектуальної власності при Міжнародній асоціації академій наук, заступника голови Президії НАН Білорусі академіка НАН Білорусі П. Вітязя (у співавторстві з В. Щербінім). Доповідь про дослідження історії створення і формування концепції розвитку української академії на базі щоденників академіка В. Вернадського виголосив головний науковий співробітник Інституту історії природознавства і техніки ім. С. І. Вавилова РАН член-кореспондент РАН Ю. Батурін.

Усього було заслухано 25 доповідей з актуальних питань розвитку науки, з якими виступили представники різних вітчизняних і зарубіжних науково-дослідних інститутів і вищих навчальних закладів. Зокрема, було заслухано й обговорено доповіді:

– «Епоха Б. Є. Патона в українській науці» (автор – головний науковий співробітник ІДНТПН ім. Г. М. Доброва НАН України В. Онопрієнко);

– «Добровські моделі науки: з історії, через сучасність – в майбутнє» (автор – директор ІДНТПН ім. Г. М. Доброва НАН України Б. Маліцький);

– «Відзначення 100-річчя НАН України – вагома складова популяризації науки, піднесення її престижу в українському суспільстві» (автор – перший заступник головного ученого секретаря НАН України, начальник науково-організаційного відділу Президії НАН України, заступник директора з наукової роботи ІДНТПН ім. Г. М. Доброва НАН України О. Кубальський);

– «Міжнародній асоціації академій науки – 25 років» (автор – завідувач Відділу проблем діяльності та стратегії розвитку НАН України ІДНТПН ім. Г. М. Доброва НАН України О. Грачев);

– «Сторінки історії освіти у період Азербайджанської демократичної республіки» (автор – директор Інституту історії науки НАН Азербайджану М. Сеїдбейлі);

– «Тенденції взаємодії академічної та вузівської науки» (автор – завідувач відділу міжнародної економіки Інституту економіки ім. Д. Алишбаєва НАН Киргизстану А. Орозонова);

– «Ресурсне забезпечення інноваційного розвитку країн ЄС і Грузії» (автор – старший науковий співробітник Інституту економіки Тбіліського державного університету ім. І. Джавахішвілі Г. Сігуа).

У рамках симпозіуму відбувся також семінар-нарада голів галузевих наукових рад Міжнародної асоціації академій наук [модератор – голова консультативної ради з питань охорони інтелектуальної власності та передачі технологій при МААН (Республіка Білорусь) академік НАН Білорусі П. Вітязь].

За результатами заходу планується видати збірник матеріалів (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 15.03*).

\*\*\*

*З метою виконання Постанови Президії НАН України від 14 лютого 2018 р. № 47 «Про результати виконання комплексної науково-технічної програми НАН України “Сенсорні прилади для медико-екологічних та промислово-технологічних потреб: метрологічне забезпечення та дослідна експлуатація”» оголошується конкурс наукових проєктів у рамках Цільової програми наукових досліджень НАН України «“Розумні” сенсорні прилади нового покоління на основі сучасних матеріалів та технологій» на 2018–2022 рр.*

Основною метою Програми є розроблення «розумних» сенсорних приладів нового покоління на основі сучасних матеріалів і технологій, готових до впровадження в практику для експресного аналізу в медицині, екології, біотехнології, харчовій, хімічній та фармацевтичній промисловості тощо.

Основними завданнями Програми є:

- розроблення нових перспективних матеріалів на основі високих технологій, у тому числі «розумних» нано- та біотехнологій;
- створення сенсорних пристроїв нового покоління на основі «розумних» матеріалів;
- широке використання інтелектуальних комп’ютерних мереж при впровадженні сенсорних систем у практику;
- перехід до максимального спрощення та мініатюризації пристроїв, конструювання портативних систем для загальнодоступного використання;
- комбінація сенсорних систем зі смартфонами, GPS-системами й Інтернетом;
- дослідна експлуатація експериментальних зразків приладів у потенційних замовників;
- проведення метрологічних досліджень;
- розширення спектра речовин, що можуть бути визначені за допомогою розроблених систем.

Науковий проєкт подається на експертизу до Наукової ради програми до 2.04.2018 р. у формі запиту на фінансування.

Матеріали подаються секретарю робочої групи при науковій раді Л. Шкотовій у вигляді твердої копії (2 прим.) на адресу: 03143, Київ-143, вул. Заболотного, 150, к. 435. І на електронну адресу: [luda\\_shkotova@yahoo.com](mailto:luda_shkotova@yahoo.com) (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 14.03*).

\*\*\*

*На сторінках березневого номера міжнародного громадсько-політичного тижневика «Дзеркало тижня» (випуск № 8–9, 3–16 березня*

**2018 р.) вийшла стаття радника голови Державного космічного агентства (ДКА) України Е. Кузнєцова, присвячена пам'яті першого космонавта незалежної України, Героя України Л. Каденюка.**

Небагато людей нашої планети бачили Землю з космосу. Політ у космічному просторі та спостереження за нашою планетою мають надзвичайний вплив на подальше світосприйняття людини, її «земні» кроки і вчинки.

«Людина повинна кардинально змінити моральні і правові засади свого існування на Землі, і насамперед сприйняття довкілля та ставлення до нього» – ці слова Л. Каденюка після 20-річчя польоту, зафіксовані ним на календарі зі своїм портретом на 2018 р., є яскравим підтвердженням його позиції щодо організації життя нашої цивілізації, збереження природи, екології та покращення умов життя людства на планеті Земля.

Про дитинство, професійне становлення, підготовку до польоту в складі екіпажу космічного корабля «Колумбія», наукову місію на орбіті, життя й діяльність після повернення на Батьківщину, думки та мрії першого українського космонавта Л. Каденюка можна прочитати у випуску № 8–9 (3–16 березня 2018 р.) тижневика «Дзеркало тижня» або на офіційній інтернет-сторінці видання за посиланням: [https://dt.ua/personalities/dvadcyat-rokiv-pislya-nevagomosti-abo-trudnoschi-zemnogo-tyazhinnya-271423\\_.html](https://dt.ua/personalities/dvadcyat-rokiv-pislya-nevagomosti-abo-trudnoschi-zemnogo-tyazhinnya-271423_.html).

Стаття й додаткові світлини розміщено також на сайті ДКА України: <http://www.nkau.gov.ua/nsau/newsnsau.nsf/mainsubjectsU/D7A583993DDABF47C225824E0034C7D9?openDocument&Lang=U>.

Нагадаємо, свого часу Л. Каденюк був співробітником двох академічних наукових установ – Інституту ботаніки ім. М. Холодного НАН України й Інституту космічних досліджень НАН України та ДКА України (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2018. – 13.03*).

\*\*\*

**17 березня 2018 р. в Інституті фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України відбулися «нервові» «Дні науки», організовані цією установою спільно з партнерами в рамках Всесвітнього тижня мозку в Україні-2018.**

Лекцію «Як працює пам'ять?» прочитав науковий співробітник відділу нервово-м'язової фізіології Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України, голова ради молодих учених цієї академічної установи кандидат біологічних наук О. Болдирєв. Він, зокрема, зазначив, що основою пам'яті є механізми нейронної пластичності, і розповів, де в головному мозку локалізована пам'ять, які функції виконує гіпокамп, як утворюються зв'язки між нейронами (синапси), які речовини беруть участь у процесах запам'ятовування, що таке рецептори глутамату, хто з вітчизняних учених досліджує шипики на дендритах, у який спосіб регулюється експресія генів, чи можуть відповіді організму на стресові чинники закарбовуватися в геномі й передаватися спадково, а також нагадав основні етапи синтезу білків і

тривалість їхнього «життя». На завершення доповідач поінформував аудиторію, що студенти, які вивчають біологію, біофізику, фізіологію, медицину й інші суміжні дисципліни, мають можливість вступити до магістратури й аспірантури Київського академічного університету НАН України та МОН України, одна з кафедр якого – кафедра біофізики і молекулярної біології – діє на базі Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України. Набір розпочнеться в червні поточного року. Уже невдовзі, 14 квітня, у Києві, як і в усьому світі, уже вдруге пройде Марш за науку, а 12–13 травня 2018 р. кілька великих міст нашої країни знову прийматимуть весняні «Дні науки» (за анонсами слідкуйте на сайті проекту та його Facebook-сторінці). О. Болдирев також порадив шукати інформацію про досягнення науки та наукові події в Україні на просвітницькому порталі «Моя наука».

Доповідь лаборанта Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України, студента Національного медичного університету ім. О. О. Богомольця Т. Верещака присвячувалася шизофренії – ендогенному прогресуючому психічному захворюванню, що характеризується дисоціацією психічних процесів, порушенням мислення й сприйняття. Загалом шизофренічний фенотип, якому притаманні галюцинації, марення й хибні уявлення, є досить складним для дослідження. Шизофренія має також негативні симптоми на кшталт апатії, зниження афекту, послаблення мотивації й роботи короткострокової пам'яті. Т. Верещак наголосив, що всупереч поширеному уявленню ця патологія не тотожна дисоціативному розладові ідентичності (простіше кажучи, роздвоєнню особистості). Доповідач коротко описав історію вивчення шизофренії й зазначив, що однією з головних причин її виникнення є спадкова схильність, тобто ризик захворіти на шизофренію вищий у тих осіб, родичі яких страждали чи страждають на неї. Крім того, частота маніфестації шизофренії вища в людей, які вживають психотропні речовини. Науковці помітили, що у хворих на шизофренію значно частіше, ніж у решти людей, спостерігаються одонуклеотидні зміни в певних ділянках генотипу: через це вищою за середньостатистичний показник є експресія гену-компоненту комплементу 4 (C4), який є складовою вродженого імунітету (допомагає боротися з різноманітними патогенами) й бере участь у процесі запрограмованого зникнення синапсів – так званому синаптичному прунінгу. Якщо в організмі експресується більша кількість C4, то й, відповідно, синапсів елімінується більше, ніж потрібно. Це один з базових механізмів виникнення шизофренії, підтверджений морфологічно. Водночас більшість генетичних варіацій, що корелюють із шизофренією, ще чекають на пояснення. Відповідаючи на запитання слухачів, Т. Верещак зауважив, що до певної міри лікування шизофренії можливе, важливу роль у ньому відіграє психосоціальна інтеграція й реабілітація.

Завідувач відділу загальної та молекулярної патофізіології Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України доктор медичних наук, професор В. Досенко прочитав лекцію «Канабіс: за/проти. Погляд вченого»,

у якій зосередився на питаннях припустимості використання канабіноїдів у наукових дослідженнях і медицині. Як підкреслив В. Досенко, канабіноїди (речовини, отримані з канабісу, тобто коноплі) за своїми властивостями є значно безпечнішими від інших наркотичних речовин – залежність від них формується повільніше, а шкода є меншою. Завдяки цьому вони знайшли наукове й медичне застосування в багатьох країнах. Під час доклінічних і клінічних досліджень було доведено, що препарати на основі канабіноїдів мають нейро-, кардіо- й ангіопротекторну дію, зміцнюють імунну систему, позитивно впливають на репродуктивну функцію, поліпшують пам'ять, підвищують апетит, але – головне – пригнічують пухлинні процеси, зменшуючи продукування метастазів, блокуючи утворення судин у пухлині, активізуючи автофагію й апоптоз ракових клітин. Залежно від індивідуальних особливостей організму, такі препарати, хоч і дуже рідко, проте можуть мати непередбачувані побічні ефекти, наприклад можуть спричиняти дебют великого психозу, зокрема слугуючи тригером шизофренії. При тривалому вживанні канабіноїдів зменшується маса мозку. Як зауважив В. Досенко, в організмі кожної людини продукуються і власні, або ж ендогенні, канабіноїди – анандамід і 2-арахідоноілгліцерол (2-AG), що мають ліпідне походження (є жироподібними). До застосування екзогенних канабіноїдів слід ставитися надзвичайно обережно, говорить В. Досенко, але водночас Україні було б доцільно на законодавчому рівні дозволити використання цих речовин бодай з науковою метою, адже дослідження морфінів чи кокаїну, які є значно небезпечнішими та згубно впливають на здоров'я, дозволено.

Лекцію «Музика і мозок» прочитала аспірантка Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України Н. Штефан. Вона, зокрема, розповіла про те, як звуки сприймаються органами чуття й аналізуються нервовою системою, чому близькі за частотою звуки не видаються нам гармонійними, чим музика подібна до людської мови, що робить музичну композицію оригінальною та поліпшує її запам'ятовуваність, чим відрізняється активація моторної кори музикантів і немужикантів при прослуховуванні та грі музичних творів, чому в мозку музикантів при цьому активуються також мовні центри, які існують порушення, пов'язані з особливостями сприйняття музики. На завершення свого виступу Н. Штефан наголосила, що відповідним чином підібрана музика може служити потужним терапевтичним засобом. У постінсультних хворих, які слухають її, спостерігається певне поліпшення рухомості. У пацієнтів з хворобою Паркінсона, які слухають повільні мелодичні композиції, припиняється тремор кінцівок. Людям, які страждають на захворювання Альцгеймера, вона допомагає відновити деякі спогади, що не вдалося б зробити в інший спосіб. Оскільки музика є своєрідною звуковою мовою, то допомагає також при аутизмі й дислексії.

Останню лекцію «Як зробити свій мозок здоровим та потужним» прочитала завідувач відділу сенсорної сигналізації Інституту фізіології



ім. О. О. Богомольця НАН України доктор біологічних наук, професор Н. Войтенко. За її словами, мозок – це найважливіший орган у людському організмі. Маса головного мозку людини становить 1,5 кг, а кількість нервових клітин у ньому, за різними оцінками, може сягати від 86 до 100 млрд. Некоректно говорити про рівень активності мозку (та ще й у відсотках), оскільки за різних ситуацій задіюються різні його відділи. Люди відмінні за своїм інтелектом, що пояснюється тим, що вони неоднаково використовують генетично запрограмовані стартові можливості. Рівень інтелекту залежить від кількості зв'язків між нейронами (синапсів), що утворюються впродовж життя, причому встановлення майже 90 % таких зв'язків триває приблизно до 21 року (недаремно в багатьох цивілізованих країнах світу саме до цього часу заборонено вживання алкоголю, який негативно впливає на формування й функціонування мозку), надалі ж їх потрібно підтримувати та зміцнювати, аби вони не атрофувалися. Люди, які рано відкривають у собі певний талант, припиняють розвивати інші здібності, саме тому генії нерідко є однобічними особистостями, говорить Н. Войтенко. Вона також підкреслила, що не існує жодних «чудодійних» препаратів, які змусили б мозок працювати інтенсивніше, сприймати й запам'ятовувати більше інформації. Щоб досягти кращих результатів у цьому, людина має наполегливо працювати сама, докладаючи свідомих зусиль: читати більше книг, опановувати іноземні мови, вчити напам'ять тексти, а також дотримуватися елементарних правил, які допоможуть зберегти мозок здоровим: достатньо спати (щонайменше сім-вісім годин на добу), фізично навантажувати своє тіло (це, серед іншого, засіб, необхідний для боротьби зі стресом), збалансовано харчуватися (зокрема, вживати необхідну кількість білків, з яких складаються рецептори), не зловживати алкоголем (на відміну від більшості речовин, він безперешкодно проникає крізь мембрану нервової клітини) тощо. Як підкреслила Н. Войтенко, потрібно обов'язково знижувати рівень гормонів стресу, бо негативні емоції здатні накопичуватися й руйнувати гіпокамп – своєрідне вмістилище оперативної інформації в головному мозку. Важливо також частіше бути в місцях, освітлених сонячним промінням, оскільки під його впливом в організмі синтезується вітамін D. Нестача сонячного світла, а отже, і вітаміну D нерідко стає причиною неройдегенеративних захворювань. Помічено, що, наприклад, розсіяного склерозу зовсім немає в африканських країнах, а от із просуванням на північ кількість діагностованих випадків захворювання на нього зростає. За результатами досліджень, проведених в Ізраїлі, було встановлено, що мусульманки на 50 % частіше страждають на хворобу Альцгеймера, тому що переважна більшість їх вбираються в одяг, який майже повністю закриває поверхню тіла, перешкоджаючи, таким чином, потраплянню сонячних променів. На завершення Н. Войтенко зазначила, що турбуватися про здоров'я мозку означає також берегти від пошкоджень черепну коробку, у якій він міститься, у тому числі завжди, виїжджаючи велосипедом або іншим двоколісним транспортом, одягати на голову

спеціальний захисний шолом.

У другій частині «нервових» «Днів науки» гостям Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України пропонувалося оглянути наукові демонстрації й познайомитися з ГМО-мишами, виміряти власну чутливість до болю та температури, а також роздивитися структури головного мозку за допомогою мікроскопа й мікроскопа.

На згадку про «нервові» «Дні науки» 2018 р. їхні відвідувачі могли безкоштовно отримати інформаційні матеріали про будову й особливості функціонування мозку людини (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 21.03).

\*\*\*

*4–7 червня 2018 р. у Львові триватимуть VIII Український з'їзд з електрохімії за участі закордонних учених та VI Науково-практичний семінар студентів, аспірантів і молодих учених «Прикладні аспекти електрохімічного аналізу», присвячені 100-річчю Національної академії наук України.*

Організаторами виступають Львівський національний університет ім. І. Франка, наукова рада НАН України з проблеми «Електрохімія», Інститут загальної та неорганічної хімії ім. В. І. Вернадського і Фізико-механічний інститут ім. Г. В. Карпенка НАН України.

Фундаментальні та прикладні проблеми електрохімії:

- електрохімічна термодинаміка;
- теорія провідності розчинів і розплавів електролітів;
- кінетика й механізми електрохімічних процесів;
- технічна електрохімія;
- електрохімічна енергетика;
- фотоелектрохімія;
- сенсорика та електрохімічні методи аналізу

Робочі мови – українська, англійська.

Подання заявки та тез доповідей до Оргкомітету конференції – до 31 березня 2018 р.

Оплата оргвнеску учасниками з'їзду/семінару – до 30 квітня 2018 р.

Загальний обсяг тез доповідей (включаючи назву, інформацію про авторів, анотацію, ключові слова, рисунки, таблиці, перелік посилань) становить три повні сторінки тексту українською або англійською мовою.

Макет оформлення тез доповідей з детальною інформацією про правила їх оформлення, а також форму Заявки-анкети на участь у роботі з'їзду/семінару можна знайти на інтернет-сторінці конференції: <http://chem.lnu.edu.ua/research/conferences>.

Тези доповідей, включені в програму з'їзду/семінару, будуть опубліковані в Матеріалах з'їзду, які автори отримують під час реєстрації перед початком з'їзду/семінару.

Найкращі доповіді за поданням програмного комітету конференції будуть рекомендовані до друку у фахових виданнях України з хімічних чи технічних наук, а саме: «Вісник Львівського університету. Серія хімічна»; «Питання хімії та хімічної технології»; «Праці Наукового товариства ім. Шевченка. Хімічні науки»; «Украинский химический журнал»; «Хімія металів та сплавів».

Повну інформацію про конференцію розміщено на інтернет-сторінці конференції: <http://chem.lnu.edu.ua/research/conferences>.

Телефон: (032)260-03-97. Електронна адреса: [viii.ukrelectrochemcongress@gmail.com](mailto:viii.ukrelectrochemcongress@gmail.com) (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2018. – 23.03*).

### **Сучасні дослідження та розробки академічної науки**

*Про високопродуктивні сорти сільськогосподарських культур, створені вченими-селекціонерами НАН України, і «зелену революцію» у світі розповів в інтерв'ю газеті «Україна молода» директор Інституту фізіології рослин і генетики (ІФРГ) НАН України, академік-секретар Відділення загальної біології НАН України, член Президії НАН України, Герой України академік В. Моргун.*

Академік В. Моргун спільно з колегами створив понад 140 сортів пшениці, а також десятки високопродуктивних сортів інших сільськогосподарських рослин. «Нові перспективні гібридні сорти вчені Інституту фізіології і генетики створюють не лише на родючому українському ґрунті, а й у лабораторіях, які оснащені сучасними приладами та хімічними реактивами. Ми працюємо на рівні хромосом. Це дуже тонка робота. Процес створення нового перспективного гібрида відбувається немов на вістрі голки... Минуть довгі 10–11 і більше років перш ніж селекціонер побачить на полі омріяний урожай, – розповідає вчений. – Тепер в Україні сорти озимої пшениці нашої селекції висівають на площі майже 2 млн га, що становить більше 30 % посівів. Якщо популярно пояснити, нашу державу можна розбити на три ґрунтово-кліматичні зони: Полісся, Лісостеп і Степ. Тому інститут створив для кожної із зон свій сорт: усі дані свідчать, що наші сорти мають високий генетичний потенціал продуктивності, високу холодостійкість, і в цілому вони екологічно пластичні. Вони краще пристосовані до наших доволі суворих умов, ніж сорти зарубіжного походження. Хоча сорти їхньої селекції теж високопродуктивні. Є ще в нас група сортів, які висівають у всіх кліматичних зонах України та за її межами, – високоінтенсивні сорти: вони мають комплексний імунітет до основних хвороб озимої пшениці. Наші генетики створили ці сорти методом хромосомної інженерії. Найбільші посівні площі займають сорти Подолянка, Богдана, Смуглянка, Золотоколоса і Фаворитка. Ми стрімко наближаємося до

рівня продуктивності Нової Зеландії, країн Європи та США. А щодо площі посівів – на такий рівень не піднявся жодний сорт зарубіжної колекції».

За словами академіка, Україна володіє достатнім потенціалом, аби зробити свій важливий внесок у подолання продовольчої кризи, яка у світі дедалі загострюється: «Новим чинником, який все більше впливає нині на рівень продуктивності рослин, є виснажливі засухи. Основна причина – глобальні зміни клімату планети. Цифри свідчать, що підвищення середньорічної температури на один градус призводить до зниження урожайності на 21 %. Експерти прогнозують: якщо до 2050 р. не стримати глобальне потепління, врожаї впадуть на 25 %. Потім впадуть ще нижче. До того ж динамічно зростає населення Землі... То що ж далі? Уже цілком очевидно, що проблема продовольчої безпеки в найближчі роки стане проблемою номер один. У різних регіонах Землі вже точаться війни за землю і воду. На сьогодні лише 25 країн світу спроможні забезпечити себе продуктами харчування. Україна тут – серед лідерів».

Докладніше про це, а також про зібраний академіком В. Моргуном разом з колегами фонд геноплазми сільськогосподарських рослин, який зберігається в ІФРГ НАН України та має статус національного надбання, про унікальні добрива (у тому числі бактеріальні), створені вченими цієї ж академічної наукової установи, про видатні досягнення й трагічну долю генетика та ботаніка академіка М. Вавілова, а також багато іншого дізнавайтеся за посиланням: <http://umoloda.kiev.ua/number/3282/159/121190> (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 13.03*).

\*\*\*

*В інтерв'ю газеті «День» директор Інституту фізіології рослин і генетики (ІФРГ) НАН України, академік-секретар Відділення загальної біології НАН України, член Президії НАН України, Герой України академік В. Моргун розповідає про непросту роботу вченого-селекціонера, досягнення українських науковців у створенні ряду високопродуктивних сортів пшениці та інших сільськогосподарських культур, значення вітчизняного сортовиробництва для економіки держави, нинішній розвиток селекційної галузі в Україні.*

Так, учений, вболіваючи за долю вітчизняної селекції і звертаючи увагу на посилення натиску імпортного селекційного продукту, наголошує: «Перше, не можна допустити, щоб сортова політика формувалася за кордоном. Це одразу ж негативно позначиться на собівартості виробництва хліба. По-друге, жоден закордонний сорт не перевершить наш вітчизняний за характеристиками. Я випробовую західноєвропейські сорти пшениці понад 20 років. Так, і справді їхній генетичний потенціал дуже високий. Але в наших умовах їхня урожайність дуже нестабільна, одного року досягають рекорду, а наступного “сідають у калюжу”, бо дуже вразливі до посухи,

перепадів температур, хвороб. А тому імпорتنі сорти – шлях у глухий кут. Треба мати своє».

Академік В. Моргун також ділиться своїм баченням щодо перспектив розвитку селекційної галузі України в майбутньому: «Зараз селекція переорієнтовується на створення сортів зернових культур, стійких до стресових факторів навколишнього середовища. На жаль, загроза зміни клімату вже реальна, південні області України проходять по класифікації незворотного процесу опустелювання. Загроза номер один – нестача вологи. А тому вітчизняна селекція працює над формуванням таких якостей, як посухостійкість і морозостійкість. Ще одна проблема – якість. Україна не повинна продавати кормове зерно. А тому ми створюємо пшениці трьох груп якості – сильної, цінної і кормової. Десять років тому на світовому ринку з'явився новий клас пшениці – екстрасильної. Упевнений, що й цю планку зможемо подолати!»

З повним текстом статті можна ознайомитися в газеті «День» (№ 44, 13 березня 2018 р.) або ж на офіційному інтернет-сайті видання за посиланням: <https://day.kyiv.ua/uk/article/ekonomika/stiykist-do-stresovyh-faktoriv> (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2018. – 16.03*).

\*\*\*

*Про Леся Українку як феномен української і європейської літератури та культур в ефірі програми «Громадська хвиля» – спільного проекту радіостанцій «UA:Українське радіо» і «Громадське радіо» – розповіла завідувач відділу теорії літератури та компаративістики Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України член-кореспондент НАН України Т. Гундорова.*

«Леся Українка належить до когорти культурних діячів, які на своїх плечах “тримають” нашу культурну й національну будівлю, – говорить дослідниця. – І в цьому плані її постать неймовірно важлива, адже вона цікава письменниця, та ще й письменниця-жінка. Леся Українка залюбки “входила” в теми світової літератури й була на рівних із багатьма тогочасними авторами, навіть наважувалася полемізувати з ними та переступати межі прийняттого. Вона особливо цікава не тільки своєю лірикою, а й драматичними творами, у яких порушує теми самотності, трагічного нерозуміння, смерті. І в цих темах вона звучала б зараз дуже актуально, якби її перечитували й намагалися пізнати глибше. Наприклад, у драмі “Одержима” йдеться про Месію та Міріам, котра, вбачаючи в Месії “сина Божого”, водночас підходить до нього з людськими мірками і любить як “сина людського” та готова сама жертвувати за нього.

Раніше дуже спрощувалася тематика “Лісової пісні”. Насправді це традиційна неоромантична феєрія, казка про любов до смерті, і наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. цю тему активно розроблювали західні письменники».

Крім того, за словами Т. Гундорової, у «Лісовій пісні» особливої виразності набуває опозиція між природою і світом людини: питання про властиво людську духовну цінність. Існування головної героїні – міфологічної істоти Мавки – мало циклічний характер (народження – загибель – відновлення) і не знало страждання, аж поки, наблизившись до людського світу й переживши любов, вона втратила тіло, але здобула собі душу, уподібнившись таким чином до людини (апофеозом утілення цієї ідеї є фінальний вірш драми «О, не журися за тіло...»).

Ще одна трагічна постать літературного світу Лесі Українки – в особливий спосіб осмислений нею Дон Жуан (із драми «Камінний господар»), який традиційно вважає себе лицарем свободи, однак, спокусившись владою, втрачає цю свободу та стає бранцем камінного принципу – влади.

Не могла оминати письменниця й місця жінки в суспільстві. «В одній з її драм священник говорить, що в церкві жінці не можна проповідувати. Вона не має права говорити публічно, бути пророком, вождем. І от, власне, те, що Леся Українка підважує, заперечує в своїй творчості – це передусім трактування жінки як безсловесної, безголосої тіні в суспільстві, історії, культурі. Вона говорить від імені “одинокі” жінки, яка намагається прорватися до Іншого й знайти свого співрозмовника, не перебуваючи між альтернативою “моральної казарми”, де ти маєш коритися авторитетові Іншого, та “вавилонського прокляття самотності”. Не знаю, як би Леся Українка поставилася до того, щоб її назвали класичною феміністкою, проте в такому відношенні вона нею справді була», – вважає Т. Гундорова.

Серед головних джерел натхнення мисткині вчена виокремлює насамперед культуру: «Лесі Українці за життя критики серйозно закидали, що в її текстах, мовляв, мало відображено українські реалії, а тематика є екзотичною, зокрема давньогрецькі, єгипетські сюжети, часи раннього християнства. Проте інші, проникливі критики, такі, як М. Зеров, зауважували, що Леся Українка – письменниця драматична, вона мислить трагічними категоріями й постатями, а тому шукає їх в історії та культурі. Їй бракувало таких героїв у реальному тогочасному житті. Про це свідчать численні герої її драматичних творів».

Визначальний вплив на формування особистості письменниці справило її найближче оточення й коло спілкування, адже вона походила з інтелегентної, дворянської родини Косачів, яка належала до тогочасної української еліти, що плекала власну мову й культуру і відзначалася високим рівнем національної свідомості. «Леся Українка – сама по собі текст, цілий роман. Побутує думка, що українська література – “плебейська”, бо її нібито “писали мужики”. Ні. Леся Українка була аристократкою у найвищому сенсі слова. І вона була не самотньою в цьому плані. Вона спілкувалася з багатьма діячами, своїми сучасниками – А. Кримським, Г. Хоткевичем, В. Стефаником, О. Кобилянською. З останньою її пов’язувала ідеальна дружба і комунікація».

На тематиці й тональності творів Лесі Українки позначилася також хвороба, що супроводжувала письменницю впродовж більшої частини її життя. Проте, на думку Т. Гундорової, стигматизувати Лесю Українку винятково як страдницю, як це робило радянське літературознавство, означає маргіналізувати її, представляти інфантильною мученицею інтелектуалку європейського рівня (яка володіла кільканадцятьма європейськими мовами й постійно поповнювала цей перелік) і надзвичайно сильну духом людину. Якщо розглядати життя і творчість Лесі Українки саме під таким кутом зору, то зовсім не дивним видається те, що за часів СРСР премію, названу на її честь, вручали саме в галузі дитячої літератури. Між тим мисткиня демонструвала дива волі та наполегливості, намагалася ламати стереотипи не тільки у своїх творах, а і в особистому житті та родинному спілкуванні. Наприклад, з Климентом Квіткою Леся Українка одружилася всупереч бажанню матері О. Пчілки, а її релігійні погляди були вельми радикальними як на той час – якщо не атеїстичними, то принаймні близькими до протестантських.

Окремим, не менш важливим, джерелом натхнення Лесі Українки були її подорожі, часто вимушені (з метою лікування) і спогади про них, а також музика. Відомо, що у зв'язку з хворобою письменниця не могла реалізувати себе як музикант, однак музика навіть попри це пронизує всю її літературну творчість. Леся Українка записувала й наспівувала народні пісні, які після її смерті опублікував чоловік.

«Найчастіше ми орієнтуємося на простоту, а насправді потрібно намагатися показати Лесю Українку в усій її складності, суперечності», – стверджує Т. Гундорова, зазначаючи, що не варто продовжувати тлумачити використані письменницею символи в межах радянської літературознавчої парадигми. Зокрема, описаного Лесею Українкою раба-неофіта вважали своєрідним прообразом робітника, пролетаря, «забуваючи», що він піднімав свій голос на захист свободи волі як такої, свободи взагалі. У такому ж спрощеному руслі тлумачилися й «досвітні вогні», які «світять люди робочі», тоді як насправді поезія, до якої належать ці рядки, була своєрідним переспівом індійських гімнів. Не можна заперечувати, що письменниця цікавилася соціалізмом (на межі століть це була досить популярна суспільно-політична течія, «модна» в інтелектуальних колах) і стверджувала, що якби соціалізму не було, то його варто було б вигадати. З іншого боку, вона досить критично ставилася, наприклад, до соціалістичного ідеалу, оскільки він переносив щастя в майбутнє та розглядав людину сучасну як жертву на шляху поступу. Власне, і сама «маленька людина», яка була головним предметом творчих зацікавлень Лесі Українки, мусить пожертвувати собою заради «щастя майбутніх поколінь», а це неабияк вихолощувало дійсність «тут і тепер».

За радянських часів у шкільних програмах з літератури була відсутня драма «Бояриня», у якій досить гостро стояла національна тема – життя українки в Московії. Не згадувалося й про загальноєвропейський контекст, у

якому працювала письменниця, і про те, що вона, фактично, стала одним з провідних літературних критиків на теренах Російської імперії. На замовлення петербурзького видання «Жизнь» Леся Українка готувала статті про найновіші твори М. Метерлінка, Г. Гауптмана, Г. Ібсена й багатьох інших. Про ці тексти було відомо і відомо нині переважно вузькому колу фахівців. «Статті написано на такому [інтелектуальному] рівні, що будь-який сучасний дослідник може тільки позаздрити», – зауважує Т. Гундорова.

Гостя радіопередачі вважає, що Лесею Українку не випадково долучено не тільки до національного літературного пантеону, а й до так званого тріо класиків, до якого належать також Т. Шевченко та І. Франко: «Її постать неможливо було обійти. Скільки її не применшуй, а все одно її видно». Крім того, одна письменниця-жінка серед двох письменників-чоловіків мала репрезентувати цілий «гендерний клас».

У 2021 р. виповниться 150 років від дня народження Лесею Українки. До цього часу варто було б видати повне зібрання її творів з фаховими коментарями й кілька біографічних студій (інтелектуальну, для широкого кола читачів і для дітей), говорить Т. Гундорова. Особливу цінність з педагогічної точки зору мають, за її словами, родинні стосунки письменниці (зокрема, взаємини з братами й сестрами), тому вони потребують окремого опрацювання. Бракує також сучасних інсценізацій та екранізацій її творів, але не в народницькому, а в модерному дусі.

Більше про це дізнавайтеся із запису радіоінтерв'ю: <https://youtu.be/TJdyUnd31mE> (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 13.03).

## **Наукові видання НАН України**

***Вийшло друком перше число Науково-популярного журналу «Світогляд» (за січень – лютий 2018 р.), який видають Національна академія наук України й Головна астрономічна обсерваторія НАН України.***

На шпальтах цього номера головний редактор журналу академік Я. Яцків розповідає «Чому Різдво святкують 25 грудня (за григоріанським календарем) та 7 січня (за юліанським)» і як астрономи встановили дату народження Ісуса Христа. «Верховна Рада України оголосила 25 грудня святковим вихідним днем» – журнал «Світогляд» пише про Закон України «Про внесення змін до Кодексу законів про працю України».

Ті, хто не спостерігав «велике сонячне затемнення 2017 р.», мають змогу побачити унікальні поетапні знімки цього явища, сфотографовані в Канаді й надіслані до редакції фізиком із США Є. Тихоновим.

Актуальну тему доцільності наукового прогресу професор Інституту біохімії і біофізики Польської академії наук М. Фікус розглядає на сторінках журналів *Academia* і «Світогляд». Аби дізнатися «У чому ж істина?», читайте



її есе «Переваги знання і незнання». У рубриці «Нам пишуть» керівник прес-центру наукової журналістики Західного наукового центру НАН України та МОН України Б. Залізник повідомляє про старт проекту «Простір Шашкевича. Shashkevich space». Інтерв'ю «Вшановуючи пам'ять західноукраїнського пророка Маркіяна Шашкевича у сучасному контексті» дає ініціатор цього проекту Є. Захарчук. Кореспондент журналу «Економіст» в Україні І. Галушак розповідає «Якою мовою говорила і говорить “Львівська політехніка”», учитель Запорізької дитячої музичної школи № 1 Д. Філь розмірковує про «Деякі суспільні явища як невід'ємну частину загального історичного процесу», а провідний бібліограф Богуславської централізованої бібліотечної системи Н. Федорченко інформує про зустріч лауреата Шевченківської премії В. Шкляра із шанувальниками в Богуславі та презентацію нового роману письменника «Троща». Рубрику продовжує витяг з полемічного виступу члена-кореспондента НАПН України В. Ткаченка на Міжнародному онлайн-семінарі в Ростові-на-Дону 3 липня 2017 р. «Звільняючись від ілюзій: російська агресія 2014 року. Сторінками книги І. М. Клямкіна “2014. Год Украины”».

У рубриці «Мова. Література. Історія» опубліковано завершальну статтю академіка НАПН України В. Мельниченка з циклу «Пішли в Московію від мене письменна...». Рубрику «Видатні постаті» літературознавства в цьому випуску журналу представляє стаття лауреата Шевченківської премії П. Перебийноса «Вулкан українства. До виходу в світ тритомника “Літопис життя і творчості Івана Франка”» про подвижницьку роботу М. Мороза – автора неймовірного бібліографічного видання. Дочка М. Мороза, Д. Мороз-Гонтарева, доповнює розповідь про втілення грандіозного задуму в щедро насичений фактажем літопис життя і творчості І. Франка. Кандидат філологічних наук Г. Карпінчук присвятила дослідження «Діла добрих оновляться...» 125-річчю видатного шевченкознавця М. Новицького, знайомлячи читачів з нелегкою долею і величним науковим здобутком цього авторитетного літературознавця.

Стаття «Про стахіботріотоксикоз у документах ЦК КП(б)У, Раднаркому і НКВС УРСР», підготовлена академіком НАН України В. Підгорським, доктором біологічних наук Н. Ждановою, кандидатом біологічних наук А. Субботою, доктором біологічних наук І. Купченко й кандидатом біологічних наук О. Андрієнко, розповідає цікаву та трагічну історію встановлення етіології стахіботріотоксикозу (*Stachybotrys alternans*) 80 років тому, що стало початком розвитку мікотоксикології як нового напрямку світової мікології. «Про сина України, визнаного світом» пише доктор фізико-математичних наук В. Шендеровський, представляючи матеріал про першого українського вченого-фізика І. Пулюя.

«Інвестиції в знання завжди дають найбільший прибуток». Ці слова Б. Франкліна кандидат фізико-математичних наук О. Орлянський обрав епіграфом до статті «Добрими намірами». Наука й освіта, фізика та лірика,

економіка й конкуренція, гірка іронія та оптимізм гарантують читачам спалах міркувань про сьогодні.

Читачів чекає задоволення і від несподіваної теми статті «Варити, парити чи полоскати?». Доктор фізико-математичних наук А. Варламов (Інститут надпровідників оксидів та інших інноваційних матеріалів та пристроїв, Рим, Італія) та його співавтори – професор фізики Університету «Фудан» (Шанхай, КНР) Я. Чен і студент факультету фізики цього ж університету Ж. Женг – вважають, що сьогодні кулінарія – не тільки мистецтво й гігантська індустрія, а і велика галузь науки. Тож читайте про національні кухні з точки зору фізики й математики. Тепер можна довідатися, як не лише перевірити гармонію алгеброю, а й ступінь готовності пельменів диференціальним рівнянням.

Член Спілки письменників України, лауреат премії поетичного вернісажу «Троянди й виноград» Н. Чорноморець на літературних сторінках «Друге дихання» презентує новий твір – «Поему про Оноре та Евеліну», де постають непрості любовні колізії видатного французького письменника О. де Бальзака й уродженки України графині Е. Ганської (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 14.03*).

\*\*\*

*22 лютого 2018 р. у Національному музеї літератури України в Києві відбулася презентація нової збірки «Мудрості від Максима Рильського (вислови, поради, роздуми, настанови, звернення, міркування)» (упорядник М. Рильський, видавництво «Успіх і кар'єра», 2018 р.).*

Новий проект родинного фонду М. Рильського «Троянди й виноград» представив онук поета-академіка М. Рильський, який став ініціатором ряду видань і заходів, пов'язаних зі славетною родиною Рильських.

Утвердження рідної мови, піклування про слово й духовність людини, звернення до молоді, проблеми виховання та ставлення до природи, вияви добросердя – усе, що хвилювало класика протягом усього життя, відображено в книзі, окремих віршах і поетичних рядках, цитатах та уривках з літературно-мистецьких студій і розвідок, епістолярної спадщини, публіцистики.

Водночас книга розкриває світосприйняття, духовні й моральні принципи, життєві спостереження видатного гуманітарія та гуманіста, широту інтересів і переконань мислителя М. Рильського.

У презентації нового видання взяли участь відомі письменники, науковці, громадські діячі, члени родини Рильських, земляки поета із с. Романівка (Попільнянський район, Житомирська область), представники Київського літературно-меморіального музею М. Рильського.

На початку заходу виступив директор Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України академік М. Жулинський, який привернув увагу присутніх до актуальних проблем історії української літератури й

сучасного літературознавчого дискурсу, зокрема щодо місця української літератури у світі.

Відома дослідниця поетичної творчості М. Рильського, професор Національного університету «Києво-Могилянська академія», доктор філологічних наук В. Агеєва підкреслила європейськість його поетичного стилю, своєрідне «бодлеріанство» його творів 1920-х років.

На актуальності багатьох висловів і нотаток М. Рильського наголосили голова Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка, поет П. Мовчан, письменник П. Засенко, завідувач кафедри української літератури факультету української філології та літературної творчості ім. А. Малишка Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова доктор філологічних наук В. Погребенник. Дехто з них з теплотою згадував власні зустрічі з відомим поетом і його постійну допомогу молодим літераторам.

На презентації були також присутні науковці відділу української та зарубіжної фольклористики Інституту мистецтвознавства, фольклористики й етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (ІМФЕ) – завідувач відділу кандидат філологічних наук Л. Вахніна, провідний науковий співробітник цього ж відділу доктор філологічних наук О. Микитенко.

Л. Вахніна під час свого виступу розповіла, що в науковій установі, яка носить ім'я М. Рильського, зберігають найкращі традиції, започатковані відомим поетом і вченим-славістом. Ці традиції продовжує й Український комітет славістів, який свого часу очолював М. Рильський. У серпні 2018 р. українські славісти планують узяти участь у роботі XVI Міжнародного з'їзду славістів у Белграді (Сербія), де неодноразово бував і М. Рильський – як перекладач сербських народних пісень.

Однією з найважливіших рис М. Рильського, як відзначило чимало присутніх, була його людяність. «“Умій дивитися, людино, на людей!” – це не просто звернення чи застереження, а життєвий стрижень Максима Тадейовича», – говорить упорядник книжки онук поета М. Рильський.

Під час презентації звучала поезія М. Рильського, а також інших відомих і молодих авторів. Захід зібрав широке коло шанувальників творчого доробку М. Рильського, що ще раз засвідчило високий інтерес до спадщини поета і її актуальність (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 20.03).

\*\*\*

*Нещодавно було видано колективну монографію «Пізні неандертальці Криму. Заскельна VI (Колосовська). Шари III і IIIa»* (під редакцією В. Степанчука та С. Васильєва; Київ, Видавництво «Слово», 2018 р.) за результатами опрацювання матеріалів з археологічних досліджень на території Кримського півострова, що проводилися між 1969 та 2005 р. науковцями Інституту археології НАН України.

Видання містить результати дослідження ряду важливих аспектів вивчення неандертальських поселень III та IIIa шарів багат шарової стоянки

Заскельна VI (Колосовська) у Криму, що носить ім'я свого відкривача й багаторічного дослідника, відомого українського археолога-палеолітознавця Ю. Колосова (1924–2002 рр.). У праці описано історію вивчення пам'ятки, розглянуто питання стратиграфії та планіграфії, охарактеризовано тафономічні аспекти палеонтологічних знахідок, наведено систематичний опис фауни, досліджено технологічну й морфологічну своєрідність крем'яних виробів, склад і особливості знахідок з каменю й кістки, викладено результати трасологічного вивчення кам'яних і кістяних артефактів, наведено дані щодо інших складових матеріальної культури неандертальців, а також охарактеризовано кісткові останки самих неандертальців.

Ю. Колосов виявив Заскельну VI у 1969 р. під скельними урвищами другого пасма Кримських гір в урочищі Червона балка біля м. Білогорськ і займався її вивченням між 1969 та 1985 р.

Добуті Ю. Колосовим матеріали послужили основою для розроблення концепції аккайської мустьєрської культури, характерними для якої є двобічно оббиті знаряддя, зокрема так звані ножі з площадками.

Хороша збереженість залишків життєдіяльності людини й багатство матеріальної культури пам'ятника дають змогу вивчати багато важливих рис періоду, який часто визначають як «час останніх неандертальців». Дослідження накопичених під час розкопок даних триває досі – із застосуванням нових методик і підходів з'ясовуються нові факти й обставини. Стоянка становить особливу наукову цінність завдяки знахідкам кісткових останків неандертальців, особливо численних у III та IIIa шарах. Поселення, виявлені в цих шарах, належать до заключної стадії середнього палеоліту – їхній абсолютний вік, визначений у вітчизняних і зарубіжних лабораторіях, становить 40–35 тис. некаліброваних радіовуглецевих років.

Аналіз скелетних останків людини показав, що у III шарі, найбільш насиченому палеоантропологічним матеріалом, виявлено рештки щонайменше п'яти-шести дітей різного віку, у IIIa шарі поки виявлено залишки одного індивіда, а в II шарі ідентифікуються фрагменти кісток двох-трьох індивідів. За особливостями будови скелетів, зокрема зубної системи, констатується, що жителі III–II шарів можуть розглядатися як еталонні для «класичних» форм неандертальців.

Досі наявність поховальної практики в неандертальців піддається сумніву. Дані, виявлені на Заскельній VI, дають підстави вважати, що частина знайдених тут скелетних решток пов'язана з похованнями: рештки людей навмисно й усвідомлено закривалися ґрунтом, «ховалися».

Припускається, що один з епізодів заселення III шару був пов'язаний з утилізацією частини скелета мамонта, принесених на стоянку або з місця природної загибелі тварини, або з місця успішного полювання. Інший успішний мисливський епізод асоціюється із знахідками кісток плейстоценового коня. Серед решток упольованих тварин визначено також наявність вовка, песця, волохатого носорога, кабана, благородного й

північного оленів, сайгака та ін. Абсолютно унікальними в контексті неандертальської стоянки, до того ж віддаленої від морського узбережжя, є рештки чорноморського дельфіна-білобочки.

Для виготовлення знарядь використовувалися переважно місцеві різновиди кременю, хоча трапляється й більш рідкісна сировина.

Набори виробів з різних шарів подібні між собою й належать до аккайського різновиду локального середнього палеоліту. Крім «наконечників списів», гостроконечників, скребел, ножів, виявлено також кам'яні ретушери і відбійники.

Досить численними є знаряддя з кістки, особливо так звані ретушери, якими проводилося остаточне опрацювання лез кам'яних знарядь. Крім того, було знайдено досить рідкісні в неандертальців вістря й лоцила, уперше виявлено своєрідні клиноподібні вироби.

Мікросліди використання на кам'яних і кістяних виробах свідчать про стандартні операції з оброблення м'яса, дерева, шкіри та, можливо, кістки. Поруч із речами господарського призначення виявлено й так звані неутилітарні предмети, як-от унікальна кістка ворона із серією навмисних нарізок, а також рештки природних фарбників і предмети зі слідами фарби на поверхні. Такі знахідки свідчать про принципову подібність неандертальців і сучасних людей.

Особливості технологій, які застосовували неандертальці III і IIIa шарів Заскельної VI, і практичний збіг часу існування цих поселень з найдавнішими стоянками верхнього палеоліту в регіоні дають змогу припускати наявність контактів між тубільним неандертальським і прийшлим населенням сучасного фізичного вигляду. Не виключено, що деякі різновиди культур ранньої пори верхнього палеоліту Східної Європи мають у своїй основі також неандертальську соціокультурну складову (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 21.03*).

## **Корпоративне співробітництво**

*Нещодавно представники спеціалізованої школи № 47 з поглибленим вивченням іноземних мов ім. А. С. Макаренка Печерського району Києва відвідали Київський університет права (КУП) НАН України з метою ознайомлення зі структурою й діяльністю університету.*

Школярі дізналися про історію створення університету, відвідали музей КУП НАН України та його бібліотеку. Екскурсія сприяла ознайомленню учнівської молоді зі специфікою навчального, наукового й студентського життя університету, яке відповідає національним і міжнародним стандартам надання вищої юридичної освіти.

Співробітництво між навчальними закладами підтримується в рамках реалізації угоди про співпрацю, підписаної в лютому 2018 р. Треба

зазначити, що директор школи С. Нетецька і її викладачі вже вітали делегацію КУП НАН України в стінах свого навчального закладу. Крім того, викладачі університету проводили лекцію-бесіду з учнями з актуальних питань національного й міжнародного права.

Проведена зустріч засвідчила готовність сторін до подальшого розвитку співпраці, що сприятиме вихованню професійно орієнтованих молодих людей (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 21.03).

### **Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти**

*15 лютого 2018 р. в Інституті мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (ІМФЕ) відбулася зустріч колективу цієї наукової установи з відомим істориком, філософом і етнологом, завідувачем відділу балканознавства Інституту національної історії (Скоп'є, Македонія), професором, доктором Б. Ристовською-Йосифовською, яка виступила з доповіддю «Міждисциплінарні дослідження в македонській гуманітаристиці», присвяченою сучасному стану етнологічної науки в Македонії.*

Сферою наукових зацікавлень професора Б. Ристовської-Йосифовської є проблеми, пов'язані з вивченням культурної історії, національної пам'яті, міграції, ідентичності, національних меншин у Македонії. У виступі вчена докладно зупинилася на ряді міжнародних і національних науково-дослідних проектів, у яких вона брала або продовжує брати участь як учасник або керівник. Ідеться, зокрема, про такі проекти: «Обмін знанням та академічні культури у галузі гуманітаристики: Європа та Чорноморський регіон, кінець XVIII–XXI ст.»; «Політика пам'яті та пам'ять культур Російсько-турецької війни 1877/1878: від суперечностей до діалогу»; «Документація та дигітальна презентація проблем, пов'язаних із вивченням меншин та жіночого населення – від фрагментарних даних до інтеграції в інформаційне суспільство»; «Динаміка трудової міграції на Балканах» (спільно з Інститутом етнології та фольклористики й Національним музеєм Болгарської академії наук, БАН); «Історія, історіографія та викладання історії (від македонської до європейської перспективи)» (проект Співпраці істориків Республіки Македонія); «Слов'янські проєкції Європи. Між реальним та уявним» (Македонська академія наук і мистецтв, МАНМ, спільно з Польською академією наук); «Культурна інтеграція та стабільність на Балканах» (МАНМ спільно з БАН) тощо.

Особливий інтерес науковців ІМФЕ викликали національні дослідницькі проекти, учасником яких була і є професор Б. Йосифовська-Ристовська, проведені, зокрема, у межах Інституту старослов'янської культури (м. Прілеп): «Джерела для «Слов'яно-македонської загальної історії» Г. Пулевського (з погляду славістики)»; «Словник міфів та

національної міфології македонців»; «Суспільна та народна культура македонців на теренах Республіки Македонія (VI–XI ст.)».

Для вчених ІМФЕ було цікаво почути про досвід професора Б. Ристовської-Йосифовської як координатора теми «Культурна історія Македонії» для докторантів в Інституті національної історії (м. Скоп'є).

Дослідниця розповіла також про широку видавничу діяльність, згадавши й спільні з ІМФЕ видавничі проекти. Зокрема, Б. Ристовська-Йосифовська є членом редколегії міжнародного журналу «Філологічні студії», до складу якої входить також провідний науковий співробітник відділу української та зарубіжної фольклористики ІМФЕ доктор філологічних наук О. Микитенко. Завідувач відділу української та зарубіжної фольклористики ІМФЕ кандидат філологічних наук Л. Вахніна є членом міжнародної редколегії македонського часопису «Гласник» («Форум»).

На важливості розвитку українсько-македонських наукових взаємин наголосив у своєму виступі радник Президії НАН України академік НАН України О. Онищенко. Завдяки його спільній ініціативі з академіком Македонської академії наук і мистецтв Б. Ристовським уже багато років в Україні й Македонії продовжує свою діяльність спільна українсько-македонська наукова комісія, проведено ряд спільних наукових конференцій, видається «Українсько-македонський науковий збірник».

Зустріч відбулася в зацікавленій, дружній атмосфері, а доповідь професора Б. Ристовської-Йосифовської викликала жваву дискусію й чимало запитань в українських дослідників. В обговоренні взяли участь науковці ІМФЕ – провідний науковий співробітник, кандидат історичних наук Г. Бондаренко; провідний науковий співробітник, доктор історичних наук В. Борисенко; провідний науковий співробітник, доктор філологічних наук О. Микитенко; завідувач відділу кандидат філологічних наук Л. Вахніна; провідний науковий співробітник, доктор мистецтвознавства, професор М. Хай та ін.

У завершальній частині учасники зібрання підкреслили, що перед етнологією України та Македонії стоїть чимало спільних наукових завдань, вирішення яких вимагає координації наукової діяльності й спільної участі в міжнародних проектах.

Треба зауважити, що наукові зв'язки й зустрічі в ІМФЕ з колегами з Македонії стали вже традиційними. У різний час там виступали президент МАНМ академік Ц. Грозданов, академік МАНМ Б. Ристовський, колишній директор Інституту старослов'янської культури (м. Прілеп) доктор Т. Вражиновський, науковий співробітник Інституту фольклору ім. М. Цепенкова (Скоп'є) доктор Л. Стоянович. Плідним був спільний проект між ІМФЕ й Інститутом фольклору ім. М. Цепенкова (м. Скоп'є). Важливо, що й сьогодні наукові контакти між ученими України та Македонії тривають (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 12.03*).

\*\*\*

*Наприкінці лютого 2018 р. Київський університет права (КУП) НАН України спільно з Інститутом держави і права (ІДП) ім. В. М. Корецького НАН України та Батумським державним університетом ім. Ш. Руставелі провів XI Міжнародну науково-практичну конференцію «Наукові читання, присвячені пам'яті В. М. Корецького», під час якої було обговорено роль наукової спадщини вченого-міжнародника для сучасного стану науки міжнародного права та порівняльного правознавства. Участь у заході взяли провідні науковці, представники міжнародних установ і організацій, аспіранти та студенти вищих навчальних закладів.*

З вітальним словом до учасників конференції звернувся ректор КУП НАН України професор Ю. Бошицький, зазначивши, що на момент заснування «Наукових читань» концепція їхнього проведення передбачала відновлення інтересу вчених до наукової спадщини В. Корецького й обговорення актуальних проблем розвитку права в сучасній Україні на підставі порівняльного правознавства. Однак протягом 10 років проведення цього наукового заходу дедалі більшої актуальності набувають проблеми й питання порівняльного пізнання та дослідження зарубіжного правового досвіду.

Завідувач відділу міжнародного права та порівняльного правознавства ІДП ім. В. М. Корецького НАН України, завідувач кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства КУП НАН України доктор юридичних наук В. Денисов у своєму виступі підкреслив, що наукова спадщина В. Корецького залишається важливим джерелом унікальної інформації, тому її використання є потужним імпульсом для розв'язання проблем сучасного стану міжнародного права, а також значним внеском у формування правової еліти суверенної України.

Декан юридичного факультету Батумського державного університету ім. Ш. Руставелі професор А. Махарадзе у вітанні на адресу учасників конференції наголосив, що Українська держава, яка обрала шлях послідовної розбудови громадянського суспільства, формування правової системи на принципах верховенства права та пріоритету прав і свобод людини й громадянина, має розвиватися не лише на засадах національних традицій і практики, а й на підставі всебічного й систематичного порівняльного дослідження зарубіжного досвіду.

Знаковою подією в рамках конференції стала презентація першого й другого томів «Енциклопедії міжнародного права», підготовленої науковцями ІДП ім. В. М. Корецького НАН України та КУП НАН України. Видання відображає сучасний стан розвитку науки міжнародного права, віддзеркалює міжнародно-правовий досвід України.

Міжнародна науково-практична конференція «Наукові читання, присвячені пам'яті В. М. Корецького», що відбулася на високому організаційному й науковому рівнях, стала чудовою нагодою для вчених



обмінятися думками та практичним досвідом із зазначеної проблематики. З огляду на актуальність обговорених питань за результатами цього наукового форуму буде опубліковано збірку матеріалів тез і доповідей її учасників (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 13.03*).

\*\*\*

*14 березня 2018 р. Національну академію наук України відвідав Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Корея Л. Янг-Гу.*

У складі делегації до академії прибули також перший секретар Посольства Республіки Корея в Україні Д. Хван, референт Посольства К. Суріон і секретар посла К. Алешко. З високими гостями зустрілися перший віце-президент НАН України, голова Секції фізико-технічних і математичних наук НАН України академік А. Наумовець і начальник Відділу міжнародних зв'язків НАН України кандидат історичних наук А. Мирончук.

Привітавши гостей у стінах НАН України, академік А. Наумовець зауважив: «Ваша високотехнологічна і прогресивна країна слугує для нас чудовим прикладом. Прикладом не лише в суто науковому плані, а й із точки зору запозичення досвіду впровадження інноваційних технологій». Як зазначив академік, зразком для наслідування Республіка Корея є і за фінансуванням досліджень, адже спрямовує на розвиток науки близько 4 % ВВП.

Подякувавши за прийом і теплі слова на адресу своєї країни, посол Л. Янг-Гу зауважив, що за обсягами фінансового забезпечення наукової сфери Республіка Корея посідає перше місце у світі. У корейському суспільстві та владних колах панує переконаність у тому, що без науки немає майбутнього, а найефективнішими рушіями поступу є ринкова економіка й інновації. Про це, за словами високого гостя, свідчить новітня історія Республіки Корея, до цього прагнуть усі розвинуті країни світу. Президентів Республіки Корея підпорядковується спеціальний комітет, який опікується питаннями четвертої індустріальної революції. Його приблизним українським аналогом можна вважати Національну раду України з питань розвитку науки і технологій, яка є постійним консультативно-дорадчим органом при Кабінеті Міністрів України та очолюється Прем'єр-міністром України. Посол також зауважив, що Міжнародний валютний фонд й інші міжнародні організації вважають саме повсюдне практичне впровадження новітніх технологій запорукою реалізації найоптимістичнішого сценарію розвитку України (з 15–20 % щорічного зростання ВВП) в осяжній перспективі. Крім того, Л. Янг-Гу нагадав, що в січні поточного року було підписано Меморандум про порозуміння між Національним технічним університетом України (НТУУ) «Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського» та Університетом Ханьянг (Республіка Корея), який, зокрема, передбачає заснування при НТУУ «КПІ ім. І. Сікорського» українсько-корейського центру як відкритої платформи з науки, технологій

та інновацій. Посол висловив сподівання, що Національна академія наук України підтримає такі спільні ініціативи двох університетів, і поінформував присутніх про те, що 28–29 березня 2018 р. в Україні перебуватиме з візитом делегація провідної корейської мультидисциплінарної дослідницької установи «Корейський інститут науки і технологій (KIST)». Цей інститут посідає шосте місце з-поміж найбільш інноваційних дослідних інститутів світу.

Перший секретар Посольства Республіки Корея в Україні Д. Хван додав, що KIST, серед іншого, пропонує освітні послуги (на здобуття ступенів магістра й доктора філософії), безкоштовне отримання яких доступне також для студентів-іноземців. Послуги надає структура, що функціонує при цій організації, KIST School.

Академік А. Наумовець запевнив високоповажних зарубіжних гостей, що НАН України цікавиться можливостями двосторонньої освітньо-наукової співпраці, оскільки бере активну участь в інтеграції сфер науки й освіти в Україні. Про це свідчать як багаторічні тісні зв'язки академії з вищими навчальними закладами (у тому числі й особливо з НТУУ «КПІ ім. І. Сікорського», одним з найбільш знаних випускників якого є й президент НАН України академік Б. Патон; НАН України також долучається до проектів і заходів, ініційованих у межах створеної в університеті інноваційної екосистеми Sikorsky Challenge), так і налагодження діяльності Київського академічного університету НАН України та МОН України – з урахуванням найкращих світових зразків у наданні вищої освіти за так званою «системою фізтеху». «Співпраця академічної та університетської науки – веління часу. Право на існування мають обидві ці форми, і протиставляти їх не варто», – наголосив А. Наумовець і підсумував, що українсько-корейський центр як відкрита платформа інновацій в освіті й науці є важливою ініціативою і Україна й Республіка Корея мають хороші перспективи для двостороннього співробітництва за цим напрямом та взаємного запозичення корисного досвіду й наукових результатів.

«Ми маємо величезний потенціал, що створює можливості для динамічного розвитку нашої співпраці», – додав А. Мирончук.

На завершення зустрічі сторони обмінялися інформаційними матеріалами (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 15.03*).

\*\*\*

*З 14 по 17 березня 2018 р. делегація українських науковців перебуватиме в Мюнхені з нагоди проведення подіумної дискусії і виставки, присвячених 100-річчю встановлення дипломатичних відносин між Німеччиною та Україною.*

До складу делегації увійшли завідувач відділу історії Української революції 1917–1921 рр. Інституту історії України НАН України доктор історичних наук, професор В. Верстюк; провідний науковий співробітник

відділу історії міжнародних відносин та зовнішньої політики України Інституту історії України НАН України доктор історичних наук, професор І. Матяш; професор кафедри нової та новітньої історії Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова, співголова Комісії істориків України і Німеччини П. Барвінська; завідувач відділу історичних студій Науково-дослідного інституту українознавства Міністерства освіти й науки України П. Гай-Нижник; директор Чернігівського центру перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій, заступник голови ради ГО «Сіверський інститут регіональних досліджень», позаштатний кореспондент газети «День» В. Бойко.

Серед запланованого на ці дні (зустрічі в Українському вільному університеті, вшанування пам'яті першого консула Української Народної Республіки в Мюнхені В. Оренчука, відвідання могили гетьмана П. Скоропадського в містечку Оберстдорф тощо) важливе місце посідають наукові заходи.

Член української делегації В. Бойко підкреслив, що про події минулого вирішили нагадати сучасникам українські історики. Вони звернулися з ініціативою, яку підтримав Фонд Г. Зайделя (Німеччина, Баварія), належним чином відзначити непересічні події сторічної давнини. Так виникла ідея провести круглий стіл у першому консульстві України за кордоном – у Мюнхені та подіумну дискусію в Українському вільному університеті, а наприкінці травня – на початку червня більшу за масштабом міжнародну конференцію в Україні (в Києві та Чернігові). До обговорення планують залучити істориків з обох країн, а також Австрії.

Також демонструватиметься нова виставка архівних документів «Україна та Німеччина в 1918–1923 рр., до століття встановлення дипломатичних відносин» (автор – провідний науковий співробітник відділу Історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України Інституту історії України НАН України І. Матяш). Складена двома мовами вона розрахована водночас як на широкого українського, так і на німецького глядача. До його уваги дипломатичне листування та офіційні заяви, урядові телеграми, міжнародні договори, закони та інші нормативно-правові акти, доповіді послів, штати консульських установ, фотографії учасників подій (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 15.03*).

\*\*\*

*15 березня 2018 р. Федеральний президент Республіки Австрія А. Ван дер Беллен у рамках свого триденного офіційного візиту до України відвідав Львівську національну наукову бібліотеку України (ЛННБУ) ім. В. Стефаника. Зустріч відбулася в приміщенні Австрійської бібліотеки, що функціонує у структурі ЛННБУ ім. В. Стефаника з 1992 р.*

З вітальним словом виступив в. о. генерального директора ЛННБУ ім. В. Стефаника кандидат педагогічних наук В. Ферштей, який наголосив на важливості співпраці з Федеральним міністерством європейських, інтеграційних і закордонних справ Республіки Австрія з метою задоволення інформаційних потреб науковців, викладачів і студентів. Від імені Президії НАН України Федерального президента привітав голова Західного наукового центру НАН України та МОН України академік З. Назарчук, який відзначив активну співпрацю львівських учених з науковими осередками Відня, Лінца, Грацу і високо оцінив підписану напередодні Угоду про співробітництво в галузях освіти, науки та культури між Україною та Австрією.

Федеральний президент Австрії взяв участь у презентації видавничих проектів Австрійського бюро кооперації, що є культурним партнером ЛННБ України ім. В. Стефаника: німецького перекладу графічної новели «Герой поневолі» за оповіданням І. Франка (видавництво «Леополь», Львів) і «Літературного путівника по Львову» (видавництво «Класика», Львів).

Презентацію комікс за повістю І. Франка «Герой поневолі» провів відомий славіст, професор Віденського університету А. Вольдан. Путівник *Lwiw. Literarischer Reiseführer* представила автор концепції та упорядник, завідувач кафедри міжкультурної комунікації та перекладу Львівського національного університету ім. І. Франка доктор філологічних наук, професор А. Паславська.

Федеральний президент Республіки Австрії А. Ван дер Беллен подарував ЛННБ України ім. В. Стефаника книги, що увійдуть до її фонду, та ознайомився з виставкою «Австрійська книга в історичних колекціях Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 20.03*).

\*\*\*

***18–19 березня 2018 р. Президент України П. Порошенко з державним візитом відвідав Державу Кувейт.***

За підсумками переговорів Президента України П. Порошенка та еміра Держави Кувейт С. Аль-Ахмада Аль-Джабера Ас-Сабаха підписано ряд двосторонніх документів щодо співробітництва в різних сферах: військовій, молодіжній, фізичної культури та спорту, а також у сфері науки.

Зокрема, було підписано Меморандум про взаєморозуміння й наукове співробітництво між Національною академією наук України та Кувейтським інститутом наукових досліджень. Документ закріплює домовленість сторін розвивати довгострокове взаємовигідне науково-технічне співробітництво в таких галузях, як екологія, біотехнології, харчові технології, дослідження води, нафтохімія, альтернативні види палива, нанотехнології тощо шляхом спільного використання існуючого обладнання й приміщень, інформації, досвіду та розробок, обміну науково-технічним персоналом, спільної реалізації проектів, з метою скорочення витрат, які є необхідними для

розроблення й реалізації технологій (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 21.03).

## **Діяльність науково-дослідних установ**

***23 березня 2018 р. у ДНУ «Центр інноваційних медичних технологій НАН України» відбулося відкриття нового операційного блоку і відділення реанімації.***

У події взяли участь перший віце-президент НАН України, голова Секції фізико-технічних і математичних наук НАН України академік НАН України А. Наумовець, віце-президент НАН України, голова Секції хімічних і біологічних наук НАН України академік НАН України В. Кошечко, віце-президент НАН України, голова Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України академік НАН України С. Пирожков, головний учений секретар НАН України академік НАН України В. Богданов, президент Національної академії медичних наук (НАМН) України академік НАМН України і член-кореспондент НАН України В. Цимбалюк, відомий в Україні та за її межами вчений-хірург, академік НАН України П. Фомін, представники Міністерства охорони здоров'я України.

Нові відділення центру устатковано найсучаснішим обладнанням світового експертного рівня, що дає змогу виконувати високотехнологічні оперативні втручання найвищого рівня складності, забезпечувати проведення комплексної післяопераційної реабілітації та інтенсивної терапії різнопрофільних хворих.

При плануванні й оснащенні операційного блоку було враховано сучасні тенденції розвитку медичної науки, спрямовані на мінімізацію операційної травми, підвищення ефективності та безпеки хірургічних втручань і прискорення післяопераційної реабілітації.

Саме тому особливу увагу було приділено технічному забезпеченню відділення, потрібному для проведення малоінвазивних лапароскопічних і ендоскопічних операцій. Сучасне анестезіологічне обладнання операційних уможливить виконання хірургічних втручань за умов максимального контролю глибини наркозу й індивідуального підбору доз необхідних препаратів.

Під час презентації операційних залів директор центру доктор медичних наук, професор І. Тодуров, зокрема, продемонстрував гостям і колегам роботу відеоендоскопічної апаратури в умовах зниженої ілюмінації для підвищення контрастності зображення на робочих моніторах.

Використання сучасного медичного обладнання потребує високого рівня підготовки профільних фахівців. Введення до штату центру наукових співробітників, які пройшли численні стажування в провідних клініках світу, дає змогу вже сьогодні розпочати надання медичної допомоги пацієнтам на якісно новому рівні.

21 березня 2018 р. під час свого чергового засідання Президія НАН України ухвалила рішення відзначити подякою НАН України директора ДНУ «Центр інноваційних медичних технологій НАН України» доктора медичних наук, професора І. Тодурова, а почесними грамотами Президії НАН України й Центрального комітету працівників профспілки працівників НАН України – заступника директора з наукової роботи цього ж центру кандидата медичних наук О. Перехрестенка, заступника директора із загальних питань В. Рябушиця, завідувача відділення відновного лікування Г. Червиць і завідувача операційного блоку, лікаря-хірурга О. Щитова (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 23.03*).

\*\*\*

*Про історію й сьогодення Державного природознавчого музею (ДПМ) НАН України (м. Львів) у статті спеціально для веб-сайту НАН України пише завідувач відділу ландшафтного та біотичного різноманіття цієї академічної наукової установи кандидат біологічних наук А. Бокотей.*

За науковими природничими фондами ДПМ НАН України у Львові є одним з найстаріших і найбагатших серед музеїв Європи. Засновник музею – граф В. Дідушицький (1825–1899 рр.), відомий орнітолог, зоолог, етнограф і археолог, член-кореспондент Академії наук у Кракові, один з найбагатших людей Галичини другої половини XIX ст. – значну частину своїх доходів спрямовував на придбання експонатів та утримання музею.

Спочатку колекції зберігалися в родинному палаці, проте з часом їх більшало – і постало питання про утворення музею й пошук окремого приміщення для нього. У 1868 р. В. Дідушицький придбав нинішній будинок музею на вул. Театральній, 18, куди після його реконструкції в 1869 р. й було перевезено всі збори. З 1870 р. музей було відкрито для відвідувачів один день на тиждень, а з 10 вересня 1880 р. – на честь приїзду до Львова австро-угорського цісаря Ф. Йосифа – його передали в користування громадянам міста. Відповідно до цієї угоди, В. Дідушицький залишився опікуном цієї установи, яка тоді називалася «Природничим музеєм імені Дідушицьких».

За життя В. Дідушицького музей мав сім розділів експозиції – зоологічний, палеонтологічний, мінералогічний, геологічний, ботанічний, археологічний і етнографічний. Уже в 1870 р. Ф. Мартін у монографії *Dermoplastica und Museologie* прирівняв львівський музей за його науковою цінністю до Лондонського національного музею Британської академії наук.

Музей двічі брав участь у всесвітніх виставках – у 1867 р. (Париж) 1873 р. (Відень), де експонував унікальні фондові матеріали й отримав відзнаки – медалі та грамоти.

Будівля музею – пам'ятка архітектури початку XIX ст. Тут розміщується найстаріший в Україні й один з найстаріших у Європі діючий механічний ліфт, виготовлений у Відні в кінці XIX ст.

Треба згадати й про наукову бібліотеку музею. Її основу становить

Поторицька бібліотека В. Дідушицького. Сьогодні значно доповнена й розширена вона налічує понад 70 тис. томів природничої літератури (починаючи з XVI ст.).

У 1940 р. до музею Дідушицьких приєдналися фонди Природничого музею Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка, серед яких особливо цінними були колекції антропогенової фауни, мінералів, гербарні збори, колекції комах, молюсків і птахів.

Від 1940 р. музей перейшов у підпорядкування Академії наук УРСР (нині – Національна академія наук України) і з того часу пройшов кілька етапів змін.

До 1975 р. він розвивався як науково-дослідна академічна установа (крім періоду перебування у віданні Міністерства культури з 1963 до 1966 р., коли було ліквідовано наукові відділи музею). У цей час організуються перші наукові експедиції, будується високогірний Карпатський біостаціонар, створюються наукові відділи, активно проводиться науково-дослідна діяльність, музей готує кадри вищої наукової кваліфікації, бере участь у Міжнародній біологічній програмі (МАН-6), але наприкінці 1974 р. з музею знову вилучають три наукові відділи.

Упродовж наступних 20 років (1975–1995 рр.) основним напрямом розвитку музею стає фондово-експозиційний. У музеї залишилися лише відділ наукових фондів і експозиції. Наукова тематика скоротилася, натомість більше уваги було приділено експозиції (до закриття через аварійний стан музейна експозиція приймала близько 100 тис. відвідувачів щороку). Тривали роботи з поповнення колекцій, розроблювалися теоретичні засади науково-фондової роботи музею, відновився випуск музейних наукових періодичних видань, вийшли з друку кілька наукових монографій. У 1995 р. експозицію було повністю закрито.

Наступний етап – розширення науково-дослідної, фондової та експозиційної діяльності музею (1995–2012 рр.). Відбулася реконструкція основної будівлі й фондосховищ музею. Було проведено повну інвентаризацію музейних фондів, сформовано електронні бази природничих колекцій. За рахунок запровадження аспірантури істотно зростала кваліфікація музейних працівників, збільшилася кількість наукових відділів музею. Наукові фонди й експозиція отримали статус об'єкта національного надбання, відбулося зміцнення матеріально-технічної бази, регулярно поповнювалися природничі колекції. Крім того, активізувалася виставкова діяльність музею в Україні й за кордоном.

У 2006 р. у музеї створено таксидермічно-реставраційну майстерню, завдяки чому стали можливими поповнення музею новими експонатами хребетних тварин, реставрація старих експонатів, підготовка нових виставок і візит-центрів, а також відновлення основної експозиції.

З 2012 р., після завершення генеральної реконструкції музею, яка тривала майже 20 років, розпочинається новітній етап розвитку установи. Того року музей переміг у конкурсі «Динамічний музей» благодійного фонду

«Розвиток України». Перша премія (у розмірі 10 млн грн) дала змогу вивести музейну роботу на якісно новий рівень. За ці кошти було створено проект основної експозиції музею і проект облаштування музейного дворику, оновлено технічний парк обладнання, облаштовано ліфт для осіб з особливими потребами, реставровано експозиційні шафи ХІХ ст., відремонтовано місця загального користування, проведено навчання та підвищення кваліфікації працівників як у науковому, так і в природничо-музеологічному напрямі, відновлено виставкову й освітню діяльність, створено стратегію розвитку до 2023 р., розпочато її реалізацію, проведено дослідження ядра компетенцій персоналу та потенційної аудиторії музею, завершено побудову першої черги нової експозиції.

Сьогодні основу фондів ДПМ НАН України становлять колекції, які налічують понад 400 тис. музейних предметів. Тут зберігаються колекції й окремі пам'ятки природи світового значення. Серед них збори метеоритів, бурштинів з інклюзивами, рештки мамонта і волохатого носорога, знайдені в озокеритових копальнях Передкарпаття, гігантський викопний молюск амоніт (1 м у діаметрі), багаті палеонтологічні, ботанічні й зоологічні колекції. У музеї зберігаються також понад 250 голотипів, за якими вперше у світовій науці описано нові види.

Науковому колективу музею є чим пишатися, здобутки фахівців установи широко визнані у світі. За свою діяльність у природоохоронній сфері музей отримав ряд міжнародних відзнак. Крім того, ДПМ НАН України було визнано найкращим за результатами аналізу наукової й науково-організаційної діяльності установ Відділення загальної біології НАН України за період 2006–2015 рр.

Нині середній вік наукових працівників музею – 40 років, третина з них молоді фахівці віком до 35 років. У колективі музею працюють чотири доктори і 23 кандидати наук, ще вісім науковців готують свої роботи до захисту.

За останніх чотири роки 35 наукових працівників музею описали 34 нових для науки види, обґрунтували необхідність створення понад 15 природоохоронних об'єктів, опублікували 17 монографій і понад 200 наукових статей (65 із яких у високореєтингових закордонних виданнях). Наразі вчені ДПМ НАН України тісно співпрацюють з енергетиками (зادля зменшення негативного впливу від будівництва вітрових електростанцій у Карпатах і з метою запобігання загибелі птахів на лініях електромереж) та працівниками лісового господарства (для забезпечення ощадливого для природи лісокористування). З часу відновлення виставкової діяльності (2013 р.) фахівці музею розробили та втілили 10 виставкових проектів, щорічно проводять понад 20 різноманітних науково-освітніх акцій і програм, які кожного року відвідують понад 25 тис. львів'ян і гостей міста. ДПМ НАН України – постійний активний осередок громадського, культурного й еколого-просвітницького життя Львова. Музей є організатором і



співорганізатором ряду міських фестивалів, акцій, конференцій, семінарів, Форуму видавців тощо, а також одним з осередків «Днів науки».

Сьогодні ДПМ НАН України – це не просто науково-дослідна установа, а інституція, яка має велику соціальну значущість.

Однак, на жаль, останнім часом на діяльності музею негативним чином позначається хронічне базове недофінансування вітчизняної наукової сфери: весь колектив установи вже другий рік працює на півставки, молоді кандидати наук отримують менше, ніж прибиральники, а взимку мерзнуть у холодних приміщеннях, оскільки грошей на опалення практично немає. Музею поки не торкнулося таке загрозливе явище, як відплив молодих кадрів, проте, в разі продовження державного недофінансування науки, співпраця установи з багатьма закордонними інституціями та близькість кордону роблять цей відплив практично неминучим. За таких умов не йдеться і про навчання нового персоналу.

Але навіть попри всі труднощі колектив музею сповнений планами на майбутнє. Їх, зокрема, задекларовано у Стратегії розвитку ДПМ НАН України до 2023 р.

Крім того, оскільки в суспільстві назріла потреба посилення просвітницької ролі науки, у тому числі установ НАН України, досвід музею буде неоціненним. Віднедавна установа стала відкритою для відвідувачів і претендує на роль одного з найкращих музеїв країни. Її працівники розпочали на інноваційній основі досліджувати й дискутувати щодо нових аспектів співіснування людини та природи, розширювати обсяг природничих і екологічних знань, формувати уявлення про основоположні аспекти походження органічного світу та місце території сучасної України в цьому процесі, впливаючи на суспільний дискурс. Перед фахівцями музею стоїть завдання відновлення експозиції за нових суспільних умов, коли змінилися суспільне ідеологічне середовище, соціальна структура громади, сформувався новий тип відвідувача, який став значно вимогливішим до змістовного наповнення і візуальної привабливості експозиції.

Тож колектив ДПМ НАН України планує продовжувати свою діяльність, втілюючи в життя основну місію: створювати й поширювати наукові знання, необхідні для гармонізації взаємозв'язку природи і людини (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 20.03*).

## **Нагороди та відзнаки**

*Журнал «Новое время» визначив щорічний рейтинг 100 найбільш успішних жінок України.*

До сотні найуспішніших увійшли жінки, які досягли найбільших кар'єрних висот у восьми сферах – політиці, держслужбі, бізнесі, суспільній діяльності, корпоративному секторі, культурі й медіа-бізнесі, шоу-бізнесі,

спорті. Середи них у номінації «Суспільство» представлено двоє жінок-учених, які працюють у Національній академії наук України.

І. Бекешкіна – директор Фонду «Демократичні ініціативи» ім. І. Кучеріва, старший науковий співробітник Інституту соціології НАН України, кандидат філософських наук

І. Бекешкіна займається соціологією з 1991 р., а її найбільші професійні досягнення пов'язані з Фондом «Демократичні ініціативи», який сьогодні вважається однією з найбільш авторитетних і об'єктивних соціологічних компаній країни. За підсумками 2015 р. фонд увійшов до рейтингу 90 найвпливовіших аналітичних центрів Східної і Центральної Європи за версією Університету Пенсільванії (США).

Е. Лібанова – директор Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, доктор економічних наук, академік НАН України.

Е. Лібанова – одна з найкращих фахівців України в галузі соціоекономіки, демографії та економіки праці, автор багатьох наукових праць і монографій. У 2007 р. вона очолила Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. Відтоді її наукові роботи є авторитетним джерелом як для влади, так і для колег, зокрема іноземних.

Е. Лібанова була серед авторів концепції і стратегії демографічного розвитку України до 2015 р., впровадила методику вимірювання людського розвитку на рівні областей, яка зараз визнана офіційною і використовується Держслужбою статистики для щорічних розрахунків.

Джерело: журнал «Новое время» (№ 8, 2 березня 2018 р.), <https://magazine.nv.ua/ukr/journal/3021-journal-no-8/top-100-uspishnikh-zhinok-ukrajini.html> (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>)*). – 2018. – 23.03).

## **До 100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського**

Т. Гранчак, д-р наук із соц. комунікацій, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

### **Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського як науково-інформаційний центр організації управління знаннями**

В умовах інформаційного перенасичення сучасного світу дедалі більше актуалізується питання ефективного управління інформацією, перетворення її на знанневий ресурс, використання якого дає змогу на якісно новому рівні вирішувати будь-які завдання суспільного розвитку. У науковій літературі, присвяченій розгляду сучасних інформаційних процесів, дедалі частіше з'являється термін «управління знаннями» (англ. knowledge management), під яким зазвичай розуміються систематичні процеси зі створення умов для

виявлення та продукування знань, необхідних для людської діяльності, їх збереження й ефективного використання.

Академік М. Туріянська розглядає два підходи до розуміння змісту поняття «управління знаннями»: персоніфікований, або інтуїтивістський, та інформаційний, або технологічний [12, с. 194]. При першому підході основна увага приділяється головним носіям знання – людям, їх умінню налагоджувати пошук знань, акумулювати їх і ділитися ними, що є запорукою підвищення інтелектуального потенціалу організації. У рамках другого підходу управління знаннями розглядається як організований на програмно-технологічній основі порядок роботи з інформаційними ресурсами для сприяння доступу до знань і їх використання. Знання тут розуміються як точна й достовірна інформація з певної проблеми, а управління знаннями передбачає побудову ефективно-інформаційно-пошукової системи, здатної надати релевантну відповідь на запит.

Отже, обидва підходи до тлумачення управління знаннями, виокремлюють комунікаційну складову цього процесу, його орієнтованість на посилення когнітивного потенціалу організації – сукупність її можливостей щодо інтелектуального опрацювання інформації, вироблення й ефективного використання на цій основі нових знань.

Враховуючи це, актуальним є визначення можливостей використання в процесі управління знаннями в масштабах соціуму науково-аналітичного та інформаційно-комунікаційного потенціалу таких інституцій, як наукові бібліотеки, у першу чергу національного рівня. Адже національні бібліотеки є центрами зосередження вироблених у процесі суспільного розвитку й зафіксованих у документах знань національної спільноти, організованих у найбільш зручний для їх використання спосіб, а також платформами перетину різновекторних комунікаційних потоків: міжособистісної та міжгрупової комунікації, державної комунікації, комунікації між користувачем і документом тощо.

При цьому бібліотеки мають тисячолітній досвід функціонування як середовища збереження, циркуляції і вироблення наукової інформації, яка є систематизованим результатом інтелектуальної діяльності людини і, зокрема, відображенням академічного знання.

У зарубіжному бібліотекознавстві діяльність бібліотек у контексті управління знаннями досліджувалася такими науковцями, як Х. Даланд [14], Е. Семертзакі [17], Х.-В. Лі [15], Д. Матараццо і С. Коноллі [16], С. Абрем [13], О. Олейнік [5] та ін. З вітчизняного фахового наукового доробку в цьому контексті варто згадати монографічне дослідження К. Лобузіної [3], яке, утім, висвітлює процес управління знаннями в бібліотечній практиці в контексті створення бібліотечно-інформаційних ресурсів і залишає нерозкритими комунікаційні аспекти та напрями участі бібліотечних інституцій в управлінні знаннями, а також специфіку участі в організації управління знаннями окремих бібліотечних інституцій.

Мета статті. Окреслити з позицій комунікативістики напрями участі в управлінні знаннями однієї з найбільших національних бібліотек світу – Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (НБУВ).

Виходячи з комунікаційної природи знання, логічним є розгляд участі бібліотеки в управлінні знаннями в контексті реалізації нею комунікаційної функції, у результаті здійснення якої створюються умови для діалогічної взаємодії:

1. Між документом і користувачем, на основі чого відбувається трансляція попереднього і формування нового знання.

2. Між користувачем і бібліотечним працівником, у результаті чого з'являється нове знання стосовно інформаційних потреб користувача, виробляється знання й розуміння перспектив розвитку бібліотечного фонду – інформаційної основи задоволення користувачьких потреб.

3. Між користувачем та іншим користувачем, між бібліотечними працівниками, у результаті чого відбувається синергізація і формалізація знання.

Як засвідчує досвід НБУВ за час функціонування бібліотеки в статусі національної в новітній період, інтегрованість інституції в процеси управління знаннями відбувається в масштабах українського соціуму в цілому, у суспільному сегменті управлінської діяльності та на галузевому рівні.

Галузевий рівень стосується виявлення, вироблення та організації умов для ефективного використання знань у галузі інформаційної, бібліотечної та архівної справи. Участь в організації управління знаннями в суспільному сегменті управлінської діяльності передбачає створення умов для виявлення, ефективного використання і вироблення знань, необхідних у процесі ухвалення рішень, у першу чергу вищими органами державної влади. У масштабах українського соціуму в цілому створюються умови забезпечення зростання інтелектуального капіталу нації – сукупних інтелектуальних здатностей людей, наявних у них неформалізованих (неявних) і формалізованих (явних) інформації та знань, які відіграють роль «колективного мозку», що функціонує на основі мережових зв'язків інформаційно-телекомунікаційного та соціально-психологічного характеру. За О. Сербіним, «жорстких (формальних) і м'яких (неформальних) мереж» [11, с. 354].

У першу чергу йдеться про кумуляцію у фонді НБУВ зафіксованого в документованому вигляді духовно-інтелектуального надбання нації, необхідного для її розвитку. Примітно, що саме таке завдання 100 років тому ставили перед собою засновники бібліотеки: вона повинна була «задовольняти: а) загальнонаукові вимоги, б) спеціально-українські (Ucrainica), беручи останні в найширшому розумінні – і як красві (відомости про Україну як край з кожного погляду), і як національні (відомости про український народ за межами України, напр[иклад], в Америці)» [8, с. 373]. Додатковий наголос було зроблено на необхідності кумуляції в бібліотеці

інформації, необхідної для ефективної роботи законодавчого органу Української держави – сейму, для чого, за ініціативою академіка В. Вернадського, передбачалося створити в структурі бібліотеки спеціальний відділ [9, с. 385]. Такі рішення відображають стратегічне бачення дворівневої участі бібліотеки в процесі управління знаннями вже під час її заснування. Утім, повною мірою реалізація такого бачення відбулася лише після здобуття Україною незалежності і відновлення у 1996 р. національного статусу бібліотеки.

Сьогодні НБУВ є однією з найбільших бібліотек світу, її фонд налічує понад 15,5 млн од. збереження. Це – унікальне зібрання джерел інформації, що включає книги, періодику, рукописи, стародруки, документи на нетрадиційних носіях інформації тощо. Наявні бібліотечно-інформаційні ресурси бібліотека намагається організувати в найбільш зручний для використання спосіб. У першу чергу йдеться про систему електронних каталогів та інтернет-путівників – каталог книжкових видань, каталог журналів і продовжуваних видань, каталоги історико-культурних фондів, каталоги окремих фондів бібліотеки, фондові каталоги архівних документів, скановані каталоги (імідж-каталоги) історико-культурних фондів, традиційні карткові каталоги, тематичний інтернет-навігатор – включно з каталогами бібліотек установ Національної академії наук України, представлених на офіційному веб-порталі НБУВ.

Додатково бібліотекою періодично надається доступ до передплачених баз даних, зокрема, станом на 15.12.2017 р., до електронних продуктів на платформі EBSCO, зокрема до баз даних: ACADEMIC SEARCH COMPLETE; INSPEC; GreenFILE; Library, Information Science & Technology Abstracts (LISTA); до передплачених електронних продуктів на платформі Web of Science – Web of Science Core Collection, SciELO Citation Index (1980–2017), Derwent Innovations Index (1963–2017), Korean Journal Index (1980–2017) та ін.; до повнотекстового архіву видавництва Institute of Physics Publishing.

На встановлення комунікаційного зв'язку в системі користувач – потрібний йому документ спрямована науково-бібліографічна діяльність бібліотеки:

- створення бібліографічних покажчиків, одними з масштабніших з яких за останній час стали тематичні бібліографічні покажчики «Світова економічна криза: причини, наслідки, шляхи подолання: бібліогр. покажч. (2008–2012)» (2015 р.) та «Схід і Південь України: час, простір, соціум: у 2 т. Т. 2. Матеріали до бібліографії» (2016 р.);

- розроблення інструкцій щодо користування електронними базами даних, зокрема з користування базами даних EBSCO, Web of Science, пошуковою системою WinSPIRS;

- традиційне та електронне довідково-бібліографічне обслуговування користувачів.

Результати науково-бібліографічної діяльності бібліотеки є когнітивним інструментом для встановлення комунікації між користувачем і потрібним

йому документом. Поряд з цим ефективною інформаційно-телекомунікаційною платформою для здійснення такої комунікації стали знаннєві електронні бібліотечно-ресурси, організовані на основі технології інтелектуального доступу до документованої інформації «в систему знань за допомогою нових підходів до використання бібліотекознавчих методів і комп'ютерних технологій» [3, с. 3].

Упровадження в практику НБУВ технологій інтелектуального доступу до інформації бібліотечних фондів знайшло свій вияв у створенні таких знаннєвих бібліотечних ресурсів, як меморіальна електронна колекція «Т. Г. Шевченко» та інтегрований меморіальний ресурс «В. І. Вернадський». 2013 р. НБУВ було анонсовано початок реалізації проекту зі створення на основі технологій інтелектуального доступу до інформації фундаментальної електронної бібліотеки «Україніка» [6]. Нині електронна бібліотека «Україніка» – це зведений бібліографічний та електронний ресурс, функціонування якого спрямоване на ефективну організацію і використання документної спадщини України, забезпечення комфортного доступу користувачів до науково-довідкових, бібліографічних і текстових ресурсів різними мовами, незалежно від місця видання, про Україну, український народ та інші народи, які жили або живуть на території сучасної України. Варто наголосити, що за задумом, проект не просто має надати доступ до документів або їхніх цифрових копій, а дасть змогу «...надати користувачам електронної бібліотеки (ЕБ) знання про Україну, її народ, його історію, традиції та культуру, розбудовану політичну націю, сформовану нею державу; матеріали про природне, географічне середовище, демографічний, економічний, соціальний, освітній, науковий потенціал України, здобутки української нації, її місце у світовому цивілізаційному розвитку» [2].

Як слушно наголошує К. Лобузін, «створюваний єдиний бібліотечний простір дає змогу користувачу отримати на своєму робочому місці на екрані комп'ютера необхідну джерельну базу для вирішення наукових, творчих та практичних завдань, водночас як за допомогою традиційних засобів пошуку на це витрачалися дні та роки» [3, с. 200].

Як бачимо, сьогодні НБУВ з метою сприяння управлінню знаннями в масштабах українського соціуму організована триступенева система забезпечення мережеских зв'язків інформаційно-телекомунікаційного характеру між користувачами і потрібними їм документами:

I ступінь – система каталогів, інтернет-путівників, передплата доступу до баз даних.

II ступінь – результати науково-бібліографічної діяльності.

III ступінь – створення знаннєвих бібліотечно-інформаційних ресурсів.

У суспільному сегменті управлінської діяльності участь бібліотек в управлінні знаннями відбувається як шляхом поповнення фонду відповідними документами політико-правового характеру, так і шляхом підготовки в рамках реалізації інформаційної функції інформаційно-

аналітичних матеріалів та здійснення наукових досліджень, у першу чергу на замовлення органів державної влади.

Потреби владних структур у налагодженні організації управління знаннями у сфері урядування спричинили появу бібліотек, які визначаються Міжнародною федерацією бібліотечних асоціацій (ІФЛА) як бібліотеки урядових департаментів, до яких належать будь-які бібліотечні установи, що створені й повністю підтримуються урядовими структурами для їх першочергового обслуговування. За класифікацією ІФЛА, до бібліотек урядових департаментів треба відносити також національні бібліотеки, оскільки вони засновуються державою. У «Рекомендаціях для бібліотек урядових департаментів» Секції урядових бібліотек ІФЛА визначено основне завдання таких бібліотек: «Бібліотеки урядових департаментів надають інформацію політичним діячам, урядовим службовцям і, іноді, широкій громадськості. Важливо, що бібліотеки урядових департаментів організуються і управляються таким чином, щоб збирати й надавати інформацію, найбільш необхідну тим, хто ухвалює урядові рішення, державним службовцям і широкій громадськості» [10].

При цьому широке впровадження в суспільну практику електронних технологій – радіо, телефонного зв'язку, ТБ, а згодом Інтернету – привело до стрімкого зростання обсягів інформації та інтенсифікації інформаційно-комунікаційних обмінів, що сформувало потребу виокремлення в структурі бібліотек урядових департаментів спеціальних інформаційно-аналітичних відділів і служб, для яких безпосередньою метою діяльності стало забезпечення необхідного інформаційного супроводу процесу ухвалення управлінських рішень.

У структурі НБУВ таким підрозділом стала Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ), створена 1992 р. для введення в широкий суспільний обіг матеріалів бібліотечних фондів, моніторингу й опрацювання стрімко зростаючих інформаційних потоків, удосконалення інформаційно-аналітичного обслуговування суспільних інститутів України. Виокремлення в складі бібліотеки спеціального підрозділу для забезпечення інформаційної підтримки діяльності законодавчих, виконавчих та інших органів держави виявилось можливим лише після відновлення у 1991 р. незалежності України: завдяки підтриманій Президією Академії наук України ініціативі тодішнього генерального директора академіка О. Онищенка було прийнято рішення про створення в структурі бібліотеки спеціального підрозділу, орієнтованого на зміцнення співробітництва з органами державної влади України.

Аналогами СІАЗ у зарубіжних бібліотеках є Дослідна служба Конгресу Бібліотеки Конгресу, Бюро дослідницької та правової інформації Національної парламентської бібліотеки Японії, Довідковий відділ з права й ухвалення рішень Національної бібліотеки Китаю, Інформаційно-аналітичний відділ Президентської бібліотеки Республіки Білорусь тощо.

СІАЗ – науковий підрозділ, діяльність якого полягає в підготовці інформаційно-аналітичної й аналітично-прогнозної продукції на базі використання інформації друкованих і електронних ЗМІ, усіх видів фондів НБУВ, інших відкритих джерел; предметом спеціальної наукової уваги СІАЗ є дослідження електронних інформаційних технологій у бібліотечній сфері.

Пріоритетними напрямами розвитку Служби нині є: використання новітніх інформаційних технологій, передових методів моніторингу й обробки інформації; посилення аналітичної та прогнозної складової в інформаційно-аналітичних матеріалах; розроблення теоретичних і науково-практичних питань бібліотечного обслуговування на основі впровадження електронних інформаційних технологій. Серед замовників інформаційно-аналітичної продукції підрозділу центральні та регіональні управлінські структури, наукові установи, громадські організації, широке коло користувачів, які володіють електронними інформаційними технологіями.

Упродовж тривалого часу співробітниками СІАЗ здійснювалася підготовка, видання й поширення на замовлення владних структур таких інформаційно-аналітичних продуктів: «Конституційний процес в Україні: політико-правові аспекти діяльності»; «Україна: події, факти, коментарі»; «Соціальні мережі як чинник інформаційної безпеки»; «Резонанс»; «Шляхи розвитку української науки»; «Безпека підприємництва»; «Регіони сьогодні»; «Проблеми інформатизації» та інших спеціальних видань.

Етапи становлення СІАЗ до 2006 р., спочатку як відділу інформаційно-аналітичного забезпечення органів законодавчої, виконавчої та судової влади, а з 1995 р., після ухвалення Бюро Президії НАН України відповідної постанови, як Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади [7], були детально проаналізовані та охарактеризовані беззмінним керівником служби, д-ром іст. наук, проф. В. Горовим [1], який висвітлив шляхи адаптації СІАЗ до впровадження інтернет-технологій, переведення виробничих процесів на безпаперову основу; зростання аудиторії замовників продукції СІАЗ; розширення спектра проблематики досліджень і пов'язане з цим урізноманітнення асортименту інформаційно-аналітичних продуктів.

Сьогодні специфіка роботи СІАЗ зумовлюється стрімким розвитком мережових технологій, актуалізацією проблеми наукоємності інформаційної продукції, активізацією процесу суспільної модернізації, посиленням глобальних інформаційних впливів і пов'язаними з цим загостренням інформаційного протистояння й необхідністю вироблення ефективних методик та інструментів протидії інформаційній агресії.

Суспільна потреба в осмисленні комунікаційних аспектів соціально-політичних трансформацій, загальних тенденцій розвитку інформаційного простору, зокрема його наукового сегмента, та особливостей функціонування інформації в мережевому середовищі спричинила розроблення і видання нових інформаційно-аналітичних продуктів СІАЗ: «Шляхи розвитку



української науки», «Соціальні мережі як чинник інформаційної безпеки», «Проблеми інформатизації» тощо.

У рамках укладеної 20 вересня 2012 р. між Національною бібліотекою України ім. В. І. Вернадського та Конституційною Асамблеєю України Угоди про співробітництво, спрямованої на утвердження й розвиток національної конституційної традиції і якісне вдосконалення чинної Конституції України, СІАЗ випускав спеціальний бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів «Конституційна Асамблея: політико-правові аспекти діяльності», орієнтований на задоволення інформаційних запитів членів Конституційної Асамблеї України, представників органів державної влади, громадських організацій, наукових працівників і експертів. З урахуванням тривалості конституційного процесу в Україні та загострення проблеми реформування Основного закону в грудні 2014 р. після припинення діяльності Конституційної Асамблеї бюлетень був реорганізований в інший інформаційно-аналітичний продукт, спрямований на висвітлення й аналіз актуальних питань конституційного процесу. Це «Конституційний процес в Україні: політико-правові аспекти діяльності».

Характерними ознаками нинішнього періоду розвитку служби стало активне використання в її діяльності інформації соціальних медіа; забезпечення інтернет-присутності служби – розроблення і створення веб-сайту та інтернет-представництв СІАЗ у соціальних мережах; просування наукового й інформаційно-аналітичного продукту в мережевому середовищі.

З кожним роком зростає науковий потенціал служби: з 2006 по 2017 р. співробітниками СІАЗ було захищено одну докторську та сім кандидатських дисертацій. Активізувалася робота з виробництва наукової продукції у вигляді колективних та індивідуальних монографій. Упродовж 2011–2017 рр. співробітники СІАЗ виступили авторами й співавторами 22 наукових досліджень, результати яких оприлюднені в колективних та індивідуальних монографіях, представлених в онлайн-доступі на сайті інформаційно-аналітичних підрозділів НБУВ.

Враховуючи посилення інформаційного складника в сучасних суспільно-політичних конфліктах, можна стверджувати, що отримані СІАЗ результати науково-аналітичних досліджень сучасних інформаційних процесів створюють відповідне науково-методичне підґрунтя для вироблення державної політики у сфері забезпечення національного інформаційного суверенітету. Вони можуть розглядатися як наукоємні бібліотечно-інформаційні продукти, покликані сприяти ухваленню ефективних управлінських рішень.

Сучасний розвиток Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади відбувається відповідно до передових тенденцій інформаційно-аналітичного обслуговування аналогічних структур кращих бібліотек світу. Сьогодні СІАЗ разом з іншими аналітичними підрозділами НБУВ – Фондом Президентів України, Національною юридичною

бібліотекою – функціонує у складі Центру дослідження соціальних комунікацій, створеного у 2017 р.

Широкий спектр суспільно-політичних проблем, що перебувають у центрі уваги співробітників центру, досвід опрацювання інформаційних матеріалів різних форм і жанрів (включно з електронною інформацією), різноманітність інформаційно-аналітичних послуг, що надаються користувачам, науково-методичні дослідження, спрямовані на підвищення ефективності інформаційно-аналітичного обслуговування, проведення роботи з вивчення запитів на інформаційно-аналітичні послуги та гнучке реагування на ці запити дають підстави визначати аналітичні підрозділи НБУВ як ефективних навігаторів політико-інформаційних потоків у суспільному сегменті управлінської діяльності.

Участь НБУВ в управлінні знаннями на галузевому рівні пов'язана з її функціонуванням як науково-інформаційного центру, що проводить комплексні дослідження питань бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, джерелознавства, документознавства, архівознавства, біографістики, кодикології та кодикографії, історії книжкової культури, інформатики, соціальних комунікацій, збереження, консервації і реставрації документів; методології, методики й організації створення національної бібліографії України, повних бібліографій документів національних меншин України; формування і збереження національного бібліотечного фонду України; удосконалення бібліотечно-бібліографічної класифікації, каталогізації; розвитку комп'ютерних технологій інформаційно-бібліотечної діяльності [4].

На базі НБУВ сформувалися й успішно розвиваються наукові школи О. Онищенко, Л. Дубровіної, Г. Ковальчук, В. Горового, традиції яких забезпечують високий рівень підготовки наукових кадрів за спеціальностями 27.00.03 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» та 27.00.02 «Документознавство, архівознавство». Створенню умов з виявлення, вироблення та ефективного використання галузевих знань, розвитку професійного потенціалу інформаційної, бібліотечної та архівної справи сприяє функціонування на базі НБУВ відкритої 1993 р. аспірантури та діяльність двох спеціалізованих учених рад із захисту кандидатських і докторських дисертацій, організованих в НБУВ у 1993 і 2010 р. Бібліотека, також є базою для проходження практики студентами спеціальності «інформаційна, бібліотечна та архівна справа» вищих навчальних закладів Києва.

Ефективною платформою наукової комунікації в галузі бібліотечної справи є наукові конференції, семінари, круглі столи, читання, що організовуються НБУВ.

Обмін досвідом, фаховими знаннями, дискусії в процесі підготовки наукових кадрів, проведення різних наукових заходів спричиняють синергетичний ефект, сприяють у підсумку генеруванню нових ідей та започаткуванню нових напрямів досліджень.

Отже, на галузевому рівні управління знаннями НБУВ виступає вузлом наукової комунікації на основі мережевих зв'язків соціально-психологічного характеру. Формалізації неявних знань та інформації, що з'являються в результаті такої комунікації, їх поширенню і впровадженню в бібліотечну практику сприяє науково-видавнича діяльність НБУВ та вибудовування зв'язків інформаційно-телекомунікаційного характеру: видання наукових монографій, науково-теоретичного та практичного журналу «Бібліотечний вісник» (з 1993 р.), ряду збірників наукових праць: «Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития» (з 2000 р.), «Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (з 1998 р.), «Рукописна та книжкова спадщина України: Археографічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів» (з 1993 р.), «Українська біографістика» (з 1996 р.), «Українсько-македонський науковий збірник» (з 2005 р.), «Слов'янські обрії. Міждисциплінарний збірник наукових праць» (з 2006 р.).

На галузевому рівні участь НБУВ в управлінні знаннями відбувається найбільш комплексно, із формуванням мережевих зв'язків як інформаційно-телекомунікаційного (наприклад, у вигляді доступу до матеріалів періодичних фахових видань, монографій, бібліографічних ресурсів тощо), так і соціально-психологічного характеру (наукові конференції, круглі столи, семінари тощо). Сьогодні на часі вивчення і впровадження цього досвіду в практику НБУВ у суспільному сегменті управлінської діяльності та в масштабах українського соціуму в цілому. Доповнення комунікації за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій в інтернет-середовищі формуванням реального (офлайнового) бібліотечного інформаційного простору соціально-психологічного характеру (організація семінарів для представників органів державної влади, громадських обговорень, міждисциплінарних конференцій, ділових ігор, брейн-рингів, мозкових штурмів тощо), у якому можлива безпосередня комунікація між різними експертами, представниками органів державної влади і громадських організацій, науковцями різних галузей знань, бібліотечними працівниками, сприятиме підвищенню ефективності участі НБУВ в організації управління знаннями, розкриттю її інформаційно-комунікаційного потенціалу, формуванню середовища, сприятливого для генерування та використання нових знань, їх подальшої трансляції від покоління до покоління.

Отже, тенденції розвитку участі НБУВ в організації управління знаннями дають підстави визначати її як сучасний інфополіс, науково-інформаційний центр, що бере участь в управлінні знаннями в масштабах українського соціуму в цілому, у суспільному сегменті управлінської діяльності й на галузевому рівні. Напередодні 100-річного ювілею НБУВ досвід діяльності інституції засвідчує її здатність успішно адаптуватися до реалій трансформаційного періоду, давати ефективні відповіді на суспільні запити в умовах переходу до суспільства знань.

## Бібліографічні посилання

1. *Горовий В.* Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1992–2006): етапи становлення. Офіційний веб-портал Державної архівної служби України. 2006. URL: <http://www.archives.gov.ua/Publicat/AU/AU-1-6-2006/05.pdf>. (Дата звернення: 28.12.2017).
2. Електронна бібліотека «Україніка» / Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=F&I21DBN=AUTHOR&P21DBN=ELIB>. (Дата звернення: 28.12.2017).
3. *Лобузін К.* Технології організації знанневих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності : монографія / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2012. 252 с.
4. Науково-дослідна діяльність НБУВ. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: офіційний веб-портал. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/126#>. (Дата звернення: 28.12.2017).
5. *Олейник О. Н.* Управление знаниями в процессах обеспечения качества услуг библиотечно-информационных центров : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Казань, 2013. 22 с.
6. *Попик В.* Створення фундаментальної електронної бібліотеки «Україніка» як складник формування національного гуманітарного інформаційного простору. Бібл. вісн. 2014. № 6. С. 3–7. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv\\_2014\\_6\\_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2014_6_3). (Дата звернення: 28.12.2017).
7. Про створення Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади в Центральній науковій бібліотеці ім. В. І. Вернадського НАН України : постанова Бюро президії Національної академії наук № 334-Б від 14.12.1995 р. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : офіційний веб-портал. URL: [http://www.nbuv.gov.ua/sites/default/files/all\\_files/201512\\_artilces\\_field\\_dopmat\\_files/rishennyu.pdf](http://www.nbuv.gov.ua/sites/default/files/all_files/201512_artilces_field_dopmat_files/rishennyu.pdf). (Дата звернення: 28.12.2017).
8. Протокол І-й організаційного засідання Комітету для заснування Національної бібліотеки Української Держави в Києві 23 серпня 1918 р. Володимир Іванович Вернадський і Україна. Т. 1, кн. 1: Володимир Іванович Вернадський. Науково-організаційна діяльність (1918–1921) / НАН України, Коміс. НАН України з наук. спадщини акад. В. І. Вернадського, Нац. б-ка України імені В.І. Вернадського, Ін-т історії України; ред. кол.: А. Г. Загородній, О. С. Онищенко (голова), В. А. Смолій [та ін.]; уклад.: О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, С. М. Кіржаєв [та ін.]. Київ, 2011. 699 с. С. 373–374. URL: [http://shron1.chtyvo.org.ua/Vernadskyi\\_Volodymyr/Vybrani\\_naukovi\\_pratsi\\_akademika\\_V\\_I\\_Vernadskoho\\_t1\\_kn1.pdf](http://shron1.chtyvo.org.ua/Vernadskyi_Volodymyr/Vybrani_naukovi_pratsi_akademika_V_I_Vernadskoho_t1_kn1.pdf). (Дата звернення: 28.12.2017).
9. Протокол № 14 К[оміте]ту Н[аціональн]ої б[ібліоте]ки Української держави 18 жовтня 1918 року. Володимир Іванович Вернадський і Україна. Т. 1,

кн. 1: Володимир Іванович Вернадський. Науково-організаційна діяльність (1918–1921) / НАН України, Коміс. НАН України з наук. спадщини акад. В. І. Вернадського, Нац. б-ка України імені В.І. Вернадського, Ін-т історії України; ред. кол.: А. Г. Загородній, О. С. Онищенко (голова), В. А. Смолій [та ін.]; уклад.: О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, С. М. Кіржаєв [та ін.]. Київ, 2011. 699 с. С. 385–386. URL: [http://shron1.chtyvo.org.ua/Vernadskyi\\_Volodymyr/Vybrani\\_naukovi\\_pratsi\\_akademika\\_V\\_I\\_Vernadskoho\\_t1\\_kn1.pdf](http://shron1.chtyvo.org.ua/Vernadskyi_Volodymyr/Vybrani_naukovi_pratsi_akademika_V_I_Vernadskoho_t1_kn1.pdf) (дата звернення: 28.12.2017).

10. Рекомендации для библиотек правительственных департаментов / под ред. Н. Болт и С. Бёрдж. Гаага : штаб-квартира ИФЛА, 2008. 65 с. URL: <https://archive.ifla.org/VII/s4/pubs/Profrep114.pdf>. (Дата звернення: 28.12.2017).

11. *Сербін О.* Система управління знаннями як складова науко творення. Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. 2011. Вип. 32. С. 349–356. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv\\_2011\\_32\\_37](http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2011_32_37). (Дата звернення: 28.12.2017).

12. *Туріяньська М. М.* Комунікації в системі управління знаннями. Вісн. економ. науки України. 2011. № 2. С. 194–196. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/45735/38-Turiyanska.pdf?sequence=1>. (Дата звернення: 28.12.2017).

13. *Abram S.* Post Information Age Positioning for Special Librarians: Is Knowledge Management the Answer? / S. Abram. Information Outlook. 1997. v.1. № 6. p.18–25.

14. *Daland H.* Managing knowledge in academic libraries. Are we? Should we? / LIBER Quarterly. 2016. 26(1). p. 28–41. URL: <http://doi.org/10.18352/lq.10154>. (Last accessed: 14.01.2018).

15. *Lee H.-W.* Knowledge Management and the Role of Libraries / 3rd China-US Library Conference website. 2005. URL: <http://www.whiteclouds.com/iclc/cliej/cl19lee.htm>. (Last accessed: 14.01.2018).

16. *Matarazzo J. M., Connolly S. D.* (eds). Knowledge and special libraries. Boston: Butterworth Heinemann, 1999. 280 p. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/book/9780750670845>. (Last accessed: 14.01.2018).

17. *Semertzaki E.* Special Libraries as Knowledge Management Centres / Chandos Publishing, Witney, Oxford, 2011. 336 p.

## До уваги держслужбовця

А. Головащук, мол. наук. співроб. НБУВ

### **Нові надходження довідково-бібліографічних видань до НБУВ**

**1. Бичкова С. С. Сімейне право України : термінол. слов. / С. С. Бичкова, О. В. Куриліна Ю. Ф. Іванов ; М-во внутр. справ України, Нац. акад. внутр. справ. – Київ : Освіта України, 2017. – 92 с.**

[\*Шифр зберігання НБУВ: Ва814905\*](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Словник відповідно до чинного законодавства розкриває термінологію сімейного права України, яка міститься в нормативно-правових актах сімейного законодавства. Мета довідника, представити терміни що стосуються сфери сімейних відносин між подружжям, батьками та дітьми, іншими членами сім'ї та родичами, а також формування практичних умінь і навичок щодо правильного тлумачення та застосування сімейно-правових норм, що регулюють зазначену сферу сімейних відносин. Довідник включає близько 500 термінів. Побудовано словник за програмою навчальної дисципліни «Сімейне право» для вищих навчальних закладів (спеціальність «Правознавство»).</a></p></div><div data-bbox=)

*Шифр зберігання ВНБІ: Х83(4УКР) я2 Б67*

**2. Броди. Міська абетка : довідник / Громад. орг. «Край» ; авт. проекту та упоряд. Василь Стрільчук. – Львів : БОНА, 2017. – 50 с.**

Це видання з історії Бродів є своєрідним довідником, у якому зібрані відомості про різні пам'ятки міста, відомих людей, пояснено походження окремих назв та понять. Книга представляє цікаві сторінки історії давнього міста, показує важливі елементи багатокультурної спадщини, які виділяють Броди серед інших галицьких, українських та європейських міст.

Цим виданням, зробленим у формі абетки, автори звертаються до питання необхідності збереження історико-культурної спадщини міста, яке сьогодні є особливо актуальним.

*Шифр зберігання НБУВ: Ва813834*

*Шифр зберігання ВНБІ: Т3(4УКР–ЛЬВ) я2 Б88*

**3. Дениско Л. М. Книжкові знаки на книгах із колекції рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : каталог / Л. М. Дениско, Ю. К. Рудакова ; наук. ред. Г. І. Ковальчук ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2017. – 350 с. : іл. – Бібліогр.: с. 281–310.**

Видання є наслідком наукового дослідження книг із колекції рідкісних видань відділу стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Каталог вперше знайомить читачів із зображенням та описом екслібрисів різних видів, які засвідчують власність приватних осіб або різних приватних і державних установ на книги, які нині входять до названої колекції. У книзі вперше презентовано описи книжкових знаків книгарень, книжкових складів, палітурних майстерень та інших схожих закладів, власники яких у різний час мали стосунок до примірників колекції. Хронологічно каталог охоплює книжкові знаки XVII–XX, переважно XIX – поч. XX ст. Знаки розбито на шість розділів і викладено за іменами власників чи назвами установ-власників за абеткою. Перелік книжкових знаків супроводжуються даними про власника та його бібліотеку, інформацією про книги, на яких цей знак міститься.

*Шифр зберігання НБУВ: Вс63050*

*Шифр зберігання ВНБІ: Ч611 я1 Д33*

**4. Іванов Ю. Ф. Право інтелектуальної власності : термінол. слов. / Ю. Ф. Іванов, О. В. Куриліна, М. В. Іванова ; М-во внутрішніх справ України, Нац. акад. внутр. справ. – Київ : Освіта України, 2017. – 281 с.**

Розвиток будь-якої сфери діяльності людини: науки, культури, промисловості, сільського господарства є результатом творчої діяльності особистості, а відтак – об'єктами права інтелектуальної власності. Інтелект, знання і творчий потенціал людини в умовах стрімкого розвитку інновацій в сучасному світі набуває все більшого значення.

У словнику на основі чинного законодавства розкривається термінологія права інтелектуальної власності. Довідник містить близько 1000 визначень, які розкриваються в нормативно-правових актах. Видання має на меті надати допомогу в упорядкуванні понятійного апарату в сфері інтелектуальної власності, підвищення ефективності правового регулювання, сприяння поширенню правової культури та свідомості.

*Шифр зберігання НБУВ: Ва814904*

*Шифр зберігання ВНБІ: Х83(4УКР) я2 І20*

**5. Карпенко О. Опіка над дітьми у Польщі у порівняльно-історичній ретроспективі (1900–2016) : наук.-допоміж. бібліогр. покажч. / Ореста Карпенко ; М-во освіти і науки України, Дрогоб. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. – Дрогобич, 2017. – 243 с.**

Потреби інтеграції України до європейського освітнього простору викликають зацікавлення системою опіки дітей у країнах Європейського Союзу. Опіка привертає до себе увагу державних органів і громадських організацій різних країн світу, є предметом досліджень різних галузей наук (психології, педагогіки, медицини, права, економіки, соціології, політики).

Книга охоплює загальну характеристику розвитку опіки над дітьми у педагогічній теорії і практиці Польщі XX – початку XXI ст.; публікації

польських і українських авторів, систематизовані за видами видань (книги, статті) та впорядковані за алфавітом; перелік авторефератів дисертацій українських і польських науковців, захищених в Україні. Видання вміщує алфавітний покажчик назв авторефератів дисертацій і публікацій, іменний покажчик.

*Шифр зберігання НБУВ:* Ва813727

*Шифр зберігання ВНБІ:* Х83(4ПОЛ) я1 К26

**6. Крижанівський В. Викладачі Глухівського інституту (1874–1924 рр.) : біобібліогр. слов. / Віталій Крижанівський. – Глухів : Піскова М. А., 2017. – 95 с.**

Глухів у XVIII ст. був одним із важливих інтелектуальних осередків козацької держави. Саме з цим містом епохи українського Просвітництва була пов'язана доля видатних мислителів та митців: філософа Я. П. Козельського, істориків Ф. В. Туманського та Д. С. Симоновського, живописця А. П. Лосенка. Підготовлений словник кандидатом історичних наук, старшим викладачем кафедри історії Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка Віталієм Крижанівським.

Біобібліографічний словник містить 84 статті, які відображають віхи життя, педагогічної, громадської діяльності та наукового доробку викладачів Глухівського інституту від заснування установи – 1874 р. до її ліквідації – 1924 року. Словник має передмову, примітки, іменний покажчик, список архівних фондів і використаної літератури.

*Шифр зберігання НБУВ:* Ва814506

*Шифр зберігання ВНБІ:* Ч48(4УКР) д я1 К82

**7. Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника : покажч. видань б-ки та літ. про її діяльність (2010–2015) / НАН України, Львів. нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаника ; уклад.: Л. О. Ільницька, М. З. Литвин, І. В. Морозова ; відп. ред. Л. В. Сніцарчук. – Львів, 2017. – 319 с.**

Покажчик видань «Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника» хронологічно продовжує аналогічні покажчики і містить відомості про друки бібліотеки, окремі публікації її працівників та літературу про її діяльність за 2010–2015 роки. Попередні видання вийшли друком (1940–1980 рр.) у 1982 році; (1981–2000 рр.) у 2004 році; (2001–2005 рр.) у 2007 році; (2006–2009 рр.) у 2010 р.

Матеріал, зібраний у покажчику, систематизовано у трьох розділах.

У першому розділі матеріал представлено у підрозділах: збірники наукових праць; матеріали наукових конференцій; монографії; історико-бібліографічні дослідження; науково-документальні матеріали; науково-довідкові видання; навчальні посібники; бібліографічні покажчики, каталоги; методичні видання; публіцистика, художні твори.



У другому розділі зібрано праці співробітників бібліотеки, видані поза її межами.

Третій розділ містить публікації про діяльність бібліотеки.

Література у всіх розділах розміщена за хронологією, а в межах року – за алфавітом авторів і назв. Показчик частково анотований. Допоміжний апарат: алфавітний показчик назв видань бібліотеки та іменний.

*Шифр зберігання НБУВ:* Ва815336

*Шифр зберігання ВНБІ:* Я175(4УКР)9 Л89

**8. Пилипчук Д. Про дозу дьогтю в бочці меду. Статистика українського друку на тлі гібридної війни / Дмитро Пилипчук. – Київ : Просвіта, 2017. – 63 с. : табл.**

Незвичайність цього культурологічного, політичного, а підчас і суперечливого дослідження – у глибокому порівняльному вивченні не лише загальної картини друку незалежної України, а й мовної політики держави в конкретних сферах друку таких як: художня література, переклад, література для дітей, підручники і навчальні посібники для вищої і середньої школи, періодичні видання тощо. Автор уважно слідкує за національним книговиданням і пресою з погляду дотримання чи недотримання конституційного статусу української мови, оцінюючи культурні та політичні реалії в контексті гібридної війни Росії проти України і тенденцій європейської видавничої практики. Надзвичайно важливими в цій публікації є численні таблиці, укладені дослідником на підставі українських та іноземних статистичних і аналітичних джерел.

*Шифр зберігання НБУВ:* Вс62457

*Шифр зберігання ВНБІ:* Ч617(4УКР) я2 П32

**9. Показчик праць з історії України Сергія Олеговича Павленка (2006–2016 рр.) : бібліогр. довід. / авт-упоряд. А. С. Клепак ; ред. В. О. Мідько. – Чернігів : Десна Поліграф, 2017. – 23 с.**

Бібліографічний довідник висвітлює інформацію про книги, статті та інші матеріали підготовлені до друку істориком та журналістом С. О. Павленком у 2006–2016 роках. Видання складається з чотирьох частин. Частина 1 – «Книги» включає: наукову та популярну літературу, збірки документів, праці в співавторстві, редаговані збірки документів, ч. 2 – «Статті в журналах та збірниках», у ч. 3 – «Газетні публікації» зібрано статті, які були опубліковані в «Голосі України», загальнодержавних та місцевих газетах, ч. 4 – «Різне» містить рецензії, відгуки на студії С. Павленка, інтерв'ю з ним, статті та довідкові матеріали про С. О. Павленка. Важливим доповненням у довіднику є географічний та іменний показчики.

*Шифр зберігання НБУВ:* Р132826

*Шифр зберігання ВНБІ:* Т1(4УКР) д я1

**10. Праці викладачів та професорів національного університету «Києво-Могилянська академія» 2011–2013 рр. : бібліогр. покажч. / Нац. ун-т «Києво-Могилянська акад.», Наук. б-ка ; уклад.: Г. В. Войнаровська, О. Л. Жолудь, О. В. Олофінська. – Київ : НаУКМА, 2017. – 342 с.**

Видання містить праці професорсько-викладацького колективу та співробітників Національного університету «Києво-Могилянська академія» за три роки – з 2011 по 2013 рр. Результати наукових досліджень професорсько-викладацького колективу представлено у вигляді монографічних досліджень, підручників, статей у наукових збірниках та часописах, доповідях на конференціях, семінарах та ін.

Основним джерелом отримання інформації про публікації робіт викладачів є щорічні наукові звіти кафедр університету.

Покажчик складається з двох розділів: перший «Загальні праці» надає інформацію про довідкові видання університету, праці Сергія Мироновича Квіта – президента НаУКМА у 2007–2014 рр. та В'ячеслава Степановича Брюховецького – першого ректора, почесного президента НаУКМА.

Другий розділ «Науково-педагогічна діяльність університету» складається з трьох підрозділів: перший містить матеріали наукових конференцій, збірників, які розташовано за хронологічно-алфавітним принципом. Другий підрозділ – публікації викладачів за факультетами університету. У межах факультетів праці систематизовано за кафедрами. Третій підрозділ – це видання наукових інститутів, центрів і лабораторій НаУКМА.

Покажчик має довідково-інформаційний характер і призначений для широкого кола наукових працівників, викладачів та аспірантів.

*Шифр зберігання НБУВ: Ва815966*

*Шифр зберігання ВНБІ: Я175(4УКР)3 П70*

**11. Публікації Інституту електродинаміки Національної академії наук України : біблогр. покажч. за 2007–2016 рр. / НАН України, Ін-т електродинаміки ; уклад. Л. М. Нікітіна. – Київ, 2017. – 22 с.**

Сфера діяльності Інституту електродинаміки пов'язана з поглибленням теоретичних основ електротехніки, розробкою науково обґрунтованої стратегії розвитку електроенергетики України, побудовою наукових основ створення високоефективних пристроїв видобутку, передачі та перетворення електричної енергії, енергозберігаючих технологій, пошуком та розробкою нових принципів побудови засобів вимірювання електричних та магнітних величин.

У 2007 році з нагоди 60-річчя було видано бібліографічний покажчик публікацій інституту за 60 років. У цьому випуску зібрані наукові праці: монографії, навчальні посібники, підручники, статті та доповіді конференцій, які друкувались протягом 2007–2016 років.

*Шифр зберігання НБУВ: Р132407*

*Шифр зберігання ВНБІ: Я175(4УКР)2 П88*

**12. Слов'янознавство в Харківському університеті (1991–2016) : бібліогр. покажч. / Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, Центр болгаристики та балкан. дослідж. ім. Марина Дринова, Іст. ф-т ; уклад. О. С. Журавльова ; вступ. ст. С. Ю. Страшнюка ; наук. ред. С. Ю. Страшнюк. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2017. – 95 с.**

Видання є продовженням бібліографічного покажчика з історії слов'янознавства в Харківському національному університеті (ХНУ) за період 1805 – 1917 рр. і з 1917 – 1989 рр., які вийшли у 1988, 1990 роках. У нинішньому виданні подано роботи викладачів, аспірантів, студентів, випускників Харківського університету, що стосуються слов'янства загалом, а також історії окремих зарубіжних слов'янських країн і народів (Білорусі, Болгарії, Боснії і Герцеговини, Македонії, Польщі, Сербії, Словаччини, Чехії). Крім цього у книзі широко представлено матеріали з різних галузей славістики: історії, культури, мовознавства тощо.

Вступна стаття до покажчика підготовлена кандидатом історичних наук, доцентом історичного факультету, директором Центру болгаристики та балканських досліджень імені Марина Дринова Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна С. Ю. Страшнюком.

Покажчик має понад 720 позицій бібліографії, що дозволяє зробити висновок про те, що за роки, що минули від часу проголошення незалежності України, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна затвердився як визначний центр європейської славістики. До видання увійшли і студентські публікації, наявність яких свідчить про беззаперечний інтерес молоді до історії південних та західних слов'ян.

*Шифр зберігання НБУВ: Ва814370*

*Шифр зберігання ВНБІ: ТЗ(49=СЛ) я1 С48*